

130 ANYS DE COOPERATIVISME AL BERGUEDA (1881-2011)

Museu del Ter
MNACTEC

Promou i finança:

#museudelter #MANLLEU

Museu del Ter Plaça de les Dones del Ter, 1
08560 - Manlleu - T 938515176
info@museudelter.cat
www.museudelter.cat

Daniel Raya Crespi

130 ANYS DE COOPERATIVISME AL BERGUEDÀ (1881-2011)

Daniel Raya Crespi

Museu del Ter
MNACTEC

Ateneu Cooperatiu
Catalunya Central

Ajuntament de Manlleu

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Promou i finança:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Empresa i Treball

PORTADA: Membres de *La Flor Obrera* davant
de la seu de la cooperativa, arxiu personal de
Francesc Moreno Cadenes.

Correcció: Consorci per a la Normalització Lingüística

Disseny: StudiDF

ISBN 978-84-09-55161-3

Març de 2024

Direcció editorial **e-MUSEUdelTER**: Carles García Hermosilla

ESTIRANT EL FIL DE LA COOPERACIÓ	6
1. INTRODUCCIÓ: OBJECTIUS, METODOLOGIA I FONTS	8
2. SORGIMENT DE LES PRIMERES COOPERATIVES BERGUEDANES (1881-1908)	16
3. COOPERATIVISME D'HABITATGE I TRANSFORMACIÓ DEL MOVIMENT COOPERATIVISTA CATALÀ (1915-1920)	24
4. L'INTENT DE CONSTRUCCIÓ DE LES FEDERACIONS COMARCALS I LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1921-1930)	46
5. LA SEGONA REPÚBLICA, EL RÈGIM PROPICI PER AL COOPERATIVISME (1931-1936)	78

6. EL COOPERATIVISME DURANT LA GUERRA CIVIL, UN MODEL REFORMISTA PER A UNA REREGUARDA REVOLUCIONÀRIA (1936-1938)	144
7. COOPERATIVES I GERMANDATS DE LLAURADORS I RAMADERS DURANT EL FRANQUISME (1944-1959)	172
8. COOPERATIVISME I DEMOCRÀCIA: EL COOPERATIVISME ENFRONT EL NEOLIBERALISME (1979-2011)	184
9. CONCLUSIONS	198
10. BIBLIOGRAFIA	204
11. ANNEXOS	212

A finals de 2021 va aparèixer la publicació *La història del cooperativisme a la Catalunya Central. Un estat de la qüestió i reptes de futur*, dels historiadors osonencs Joan Torrents i Gerard Vallejo. Aquell estudi, que es pot consultar en línia, era el primer fruit del projecte “El fil de la cooperació”. Com ja explicàvem en aquell moment, aquest és un projecte iniciat per l’Ateneu Cooperatiu de la Catalunya Central amb la col·laboració del Museu del Ter de Manlleu, que va néixer amb l’objectiu de posar en valor els esforços cooperatius que durant tot el segle XIX i XX van desenvolupar les classes populars al nostre territori, uns esforços que amb les seves dificultats intrínseques, però també externes (guerra, dictadures...) han estat relativament menystinguts en la construcció dels relats històrics predominants. El “Fil de la cooperació” naixia, doncs, per impulsar la recerca i el coneixement de la memòria de la cooperació, posar-la en valor com una estratègia i un model econòmic que té història i futur.

Aquell primer treball definia uns quants reptes, entre els quals la necessitat d’aprofundir en el coneixement de la història del cooperativisme al Berguedà, on s’identificava un buit historiogràfic significatiu. Intentar omplir aquest buit va ser el repte i l’encàrrec que va rebre l’historiador berguedà Daniel Raya i el resultat és aquest volum: *130 anys de cooperativisme al Berguedà, (1881-2011)*.

“El fil de la cooperació”, a banda de l’Ateneu Cooperatiu de la Catalunya Central i el Museu del Ter hem anat constituint un equip de treball que ha comptat amb l’historiador Josep Casanovas, de la UVic, i en Gerard Vallejo i en Joan Torrents, historiadors doctorands de la UAB i autors del primer estat de la qüestió. Els volem agrair als tres el seu compromís amb el projecte i el seu suport. També volem agrair a Daniel Raya que assumís amb entusiasme la nostra proposta, de la qual us presentem en aquest volum els resultats.

Continuarem estirant el “Fil de la cooperació” amb nous temes i nous territoris, sense pressa i sense pausa, perquè pensem que cal explicar la història dels projectes cooperatius sorgits a la Catalunya Central, especialment a l’entorn dels dos rius que van protagonitzar la industrialització, el Llobregat i el Ter, per destacar la importància de la cooperació com una estratègia econòmica innovadora desenvolupada per les classes populars per la millora de les seves condicions de vida des de finals del segle XIX i com a exemples de referència i inspiració per afrontar els reptes socials, econòmics i culturals presents i futurs.

Ateneu Cooperatiu de la Catalunya Central

La història del cooperativisme a la Catalunya Central.
Un estat de la qüestió i reptes de futur.
Joan Torrents i Gerard Vallejo

INTRODUCCIÓ: OBJECTIUS, METODOLOGIA I FONTS

8

“El cooperativisme és l'aplicació popular d'economia social, tant pràctica com senzilla, arma poderosa que destrament manejada pot esdevenir baluard formidable de defensa de l'asoldejat, mitjà humà i pacifista, de anivellació social, sembrador d'amor i confraternitat entre els homes, als quals reparteix pròdigament els beneficis que la col·lectivitat acumula...”

Josep Gran Sala¹

Quan Gran i Sala va definir amb aquests mots el cooperativisme, va incloure en la descripció un conjunt de característiques que al·ludien a les dimensions de caire més polític i social d'aquest moviment. Això permet percebre immediatament que l'abast del cooperativisme ha transcendit i transcendeix la seva praxis bàsica, que consisteix en l'associació lliure d'individus per tal de treballar col·lectivament i, així, abordar necessitats de tot tipus: econòmiques, socials, culturals, mediambientals...

¹ Cita recuperada de Gabriel PLANA GABERNET, *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Fundació Roca Galès, 1998, p. 483.

Aquesta obra té com a missió principal recuperar una història que entronca amb tot un moviment social i econòmic que tant va operar en dimensions locals com internacionals, i que a Catalunya va marcar significativament el desenvolupament de la quotidianitat de bona part de la població. Una història que, a més, fins aquest moment ha restat a l'espera de ser escrita, perquè moltes històries germanes que havien succeït paral·lelament ja han estat narrades anteriorment, tot i que també en queden moltes de pendents per ser contades. La història que aquí s'explica és la trajectòria del cooperativisme al Berguedà que, precisament perquè és al Berguedà, és més difícil d'esbrinar. Això es deu al caràcter rural de la comarca, ja que les experiències que s'hi donen tendeixen a deixar poc rastre, si és que en deixen cap.

Aquesta trajectòria del cooperativisme berguedà s'intentarà abordar a través de les col·leccions hemerogràfiques i altra documentació de l'època, resseguint-la cronològicament i contextualitzant-la en els diferents moments històrics. Principalment, s'intentarà construir una perspectiva general que ens permeti situar el moviment Cooperativista Berguedà dins del moviment Cooperativista Català. A més, també s'avaluarà quina va ser l'evolució del moviment Cooperativista Berguedà dins de la mateixa comarca, una anàlisi que es combinarà amb petites pinzellades microhistòriques de diverses cooperatives concretes, sobretot d'aquelles que van tenir més presència en l'escena cooperativista catalana.

La base documental d'aquesta investigació rau principalment en els diferents òrgans de propaganda de les entitats aglutinadores del moviment Cooperativista Català, la primera de les quals va ser la Cambra Regional de Societats Cooperatives Catalano-Balear (a la qual ens referirem senzillament com a Cambra) i que posteriorment va passar a dir-se Federació de Cooperatives de Catalunya². Aquests òrgans propagandístics es van publicar en diferents formats periòdics al llarg del temps, els quals van ser *Revista Cooperativa Catalana* (1889-1905), *El Cooperador Cooperatista* (1905-1911), *Cooperatismo* (1915-1920), *Acción Cooperatista* (1920-1936), que al final de la seva trajectòria es va passar a dir *Acció Cooperatista* (1937-1938), i *Cooperación* (1942-1954)³.

Aquestes revistes serveixen per localitzar, encara que a voltes només sigui nominalment, aquelles cooperatives berguedanes que van prendre part en el moviment Cooperativista Català, i alguna altra que, malgrat no participar-hi, és esmentada en les seccions de publicitat. Però, sobretot, resulten de molta utilitat per valorar el rol que van jugar aquestes cooperatives dins els diferents nivells territorials de l'estructura cooperativista. D'aquesta manera, es poden establir anàlisis comparatives entre diverses àrees de Catalunya i extreure'n conclusions, no tan sols de marcs locals, comarcals o provincials, sinó també del moviment Cooperativista Català en general.

En segon lloc, el que més s'ha utilitzat són les fonts primàries dels arxius municipals i de la Subdelegació del Govern a Barcelona, els

² És necessari apuntar que els canvis nominals no són abruptes, i que durant un temps -mesos i inclús anys-, van poder conviure els usos de més d'un nom. Així mateix, un cop encunyat el mot de la Federació de Cooperatives de Catalunya, sovint se li va adjudicar l'adjectiu de «Regional», per tal de diferenciar-la d'altres dimensions territorials com les provincials o l'espanyola. Tanmateix, s'ha trobat que se'n fa un ús força arbitrari, i s'ha decidit prescindir-ne per denominar l'estructura federativa relativa al Principat.

quals majoritàriament tenen els estatuts de les entitats locals i les actes de les assemblees que celebraven. La legislació espanyola, ja des de finals del segle XIX⁴, posava com a condició ineludible enviar aquest tipus de documentació al governador civil, moltes vegades a través dels ajuntaments, per tal d'obtenir-ne l'aprovació i poder constituir la cooperativa que s'estava gestant o seguir amb l'activitat que s'estigués duent a terme. Això limita força la interpretació que es pot construir en base a la realitat de les cooperatives localitzades, ja que la perspectiva que atorguen aquesta mena de documents és bàsicament institucional, tot i que els estatuts permeten veure la naturalesa i les característiques de l'organisme al qual fa referència.

A més, en el transcurs de la recerca s'han localitzat dos fons personals que han resultat ser els fons de les cooperatives gironellenques *La Flor Obrera* i *La Bassachs*, que havien estat preservats per aquells que van ser-ne l'últim president i l'últim secretari respectivament, Ramon Codina Cesari i Joan Duarri Coll. Més enllà del profit que se'n pugui extreure per a aquesta recerca, la troballa permetrà dipositar tota la documentació en un arxiu on es tractarà i custodiarà per afavorir-ne la conservació. Al mateix temps, això suposarà que se'n democratitzi la consulta, ja que després d'haver estat ingressada, aquests documents quedaran a disposició dels vilatans gironellencs i la resta de la ciutadania. És imprescindible seguir treballant per a la conservació del patrimoni històric, també el documental.

³ Aquesta consulta hemerogràfica no hagués estat possible sense l'esforç de la fundació Roca Galès en la catalogació i digitalització d'aquestes fonts.

⁴ Algunes de les lleis més importants que van conduir aquestes relacions entre cooperatives i institucions, i gràcies a les quals ara podem rastrejar-les, van ser la d'Associacions de 1887 i la de Sindicats Agrícoles de 1906, entre d'altres.

Per intentar adquirir una perspectiva general del panorama cooperatiu berguedà, per als capítols anteriors a la Guerra Civil Espanyola s'ha consultat la base de dades de l'associacionisme català contemporani disponible a la web de l'Institut Ramon Muntaner⁵. En aquells capítols dedicats a les èpoques posteriors a la dècada dels anys 30, s'ha utilitzat la base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya. Aquesta segona base de dades ens permet conèixer les cooperatives de la comarca inscrites primerament al Ministeri de Treball des del 1942 fins el 1983, i a la Secció de Cooperatives del Departament de Treball i Empresa de la Generalitat de Catalunya des del 1983 fins el 2011, any en què conclou el marc cronològic d'aquest treball⁶. Totes les cooperatives berguedanes de les quals s'ha trobat constància s'han inclòs a la taula de l'Annex 1.

És important puntualitzar, però, que aquest llistat no registra el total de cooperatives de la comarca, ja que, a tall d'exemple, si bé fa referència a *La Flor Obrera*, no esmenta en cap moment ni *La Bassachs* ni la *Cooperativa Tèxtil de Viladomiu Nou* – COTEVI. Aquestes tres societats són les úniques cooperatives a les quals s'ha pogut rastrejar l'activitat durant les últimes etapes del marc cronològic de l'obra. A més, aquesta base de dades no especifica quan es van dissoldre les societats que la integren, així que no se'n pot avaluar ni la durada ni la trajectòria, ja que només es va registrar la constitució.

⁵ Disponible a: <https://www.irmu.org/base-de-dades-associacionisme>

⁶ Disponible a: <https://analisi.transparenciacatalunya.cat/Treball/Registre-General-de-Cooperatives-de-la-Generalitat/euku-fzbx>.

Per últim, s'han entrevistat persones que van estar estretament vinculades a les tres cooperatives gironellenques identificades anteriorment, amb les quals es clourà aquest treball. En aquest sentit, cal remarcar que en tot moment hem estat conscients de la problemàtica intrínseca que comporta aquesta metodologia, però es compta amb molt poca documentació, i aquesta font té un potencial massa alt com per no recorre-hi. És per això que cal agrair la bona predisposició de totes les persones entrevistades, ja que sense elles no s'haguessin pogut esbrinar elements importants del cooperativisme posterior a 1939.

Així mateix s'ha de fer valer l'ajuda desinteressada prestada per Anna Borràs Bertran a l'hora de fer les entrevistes, perquè sense el seu suport tècnic tot el procés hagués estat molt més feixuc. Seguint amb els reconeixements, vull donar les gràcies als meus germans Marc Rabat Pla i Elena Raya Crespi, per la formació exprés en bases de dades, així com a Jordi Baraldés Corbera, pels sacrificis i la tasca en la preservació d'algunes de les fonts primàries consultades. Igualment, voldria agrair el suport que Ramon Campos Borrego i el personal de l'Arxiu Comarcal del Berguedà m'han ofert en la tasca de recollida d'imatges, les quals il·lustraran les pàgines que venen a continuació.

M'agradaria estendre aquest agraïment a la resta de la família Raya, per acompanyar-me i assessorar-me en el procés d'elaboració d'aquesta obra, suggerint sempre nous llocs on indagar i noves persones a qui preguntar. I dedico una menció especial a la meva mare, que sempre

està disposada a rebre qualsevol consulta o lectura. No voldria acabar aquest apartat sense referir-me a la sanitat pública en general i a M. Antònia Pijuan i la resta de l'equip de malalties cardiovasculars de la Vall d'Hebron en particular, perquè ja han passat 27 anys i sense ells res d'això hagués estat possible. Finalment, vull agrair a l'Araceli que hagi alleugerit la pesadesa dels dies, perquè l'ofici absorbeix molt, i no només a qui el practica.

Aquesta recerca sorgeix en el marc d'un projecte anomenat *El fil de la cooperació* que ja fa un temps que es du a terme. Un projecte que està impulsat per l'Ateneu Cooperatiu de la Catalunya central i el Museu del Ter i que pretén indagar en l'experiència cooperativista de la Catalunya central. De fet, ja ha donat els primers fruits, amb la publicació d'un estat de la qüestió molt complet a mans de Gerard Vallejo Bosch i Joan Torrents Juncà⁷. S'hi ressegueix quin recorregut historiogràfic ha tingut fins al moment el cooperativisme com a moviment a Catalunya en general i a la Catalunya central en particular, així com les possibles línies d'investigació que es poden desenvolupar a partir d'aquest punt. Aquesta mateixa n'és una.

Per últim, abans d'entrar en matèria, m'agradaria dedicar un sincer agraïment a totes les persones que esmentat, així com als historiadors Josep Casanovas Prat, Albert Rumbo Soler, Rosa Serra Rotés, Julio Martínez-Cava i David Martínez Fiol per assessorar-me en aquest treball. Els agafo el relleu, i parteixo de la feina feta, per posar el meu granet de sorra en una empresa de caràcter cooperatiu, perquè

la història només es pot (re)construir col·lectivament. De fet, amb aquesta mateixa lògica intentaré deixar tan detallats com em sigui possible els procediments metodològics seguits en aquesta recerca per tal que els que vinguin al darrere puguin seguir contribuint a conèixer el cooperativisme.

⁷ Joan TORRENTS JUNCÀ; Gerard VALLEJO BOSCH, *La història del cooperativisme a la Catalunya Central. Un estat de la qüestió i reptes de futur*. Manlleu: Publicacions del Museu del Ter, 2021.

SORGIMENT DE LES PRIMERES COOPERATIVES BERGUEDANES (1881-1908)

16

El principi del cooperativisme a la comarca del Berguedà fou previ a l'organització de la Cambra, ja que la primera cooperativa de la qual tenim constància va fer els primers passos el 1881. Després de diverses gestions, canvis de nom i modificació dels estatuts, el 19 de desembre de 1883 el Govern Civil de la Província de Barcelona va notificar a l'Ajuntament de Gironella la decisió de «aprobar el reglamento de la Sociedad cooperativa titulada "Amigos Gironellenses"»⁸. La continuïtat i projecció d'aquesta cooperativa és quelcom que queda per esbrinar, tot i que podria ser un antecedent de *L'Amistat*, fundada el 1905 també a Gironella⁹. No es té notícia que cap de les dues s'arribessin a integrar al moviment Cooperativista Català, però com a mínim la primera destaca per ser la cooperativa berguedana més antiga que s'ha pogut documentar.

⁸ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa Amigos Gironellenses.

⁹ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa L'Amistat Gironllense.

Segell d'*Els Amics*, Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa *Els Amics*.

17

Revista Cooperativa Catalana, núm. 3, juliol de 1899, Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

A partir de 1899, el mateix any en què es va celebrar el Primer Congrés Cooperatiu Regional Catalanoblear i del qual en va sorgir la Cambra¹⁰, es va començar a publicar mensualment el primer òrgan de comunicació i propaganda, *Revista Cooperativa Catalana*. Al tercer número¹¹ es perfilava l'estructura territorial federativa que es volia construir, basada en la divisió comarcal catalana i balear¹², malgrat que en moltes de les demarcacions no es fes efectiva per la manca de cooperatives afiliades a la Cambra en el territori.

Entre aquestes demarcacions territorials es trobava El Bergadán, sempre numerada amb el 19, tot i que en aquesta primera etapa no se li coneix cap cooperativa que en formés part. La cooperativa pertanyent a la Cambra que en aquests primers anys estava més al nord seguint la riba del Llobregat era *L'Agrícola Cooperativa* de Sant Fruitós de Bages, la qual formava part d'una demarcació territorial intercomarcal anomenada *Bajo Vallés – Montserrat – Llano de Bages*, degut a la falta de concentració de cooperatives federades més enllà de l'espai metropolità barceloní¹³.

18

El 1905, l'òrgan de propaganda de la federació va mutar i va passar a dir-se *El Cooperador Cooperatista*, amb una tirada mensual. Malgrat la nova etapa editorial, la Cambra va continuar estructurant la seva xarxa territorial a través del sistema de juntes comarcals, en el qual el Berguedà seguia tenint un domini propi¹⁴. La primera referència a operacions cooperativistes al Berguedà en aquesta publicació no es va produir fins el número de març de 1907.

En un balanç econòmic de l'entitat del segon semestre del 1906, s'anotaren les despeses del viatge que va fer una comissió de la Junta de la Cambra a Gironella¹⁵. Malgrat que no s'especificués l'objectiu de la visita, s'ha de suposar que fou per participar d'algun acte propagandístic o d'alguna assemblea on

¹⁰ Josep CASANOVAS PRAT, *El cooperativisme a Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1998, p. 31-32; AAVV, "Estructura del moviment cooperativista", a *Jornades sobre la Cooperació a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Departament de Treball, 1980, p. 2.

¹¹ *Revista Cooperativa Catalana*, núm. 3, 1 juliol de 1899, p. 44-45.

¹² AAVV, *Op. cit.*, p. 2.

¹³ *Revista Cooperativa Catalana*, núm. 12, 1900, p. 205.

¹⁴ *El Cooperador Cooperatista*, núm. 16, 1 d'abril de 1906, p. 5.

¹⁵ *El Cooperador Cooperatista*, núm. 38, 1 de març de 1907, p. 160.

es necessitava l'assessorament de la comissió, ja que, tal com es veurà al llarg d'aquest treball, aquests van ser els dos motius principals que van fer pujar els líders del moviment Cooperativista Català a les terres berguedanes.

A partir d'aquest moment, sembla que la relació del moviment Cooperativista Català amb la vila de Gironella va quedar establerta i, al maig de 1907, ja es va anunciar l'adhesió de la cooperativa *El Llobregat* a la Cambra¹⁶. En el mateix número, també s'esmentava el discurs que el secretari d'aquesta cooperativa gironellenca, Josep Torres, havia pronunciat a la *Fiesta Cooperatista*, que s'havia celebrat al local de la cooperativa *Vanguardia Obrera* d'Horta el diumenge 28 d'abril de 1907¹⁷.

El Llobregat és una de les cooperatives d'habitatge més antigues de les quals es té constància a Espanya, tot i que també integrava els serveis d'una cooperativa de consum. La seva constitució es va produir l'1 de gener de 1904 i va estar en actiu, com a mínim, fins el 1932, que és fins quan arriba la documentació custodiada per l'Arxiu Històric Municipal de Gironella¹⁸. Tanmateix, ens consta que el 31 de gener de 1925 es va fusionar amb *L'Amistat*, i a partir d'aquest fet es va crear *La Flor Obrera*¹⁹. Segurament, aquesta duplictat d'entitats va comportar una ramificació dels serveis: les tasques de cooperativa

de consum es van delegar a *La Flor Obrera*, mentre *El Llobregat* seguia com a *Sociedad Cooperativa Constructora de Casas Baratas*²⁰.

La propera vegada que *El Cooperador Cooperatista* al·ludiria a *El Llobregat* seria per situar-la com a participant a l'Assemblea de Cooperatives de Catalunya que es va celebrar el 22 de desembre de 1907²¹. Tanmateix, en aquest esdeveniment ja hi assistiria juntament amb una altra cooperativa berguedana, la *Unió Obrera* de Puig-reig²², amb Isidre Boixadé i Josep

El Cooperador Cooperatista, núm. 65, 15 d'abril de 1908, Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca i Galès.

¹⁶ *El Cooperador Cooperatista*, núm. 42, 1 de maig de 1907, p. 186.

¹⁷ *Ibid.* p. 187.

¹⁸ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa *El Llobregat*.

¹⁹ *Estatuts de la Unió de Cooperados de Gironella*. Gironella: *La Unió de Cooperados de Gironella*, 1937, p. 3, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

²⁰ Carta del secretari d'*El Llobregat* a l'Ajuntament de Gironella del 12 de febrer de 1925, Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa *El Llobregat*.

²¹ *El Cooperador Cooperatista*, núm. 58, 1 de gener de 1908, p. 315.

²² S'ha visitat l'Arxiu Municipal de Puig-reig però no s'hi ha trobat cap fons documental que fes referència a aquesta cooperativa.

Torres, en què cadascú actuava com a delegat representant de la seva cooperativa.

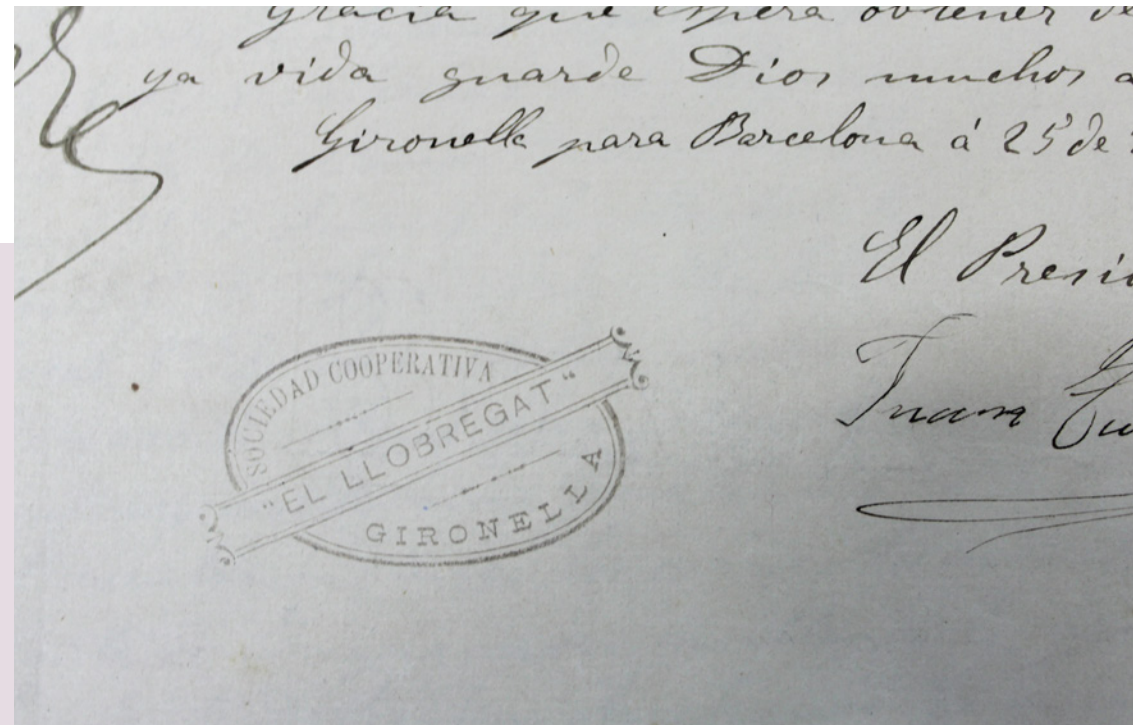
L'última referència que es troba a *El Cooperador Cooperatista* sobre una cooperativa berguedana és una secció oficial de la revista sobre la Junta Comarcal del Pla de Barcelona, en què s'explica que diverses entitats membres d'aquesta Junta Comarcal havien prestat diferents quantitats de diners a la cooperativa *El Llobregat* i en la reunió celebrada el 25 de març de 1908 s'havia acordat recuperar part d'aquest préstec. Resulta il·lustratiu veure com s'havien fet prestacions econòmiques de 100, 40 i 25 pessetes i, mentre es va prioritzar que les que havien aportat més cobressin la meitat, el romanent posterior a aquest primer repartiment es va distribuir per sorteig²³. Per tant, a la vegada que es fa palesa la dinàmica d'ajuda econòmica a través de prestacions entre cooperatives i organismes territorials del moviment Cooperativista Català, també s'evidencia la prioritització de les cooperatives que més aporten en aquests préstecs a l'hora de retornar-los els diners.

Dos anys abans, a les quatre de la tarda del 5 d'agost de 1906, es va celebrar una reunió general al local de la cooperativa *El Llobregat* a la qual va assistir una representació del Centre de les Cooperatives de Barcelona²⁴. De fet, no es pot descartar que aquesta trobada fos la mateixa justificada en aquell balanç econòmic al qual es va fer referència en el número de març de 1907 de *El Cooperador Cooperatista*. En tot cas, aquest podria haver estat el moment en el qual *El Llobregat* va demanar el préstec als seus companys de la capital, i fins i tot ens

hauríem de plantejar si la visita a Gironella tenia la voluntat d'avaluar el projecte que s'estava finançant.

Segons la base de dades de l'Associacionisme català contemporani de l'Institut Ramon Muntaner hi ha indicis que, a finals de la primera dècada del segle XX, concretament el 1910, es van constituir dues cooperatives berguedanes més, la de la *Fàbrica Comellas* i la de la *Fàbrica dels Srs. Viladomiu i Fill*. La primera estaria ubicada a Casserres, mentre que la segona es trobaria en una de les colònies tèxtils Viladomiu ubicades al terme municipal de Gironella. Tanmateix, com que no s'ha pogut rastrejar cap relació entre aquestes dues entitats i la resta de cooperatives de la comarca ni amb la resta del moviment cooperativista català, s'ha considerat que no eren objecte d'interès central d'aquest treball i només se n'ha volgut fer constar l'existència nominalment.

Segell d'*El Llobregat*, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, caixa 184, expedient 4106.

²³ *El Cooperador Cooperatista*, núm. 65, 15 d'abril de 1908, p. 371.

²⁴ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa *El Llobregat*.

COOPERATIVISME D'HABITATGE I TRANSFORMACIÓ DEL MOVIMENT COOPERATIVISTA CATALÀ (1915-1920)

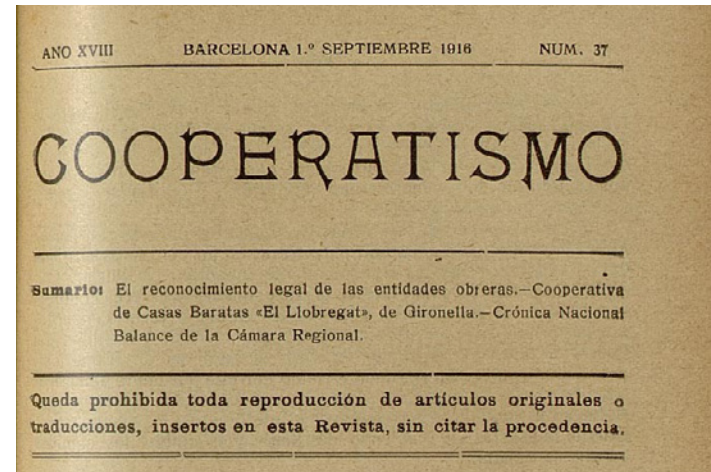
24

La convulsa dècada dels anys 10 va ser d'auge per al moviment Cooperativista Català. Al llarg d'aquests anys la mobilització obrera es va intensificar, amb vagues i manifestacions, en contra d'allò que es va anomenar «la vida cara»²⁵, amb referència a l'augment de la inflació i el baix nivell dels ingressos que dificultava la subsistència de la classe treballadora. El març de 1915 el cooperativisme català va estrenar una nova eina de propaganda anomenada *Cooperatismo*, el qual va començar amb una tirada mensual i als sis mesos ja va augmentar la freqüència de publicació a quinzenal. En aquest context de crisi social, una de les principals problemàtiques va ser l'encariment de l'habitatge (sobretot a les grans ciutats com Barcelona), degut a l'augment demogràfic i a la disminució de l'activitat constructora causada per les recurrents vagues del sector²⁶.

Fins al començament de la Primera Guerra Mundial, les persones amb menor nivell adquisitiu s'havien situat als extraradis de les grans urbs, aprofitaven que els preus dels terrenys eren més baixos i recorrien a una construcció més modesta per tal d'abaratir el cost

²⁵ Per una primera introducció al concepte de vida cara vegeu Josep Maria HUERTAS CLAVERIA, *Obrers a Catalunya: Manual d'història del moviment obrer, 1840-1975*. Barcelona: l'Avenc, 1982, p. 150; per una aproximació a les condicions de vida de les àrees rurals catalanes vegeu Joan SER-RALLONGA URQUIDI; Josep Lluís MARTÍN RAMOS, *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya Contemporània*. Sant Quirze de Besora: Associació Cultural Gombau de Besora, 1992, p. 59-115.

²⁶ Gabriel PLANA GABERNET, *Op. cit.*, p. 207.

Cooperatismo, núm. 37, Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

de l'habitatge. A partir de la Gran Guerra (1914-1918), però, aquesta estratègia va resultar insuficient. Des de 1914, l'augment demogràfic es va accentuar degut al creixement de la immigració provinent d'altres punts de l'Estat, a la qual se sumava l'arribada de refugiats que escapaven de l'horror de la guerra²⁷.

A més, al ja esmentat problema d'aturada de l'activitat constructora per les vagues obreres, se li han de sumar les reformes urbanístiques com les que es van donar a la capital catalana, les quals van comportar l'enderroc de moltes cases de lloguer barat²⁸. Amb l'ànim de

²⁷ Mikel AIZPURU, "La expulsión de refugiados extranjeros desde España en 1919: exiliados rusos y de otros países", *Migraciones y Exilios*, 11, 2010, p. 107-126, esp. 107-113.

²⁸ *Ibid.* p. 208.

25

130 anys de cooperativisme al berquedà (1881-2011)

respondre a totes aquestes dificultats, el moviment Cooperativista Català tenia una agenda pròpia basada en la constitució massiva de cooperatives d'habitatges que, paulatinament i amb la col·laboració de les institucions governamentals, permetessin a la classe obrera garantir-se aquesta necessitat bàsica.

És en aquest marc en què *Cooperatismo* dedica dos extensos articles, d'unes quatre pàgines cadascun, a la cooperativa d'habitatge i de consum *El Llobregat*. El primer es va publicar l'1 de setembre de 1916²⁹ i va presentar aquest projecte iniciat el 1904 com una empresa visionària que es va saber avançar als seus temps, ja que la regulació i les polítiques en favor d'aquest tipus d'activitats no es van implementar fins el 1911 amb la Llei de Cases Barates³⁰. Un dels aspectes que més es posava en valor en aquest article era la doble capacitat d'oferir als socis l'accés més barat a productes de primera necessitat mentre, a la vegada, donava la possibilitat als obrers de:

«poseer viviendas propias y dejar de ser tributarios de egoistas propietarios, los cuales, por años que se viva en sus fincas, y a veces haver satisfecho el doble del valor de ellas, no tienen ningún reparo en poner los muebles del inquilino a la calle si se atrasan en el pago de algún alquiler»³¹.

Primerament, l'article va explicar breument el nombre d'habitatges que ja havia construït la cooperativa des del seu inici i va descriure'n l'estructura homogènia que complien quasi tots. Seguidament, es

va narrar la celebració d'un acte propagandístic que es va fer el 21 d'agost de 1916 al local d'aquesta cooperativa, aprofitant que la Festa Major de Gironella coincidia amb el sorteig entre els socis de l'última casa que s'havia construït. De fet, aquest acte resulta molt útil perquè, per una banda, permet concebre quin era el format que acostumaven a tenir aquestes trobades, que en aquells temps ja es feien regularment per tot el territori³². Per l'altra banda, dona a conèixer diverses cooperatives de l'entorn més proper de Gironella que van assistir-hi.

Una de les característiques principals que reproduïen constantment aquests mítings propagandístics era que comptaven amb la presència de representants de les altes instàncies del moviment Cooperativista Català, així com de les cooperatives de la vora. En aquest cas concret, entre els assistents s'hi trobaven Llorenç Fustagueras en representació de la Cambra i els presidents de les cooperatives *L'Amistat* de Gironella, *Obrera de Carburos* de Figols i *La Unió Obrera* d'Olvan. A més, hi van concórrer delegats d'altres entitats locals que es podrien entendre com a membres de la xarxa de l'economia social i solidària gironellenca, com *L'Ateneu Obrer*, *La*

²⁹ *Cooperatismo*, núm. 37, 1 de setembre de 1916, p. 264-268.

³⁰ Per una aproximació a la qüestió de les cases barates María A. CASTRILLO ROMÓN, "Influencias europeas sobre la «Ley de Casas Baratas» de 1911: El referente de la «Loi des Habitations à Bon Marché» de 1894", *Cuadernos de investigación urbanística*, núm. 36, 2003.

³¹ *Cooperatismo*, núm. 37, 1 de setembre 1916, p. 265.

³² *Cooperatismo*, núm. 55, 1 de juny 1917, p. 153.

Segell de *L'Amistat*, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, caixa 205, expedient 4807.

Germandat de Sant Roc, La Germandat de Santa Eulàlia i La Mútua de Gironella. Això ubica les cooperatives gironellenques en un punt d'intersecció entre el moviment cooperatiu a gran escala i un entramat de societats de naturalesa diversa que treballaven col·lectivament en l'àmbit local per fer front a les diferents necessitats materials, laborals, assistencials, etc. que anaven sorgint³³.

Per últim, també hi van acudir diverses autoritats, entre les quals es trobaven el secretari de l'Ajuntament de Gironella, el Jutge de Primera Instància del partit de Berga i el diputat a Corts pel districte Berga-Manresa, Manuel Farguell, de la Lliga Regionalista i actor important de la classe cacic berguedana³⁴. Aquest últim, sembla que va jugar un rol important en la concessió d'una subvenció de 12.500 pessetes a la cooperativa *El Llobregat*, aprofitant la legislació de cases barates al·ludida anteriorment. En agraïment, només començar l'acte, el secretari del consistori local va anunciar que el nou carrer on s'estaven construint les cases de la cooperativa seria batejat amb el nom del diputat, nomenclatura que ha perdurat fins a l'actualitat. Seguidament, l'assessor legal d'*El Llobregat*, Francesc Montalvo, va anunciar que Farguell seria nomenat president honorari d'aquesta societat. Quan aquest últim va prendre la paraula, va mostrar el seu agraïment per les distincions i es va comprometre a seguir ajudant la cooperativa en tot allò que estigués a les seves mans. Aquest cas és il·lustratiu per veure el padrinatge que algunes autoritats podien arribar a assumir en favor de les cooperatives, i com aquesta assistència marcava una diferència a l'hora de relacionar-se amb l'administració.

³³ Per una primera aproximació a l'univers associatiu gironellenc en aquells anys, vegeu Xavier TORNAFOCH YUSTE, "Cooperatives, ateneus i societats recreatives a Gironella durant el primer terç del segle XX", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 144, p. 64-67, 2020.

³⁴ Josep NOGUERA CANAL, *Industrialització i caciquisme al Berguedà 1886-1907*, tesi doctoral dirigida per Jordi Casassas i defensada l'11 de desembre de 2013 a la Universitat de Barcelona.

Carrer Farguell de Gironella, 1983, foto de Lluís Bertran cedida a l'arxiu personal de Ramon Campos Borrego.

Carrer Farguell de Gironella, 2013, arxiu personal de Ramon Campos Borrego.

Carrer Farguell de Gironella, 2024, arxiu personal de Ramon Campos Borrego.

A part d'aquestes intervencions, es van anunciar noves adhesions i donacions de personalitats importants de la zona, com la del Capità General de Catalunya Felipe Alfau Mendoza, el diputat a corts per la Unió Federal Nacionalista Republicana Emili Junoy o l'alcalde de Berga Laureà de Vilardaga, i es va llegir una memòria que resseguia el curs de la cooperativa des dels seus inicis. A continuació, es va prosseguir amb parlaments que enaltien l'acció del cooperativisme, la millora que aquest significava en la vida dels obrers que hi participaven i l'atac que representava contra «los insaciables apetitos del gran comercio que, llevado de su egoismo, se ha erigido en dueño y señor para imponer caprichosamente los precios a todos los artículos en perjuicio, naturalmente de las clases obreras»³⁵.

Per acabar la primera part de l'acte, es va efectuar el sorteig de la casa i es va prosseguir amb un àpat fred, que va encetar una vetllada en la qual es van pronunciar més discursos. Entre les intervencions hi va haver la de Llorenç Fustagueras, que va celebrar la jornada que s'havia viscut i va aconsellar incloure les dones en el cooperativisme. A l'article s'explica de la següent manera:

«Aconsejó que iniciaran en sus propósitos a la mujer, principal factor de esta obra, y procuraran que la cooperativa fuese una continuación de su hogar. A este objeto puso como modelo "El Woohruit", de Gante (Bélgica), cuyo desarrollo y perfección fué debido a la inestimable colaboración de las mujeres de aquel heroico país»³⁶.

³⁵ *Cooperatismo*, núm. 37, 1 de setembre de 1916, p. 268.

³⁶ *Ibid.*, p. 267.

Per tant, es pot finalitzar l'anàlisi d'aquest primer article assenyalant la voluntat que hi havia per part de la Cambra d'incloure les dones en el cooperativisme, agafant com a exemple experiències de moviments cooperativistes estrangers com el belga. Tanmateix, si es llegeix el discurs de Fustagueras des d'una perspectiva de gènere, s'identifica fàcilment que el rol femení que intentava promoure la Cambra no deixava de relegar la dona a l'esfera domèstica, atorgant-li el paper assistencial que reafirmava la divisió sexual del treball en l'ordre de gènere imperant d'aquells anys. A més, cal adonar-se de com el mateix plantejament de Fustagueras era trampós, ja que proposava incloure les dones en un moviment del qual ja formaven part, malgrat que estiguessin invisibilitzades.

Des d'aquest treball, tal com ja s'ha fet en altres camps historiogràfics³⁷, es proposa partir de la premissa que inevitablement les dones havien d'acabar assumint certes tasques derivades de l'activitat cooperativista, encara que fos per delegació dels seus companys homes. No es pot acceptar un marc teòric per estudiar el cooperativisme que no inclogui les dones en el si d'aquest moviment. Només fa falta considerar la demanda de temps i dedicació que requerien les activitats de les cooperatives, i com s'integraven en la quotidianitat de les famílies que les practicaven, per veure com d'inevitable n'era la participació de les dones. En tot cas, tal com han apuntat altres autors anteriorment³⁸, és necessari desenvolupar estudis sobre el cooperativisme amb perspectiva de gènere.

³⁷ Vegeu el següent estat de la qüestió ANÓNIMO, "Historia de las mujeres y de género: pasado y futuro", *Ayer*, 104/4, 2016, p. 249-276.

³⁸ Joan TORRENTS JUNCA; Gerard VALLEJO BOSCH, *Op. cit.*, p. 56.

En una nota al peu de l'última pàgina de l'article, s'anunciava que:

«Con motivos de no haber recibido a tiempo la fotografia de la barriada cooperatista de Gironella, aplazamos para otro número su publicación, así como de algunos artículos del reglamento que dan idea de la manera que se rigen para alcanzar sus propósitos referentes a casas baratas»³⁹.

32

Aquest segon article es va publicar el 15 de juliol de 1917 firmat per Lorenzo Fustagueras⁴⁰. A la segona plana s'hi imprimia una imatge en gran on sortia en primer pla l'edifici social d'aquesta societat i, en un segon terme, uns quants edificis més en construcció. En referència a aquests dos últims, es matisava que amb data de publicació d'aquest segon article ja havien estat pràcticament acabats i ja formaven part del gruix del complex de sis cases construïdes per la cooperativa.

A la primera part de l'article es detallava la distribució de les habitacions i els equipaments que tenien els immobles, i es diferenciava l'edifici social d'aquelles cases que eren habitatges. A més, tornava a explicar que el 1916 van gaudir d'una subvenció de 12.500 pessetes, revalidada el 1917 tot i que amb una menor quantitat econòmica, 3.800 pessetes. Es feu explícit el desig que tenia la cooperativa de comptar regularment amb aquesta subvenció, ja fos de menor o major import, la qual cosa suposava una part important del seu finançament, tot i que no acabava de quedar clar fins a quin punt va esdevenir una part estructural de la seva economia. A la segona part

de l'article s'enumeren alguns fragments del reglament intern de la cooperativa, els quals resulten il·lustratius perquè ajuden a identificar quins punts estaven interessats a difondre des del consell de redacció de *Cooperatismo*. Els elements que es van voler remarcar dels estatuts interns de la cooperativa van ser: els objectius principals de la cooperativa, que bàsicament eren la construcció d'una casa per a la família de cada soci; la concepció de la propietat que tenia el projecte, la qual es basava en la venda dels immobles exclusivament als socis amb l'única possibilitat de revendre'ls a la mateixa cooperativa; les activitats que duïen a terme la cooperativa i els seus membres; i, per últim, les prestacions i serveis que s'aspirava a oferir-los, que anaven des d'atenció mèdica fins a educació per a infants i adults, tots costejats per la cooperativa. Finalment, l'article acabava explicant que abans de la Gran Guerra cada casa era valorada en unes 1.500 pessetes. Disposaven d'una planta baixa i un primer pis, i hi podia viure una unitat familiar de 10 persones.

Edifici social d'El Llobregat, *Cooperatismo*, núm 58, 15 de juliol de 1917, p. 200, Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

³⁹ *Cooperatismo*, núm. 37, 1 de setembre de 1916, p. 268.

⁴⁰ *Cooperatismo*, núm. 58, 15 de juliol de 1917, p. 199-203.

Per tant, la imatge que mostrava *Cooperatismo* d'El Llobregat era tot el ventall de prestacions avantatjoses en termes d'habitatge, treball, educació, atenció sanitària... que ofería aquesta cooperativa, però deixava molt clares les normes a les quals s'havien d'atendir aquells que hi estiguessin interessats. Aquestes últimes es resumien en una aplicació del concepte de propietat privada, ja que els socis posseïen els immobles on vivien pagant-los a terminis, «uno cada mes, hasta que se haya extinguido el importe de la casa, quedando entonces de su propiedad»⁴¹. Tanmateix, com a contrapunt, el fet que aquesta propietat no pogués ser venuda a ningú més que no fos la mateixa cooperativa impedia l'especulació immobiliària que s'intentava combatre.

Més enllà d'aquest protagonisme atorgat a la cooperativa *El Llobregat*, durant la dècada de 1910 va irrompre a les pàgines de *Cooperatismo* la cooperativa de consum de la Pobla de Lillet *L'Alt Llobregat*, que durant els següents anys serà transcendental per al moviment Cooperativista Berguedà. La seva gènesi es remunta al 16 de desembre de 1907⁴², i la primera vegada que en consta la participació en el moviment Cooperativista Català és l'1 d'octubre de 1916, moment en què apareix, juntament amb *El Llobregat*, en una llista de cooperatives que participaven en la compra col·lectiva de comestibles i farina organitzada per la Secció Comercial de la Cambra⁴³. La seva implicació dins del moviment Cooperativista Català la va portar a actuar com a delegada territorial, sense poder determinar específicament per a quina demarcació, a l'Assemblea de Delegats Ordinària que es va celebrar a Barcelona el 19 de maig de 1918⁴⁴.

⁴¹ *Ibid.* p. 201.

⁴² Arxiu Municipal de la Pobla de Lillet, Fons Privats, caixa 1, carpeta relativa a la cooperativa *L'Alt Llobregat*.

⁴³ *Cooperatismo*, núm. 39, 1 d'octubre de 1916, p. 293.

⁴⁴ *Cooperatismo*, núm. 75, 1 d'abril de 1918, p. 97-98.

Aquesta dècada culminà amb l'estrena d'un nou òrgan de propaganda a finals de 1920, que ja perduraria fins a l'acabament de la Guerra Civil, *Acción Cooperatista*, el qual adopta la periodicitat quinzenal de *Cooperatismo*. A la vegada, la publicació d'aquest diari va materialitzar l'evolució que havia viscut l'estructura institucional del moviment Cooperativista Català. D'aquesta manera, es pot considerar que conclouia un procés que va començar a l'Assemblea de Cooperatives de

Segell de *L'Alt Llobregat*, Arxiu Històric de la Delegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 221, expedient 5414.

Catalunya el maig de 1917⁴⁵ amb la reforma i aprovació dels estatuts de la Cambra per «adaptarlos a los tiempos presentes y orientarlos hacia los futuros»⁴⁶.

Aquests estatuts es van haver de reescriure el desembre de 1918, dates que van obligar a presentar-los al Govern Civil per a la seva aprovació ja el gener de 1919⁴⁷, l'any durant el qual es va acabar d'efectuar la reorganització del moviment Cooperativista Català. Aquest procés transformador de dos anys va reestructurar el cooperativisme a Catalunya, eliminant la Cambra Regional, el maig de 1918, i reorganitzant-la en la Federació de Cooperatives de Catalunya. Segons Eladi Gardó, membre capdavanter del moviment Cooperativista Català, aquesta última es va constituir integrant les federacions provincials de Barcelona, Tarragona i Girona. Aquesta reordenació va significar el trencament amb l'estructura de la Cambra, que es basava en la lògica de la divisió comarcal, i la va substituir per una estructura provincial, però, dins dels seus límits, amb la condició que s'acceptés la subdivisió i organització per comarques⁴⁸.

A l'assemblea de les cooperatives de la Província de Barcelona celebrada el 15 de febrer de 1919, just després d'haver-se aprovat els estatuts, s'hi cita l'assistència de la *La Cooperativa de Carboneros de Berga*⁴⁹. La pertinença al gremi miner i la manca d'indis de l'existència d'altres cooperatives del mateix sector a la comarca conviden a pensar que aquesta era la mateixa cooperativa que va assistir a l'acte d'*El Llobregat* l'estiu de 1916. El seu nom oficial era *La Cooperativa Obrera*

de Consum de les Mines de la S. A. Carbones de Berga i es va constituir el març de 1915⁵⁰. La seva formació va estar precedida per una escissió d'un primer projecte de cooperativa de consum que es va intentar fer a la colònia minera, però que no va comptar amb el consens i el suport de tota la direcció, la gerència i la plantilla de la S.A. *Carbones Berga*⁵¹.

La documentació de què es disposa sembla indicar que la directiva de l'empresa va frustrar l'intent de constituir una cooperativa exclusivament obrera, però tampoc hi ha la informació suficient per extreure'n conclusions en ferm. La carta en què la comissió organitzadora de *La Cooperativa Obrera de Consum de les Mines de la S. A. Carbones de Berga* explica la ruptura al Govern Civil es troba amb la documentació de *La Cooperativa de Carburos* dels treballadors de la Fàbrica de Carburs ubicada a la Colònia Rosal, constituïda l'estiu de 1914⁵². Això es podria interpretar com que els treballadors de la mines de Fígols i els de la Fàbrica de Carburs van començar constituint una mateixa cooperativa i després els miners es van escindir. No obstant, sembla un projecte molt estrany si es té en compte la distància entre les dues colònies i el fet que els treballadors ni tan sols pertanyien a la mateixa empresa, ja que els treballadors de Cal Rosal treballaven per a la Sociedad Española de Carburos Metálicos. Per tant, és plausible pensar que la ubicació arxivística d'aquesta carta és errònia i mai hi va haver cap relació entre aquestes dues cooperatives.

Malgrat que no ens consti que *La Cooperativa de Carburos* pertanyés al Moviment Cooperativista, s'hauria de destacar el rol central que

⁴⁵ Josep CASANOVAS PRAT, *Op. cit.*, p. 94; AAVV, *Op. cit.*, p. 3.

⁴⁶ *Cooperatismo*, núm. 55, 1 de juny de 1917, p. 149.

⁴⁷ Eladi GARDÓ, *La cooperación catalana. Recopilación histórica 1898-1926*. Barcelona: Gráficas Funes, 1926, p. 187-190.

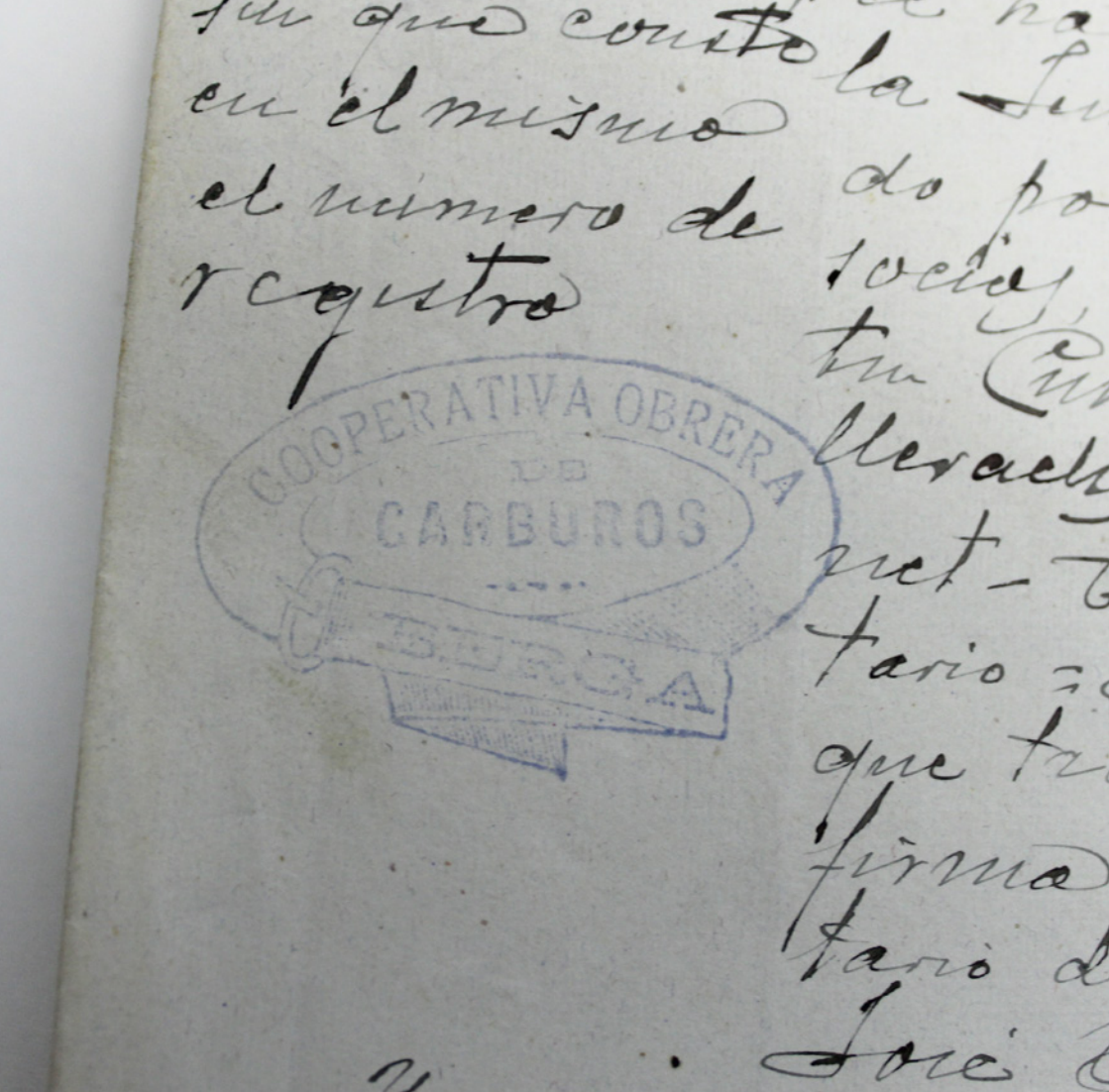
⁴⁸ AAVV, *Op. cit.*, p. 3.

⁴⁹ Eladi GARDÓ, *Op. cit.*, p. 208. És la mateixa assistent a l'acte d'*El Llobregat*, però es va canviar el domicili de la seu social i el nom poc després de constituir-se, per això canvia la procedència de Fígols a Berga, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacons, caixa 322, expedient 8026.

⁵⁰ Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 327, expedient 8173.

⁵¹ Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 322, expedient 8026.

⁵² *Ibid.*

Segell de *La Cooperativa de Carburos*, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, caixa 322, expedient 8026.

jugava l'espai de l'habitatge obrer en l'articulació de l'activitat cooperativista. En aquest cas, el principal bloc d'habitatges vinculat a la Fàbrica de Carburs, on s'entén que s'hi concentraven la major part de treballadors, va acabar donant nom a la cooperativa durant el anys 20. D'aquesta manera, si en els estatuts de la cooperativa es va identificar l'immoble com «casa obrera [...] conocida por "Font del Potis"», el 1925 l'entitat va passar a dir-se *Cooperativa de Carburos y Obrera Familiar del Potis*⁵³. En referència a aquest edifici, abans que es constituís la cooperativa vinculada a la Fàbrica de Carburs, ja havia estat vinculada a una altra, *L'Econòmica*, també de la Colònia Rosal i activa des de 1887⁵⁴. A l'article 5è dels seus estatuts, de 1911, es va voler fer explícit que totes les famílies que visquessin al bloc obrer del Potis, així com en altres edificis allunyats del nucli de la Colònia, també podien entrar a la cooperativa mentre tinguessin algun membre que hi treballés⁵⁵. Això ens permet entendre com es concebia l'àrea d'influència d'una cooperativa que es trobava en una colònia en plena fase d'expansió i desenvolupament.

En els primers números d'*Acción Cooperatista*, es pot comprovar com el nombre de cooperatives berguedanes en el moviment Cooperativista Català no va augmentar, però en formaven part *El Llobregat* i *L'Alt Llobregat*⁵⁶. La presència berguedana encarnada en aquestes dues societats es va veure diluïda per un creixement força important del moviment a tot el principat. De fet, entre les cooperatives del llistat d'assistents a l'Assemblea Regional de Cooperatives celebrada el 10 d'octubre de 1920, no n'hi va haver cap del Berguedà. S'intueix

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Josep BUSQUETS CASTELLA, "La Colònia Rosal", a AAVV, *Cal Rosal 150 anys (1858-2008)*. Berga – Olvan: Àmbit de Recerques del Berguedà – Ajuntament d'Olvan, 2008, p. 61-74, esp. 63.

⁵⁵ Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 284, expedient 6904.

⁵⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 1, 1 d'octubre de 1920, p. 4; *Id.*, núm. 2, 15 d'octubre de 1920, p. 4; *Id.*, núm. 3, 1 de novembre de 1920, p. 4.

que, com més creixia el moviment Cooperativista Català, més se'n desvinculaven aquelles cooperatives que no podien seguir el dia a dia de les activitats de la Federació de Cooperatives de Catalunya.

En aquest sentit, és interessant parar atenció en el fet que el moviment Cooperativista Català no era només majoritàriament urbà, sinó que es podria considerar que era tradicionalment barceloní⁵⁷. És important aclarir que per moviment Cooperativista Català ens referim a tota aquesta xarxa de cooperatives que atorgava un significat no només social, sinó també polític, a la praxis cooperativista. I aquest moviment s'havia construït i s'estava liderant des de la Ciutat Comtal, així que les cooperatives de fora de Barcelona eren uns actius més o menys importants en funció del lloc i el moment en què es trobessin, però no eren elements estructurals del moviment Cooperativista Català, encara.

En la mateixa línia, resulta il·lustratiu l'article publicat a *Acción Cooperatista* a finals del 1920 que explicava que la Secció Econòmica de la Federació de Cooperatives de Catalunya tenia serioses dificultats per fer arribar els articles que les cooperatives de fora de Barcelona havien comprat. El problema provenia del:

«verdadero lío que reina en las estaciones de ferrocarril, pues las compañías se niegan a aceptar el género, bajo pretexto de carecer de material móvil.

No es ajeno a este hecho el asunto del aumento de las tarifas ferroviarias, y se adivina de un modo evidente el propósito de

las Compañías de perjudicar a todos en general, entidades, particulares, etc. que tienen que recurrir a hacer uso de sus Servicios.

Se ha dado el caso de acudir en un mismo día el carro de la S[ección]. E[conómica]. tres veces a la estación, y no poder descargar la mercancía por no querer admitirla»⁵⁸.

Aquest és un símptoma més del vincle problemàtic que tenien les cooperatives de comarques amb la nova estructura federativa i les seves activitats. Per tant, s'han d'entendre aquests primers temps de la Federació de Cooperatives de Catalunya com un període d'alienació, que no d'abandonament, de les cooperatives berguedanes envers la nova forma que havia pres el moviment Cooperativista Català. Tanmateix, això no va impedir guanyar nous adeptes i, malgrat que van començar tenint un paper molt humil dins de la Federació de Cooperatives de Catalunya, a finals de novembre de 1920 s'anunciava l'ingrés de dues cooperatives més del Berguedà, *La Unió Obrera d'Olvan* i la *La Bassachs*⁵⁹ de Gironella, i s'hi va afegir *L'Esperança Mútua* de Puig-reig a cavall del canvi de dècada⁶⁰.

Abans de passar als anys 20, prestem-nos un moment a contextualitzar aquestes últimes societats incorporades, totes cooperatives de consum. *La Unió Obrera* d'Olvan es va constituir el 26 d'agost de 1911⁶¹, i va estar molt vinculada al sindicat professionals homònim que es va crear en aquella població l'any posterior⁶². *La Bassachs* també es va constituir

⁵⁷ Malgrat que el moviment Cooperativista Català no havia tingut mai abans tanta influència més enllà de Barcelona, en el primer número d'*Acción Cooperatista*, núm. 1, 1 d'octubre de 1920, p. 4, trobem que de les 83 cooperatives de Catalunya que formaven part de la nova estructura federada, 39 es concentraven a Barcelona (47%) mentre que les 44 restants (53%) estaven repartides per la resta del principat.

⁵⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 5, 31 d'octubre de 1920, p. 3.

⁵⁹ *Ibid.* p. 4.

⁶⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 9, 1 de febrer de 1921, p. 4.

⁶¹ Fins al moment es creia que havia estat constituïda el 1916, Rafael CELADA, *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936*. Barcelona: Generalitat de

Catalunya. Departament de Treball, Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives, 1980, p. 150. Tanmateix, els estatuts de la cooperativa trobats pocs dies abans d'acabar aquesta recerca a l'arxiu personal de la família Armengol demostren que es va constituir cinc anys abans.

⁶² Base de dades de l'Associacionisme català Contemporani de l'Institut Ramon Muntaner.

el 1916, concretament el 19 d'agost⁶³, però mentre *La Unió Obrera* d'Olvan no va transcendir l'etapa republicana, *La Bassachs*, ubicada en una de les quatre colònies tèxtils de Gironella, no va aturar la seva activitat fins el 2011. Això la converteix en la cooperativa més longeva estudiada en aquesta obra ja que, a diferència de la gran majoria de cooperatives identificades, va continuar l'activitat un cop acabada la Guerra Civil.

Portada dels Estatuts de la *Bassachs de Gironella*, 1916, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

En relació amb *L'Esperança Mútua* de Puig-reig, va ser creada pels habitants del barri de Cal Marçal el 1905. Tanmateix, segons expliquen Rosa Serra Rotés i Josep Artero Trasserra a l'estudi sobre Puig-reig durant la Segona República, la colònia que des de 1885 hi havia hagut a Cal Marçal es va vendre el 1915 a la societat empresarial *Luis Pons y sobrinos*. Això va fer que *L'Esperança Mútua* passés a dependre directament de l'associació dels habitants de la colònia i, per tal d'atreure'ls, es va passar a anomenar *Sociedad Cooperativa La Esperanza Mútua de los obreros de [l]a Colònia Pons 2 i Barriada Marçal*⁶⁴.

Per imaginar i entendre com la presència de les colònies tèxtils va arribar a ser un factor que condicionava la sociabilitat dels pobles de la llera del Llobregat i, per extensió, de les seves cooperatives, vegeu què n'expliquen Serra Rotés i Artero Trasserra:

«La gent de Cal Marçal sempre van tenir un interès a diferenciar la barriada de la Colònia; aquesta neix i creix per iniciativa dels

⁶³ *Estatutos de la Cooperativa Bassachs de Gironella*. Gironella: Cooperativa Bassachs de Gironella, 1916, p. 16.

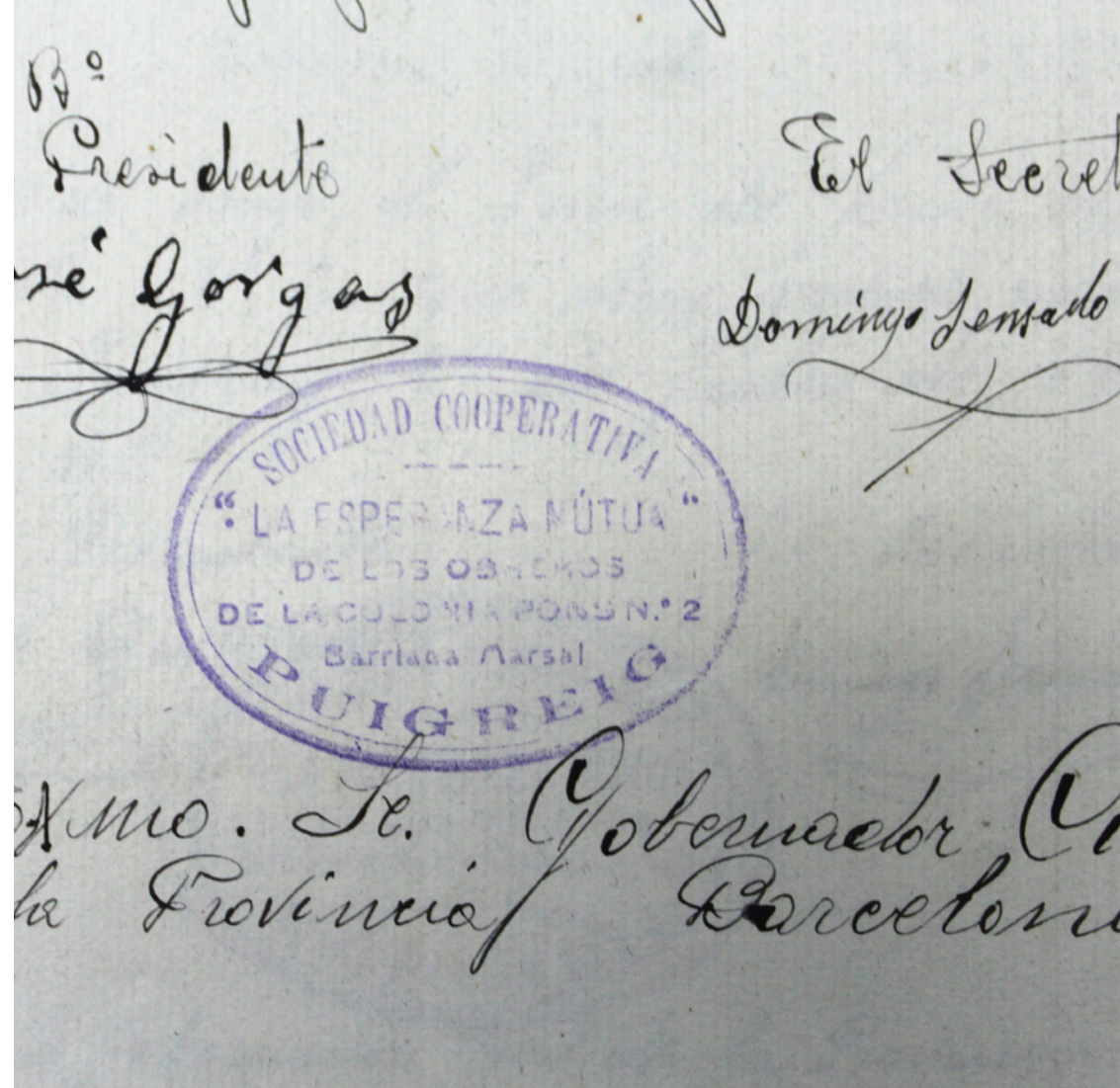
⁶⁴ Per a més informació sobre *L'Esperança Mútua*, vegeu Rosa SERRA ROTÉS; Josep ARTERO TRASSERRA, *Puig-reig i la seva gent en temps de la II República (1931-1936)*. Puig-reig – Berga: Ajuntament de Puig-reig – Àmbit de recerques del Berguedà, 2022, p. 163-167; la cita textual a la p. 164.

industrials Torra, que hi construeixen el carrer de l'Economia, mentre el barri de la carretera creix per iniciativa conjunta dels propietaris rurals i dels nous, que hi edifiquen cases i hi obren botigues. Aquests també viuran del treball a la Fàbrica, però la seva dependència és menor. Un interès que denota sentiment d'independència respecte el model de colònia i que porta la gent de la barriada a demanar la construcció d'una escola per als seus fills i filles, diferent a la de la colònia»⁶⁵.

Si es torna a consultar la base de dades de l'Associacionisme català contemporani de l'Institut Ramon Muntaner, s'hi troba el registre de dues cooperatives més de les quals no es coneix cap tipus de relació amb el cooperativisme català o amb cap altra cooperativa berguedana. Aquestes són *El Rusc*, constituïda a Casserres el 1916, i *L'Obrera de la Fàbrica Mata i Pons*, la qual devia estar ubicada a la Colònia Pons del terme municipal de Puig-reig.

Segell de *L'Esperança Mútua*, Arxiu Històric de la Delegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 420, expedient 11212.

⁶⁵ *Ibid.* p. 164.

L'INTENT DE CONSTRUCCIÓ DE LES FEDERACIONS COMARCALS I LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1921-1930)

46

Fins al moment, el moviment Cooperativista Berguedà s'havia caracteritzat per construir-se com a col·lectiu entorn de les estructures del moviment Cooperativista Català, ja que principalment s'ha documentat la participació de les cooperatives del primer en els espais del segon. Tot i això, a partir de 1921 es van impulsar algunes iniciatives de cooperativització entre diverses cooperatives berguedanes, projectes que els van donar un caràcter propi i certa autonomia com a moviment comarcal. El primer projecte impulsat en aquest sentit fou *La Panificadora Cooperatista*, la qual aprofitava el molí i el forn instal·lats al complex edificatiu d'*El Llobregat* per fer pa per als membres de les cooperatives associades.

Cadascuna aportava dos delegats per constituir el Consell Administratiu, que es reunia mensualment de forma ordinària per repassar la demanda dels socis de les respectives cooperatives i els comptes conjunts del projecte. Anualment es convocava una assemblea ordinària en què cada cooperativa membre de la *La Panificadora Cooperatista* aportava una comissió representativa de dos membres més per repassar la labor del Consell Administratiu⁶⁶.

Les entitats que impulsaren el projecte a la primavera de 1921 foren les gironellenques El Llobregat i La Bassachs, juntament amb La Unió Obrera d'Olvan. Tanmateix, un fragment del primer article dels estatuts de La Panificadora Cooperatista posava com a objectiu primordial d'aquesta societat «Procurar [que] se adhieren a esta Asociación cuantas entidades participaen de los mismos ideales y necesidades»⁶⁷. Aquesta labor no va tardar gaire a realitzar-se, i el gener de 1922 renovaven el Consell Administratiu afegint-hi delegats de L'Amistat de Gironella i L'Esperança Mútua de Puig-reig, i ampliant de sis a deu el nombre de membres.

Durant quatre anys aquest nombre no va variar, però el 1926 va baixar a vuit, no perquè alguna cooperativa integrant abandonés el projecte, sinó segurament a causa de la fusió entre les societats gironellenques El Llobregat i L'Amistat de l'any anterior. D'aquesta operació en va sorgir La Flor Obrera, que va passar a formar part de La Panificadora Cooperatista de manera automàtica, i va assumir la representació dels socis de les dues cooperatives fusionades. Tot i això, aquesta

⁶⁶ Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 397, expedient 10677.

⁶⁷ *Ibid.*

Segell de *La Panificadora Cooperatista*, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 397, expedient 10677.

47

130 anys de cooperativisme al berguedà (1881-2011)

última es va dissoldre la primavera de 1927, en consens entre les dues últimes integrants, La Flor Obrera de Gironella i La Unió Obrera d'Olvan⁶⁸. Per tant, s'entén que entre 1922 i 1927 les cooperatives La Bassachs i L'Esperança Mútua van abandonar el projecte, però amb la documentació disponible fins al moment no s'ha pogut saber exactament quan.

En tot cas, aquesta fou una experiència que va plantejar noves opcions de cooperació entre societats berguedanes, amb l'autonomia respecte el moviment Cooperativista Català com a caràcter innovador. Així mateix, no sembla casual que la unificació de dues de les tres cooperatives gironellenques fos just tres anys després de convergir en aquest projecte conjunt. És pertinent plantejar que aquesta col·laboració fou un factor important de la fusió, tot i que no se sap fins a quin punt això també va poder foragitar les altres cooperatives membres del projecte. Si bé aquesta va ser la primera col·laboració d'aquest tipus que s'ha pogut documentar, com es veurà més endavant, no va ser l'última.

Si tornem a posar el focus en la relació entre el cooperativisme berguedà i el català, com s'ha vist en l'apartat anterior, el repte que tenia per davant la Federació de Cooperatives de Catalunya a principis de la dècada dels 20 fou la implementació efectiva de la nova estructura del moviment Cooperativista Català arreu de Catalunya. Amb l'objectiu d'incloure aquelles cooperatives més allunyades de Barcelona en les dinàmiques regulars de la Federació, es van començar a dedicar molts esforços a convertir en funcional el sistema de Junes o Federacions Comarcals. Aquest afany va comportar un augment del volum d'articles sobre aquesta qüestió publicats a *Acción Cooperatista*, que actualment ens permeten rastrejar l'evolució que va viure aquest procés.

En referència a les cooperatives berguedanes, dins de l'estructura territorial de la Federació de Cooperatives de Catalunya sempre van estar enquadrades dins de la demarcació territorial de Manresa, que en ocasions va agrupar les diverses cooperatives en la Junta o Federació Comarcal de Manresa. La primera referència que tenim de la seva participació en aquest òrgan és a la reunió del 10 d'abril de 1921, a la qual van assistir les cooperatives *El Llobregat*, *La Bassachs* i *L'Esperança Mútua*, i on també va formalitzar la seva adhesió a aquesta federació *La Unió Obrera* d'Olvan⁶⁹. Pel que es dedueix del contingut de la reunió, així com pel que s'explicita en altres articles del mateix número d'*Acción Cooperatista*⁷⁰, aquestes juntes comarcals van començar per mobilitzar i organitzar les diverses cooperatives que en formaven part, donant-los directrius a seguir sobre les activitats que calia muntar o la informació que havien de fer arribar als socis.

⁶⁸ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.* p. 1.

⁶⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 14, 15 d'abril de 1921, p. 2.

En aquest cas concret, es va aprofitar la Federació Comarcal de Manresa per incentivar i coordinar la participació al Congrés Nacional de Cooperatives que se celebraria a Madrid del 14 al 17 de maig del 1921. Posteriorment, el 18 de setembre del mateix any, va tenir lloc una reunió de la Federació Comarcal de Manresa on, a part de l'assistència de delegats del total de cooperatives que la formaven, també es va comptar amb la presència d'Eladi Gardó i Ricard Caballeria, president de la Junta Regional de la Federació de Cooperatives de Catalunya i director d'*Acción Cooperatista*, respectivament. L'objectiu que tenien en aquesta trobada era informar sobre l'assemblea regional que se celebraria el 30 d'octubre i animar a participar-hi¹¹. Finalment, va ser *L'Obrera Manresana*, una de les cooperatives més importants del Bages, la que hi va anar en representació de la Junta Comarcal de Manresa, i no hi va anar cap de les cooperatives berguedanes¹².

El març de 1922 es va anunciar una iniciativa que emanava directament de la Junta Provincial de la Federació Provincial de Barcelona, la qual evidència els problemes que va tenir la Federació de Cooperatives de Catalunya per iniciar les activitats fora de Barcelona. El pla consistia a impulsar una «organización económica» a les juntes comarcals de Vic, Mataró i Sabadell perquè construïssin el seu propi servei de compres en comú, voluntat que les acabaria portant a constituir el que s'anomenaria Federacions Comarcals.

El següent pas havia de ser l'extensió d'aquest nou model d'entitat territorial a la resta de les comarques de la província de Barcelona,

¹¹ *Acción Cooperatista*, núm. 26, 15 d'octubre de 1921, p. 3.

¹² *Acción Cooperatista*, núm. 28, 15 de novembre de 1922, p. 2.

amb l'objectiu d'establir una base a partir de la qual constituir un servei de compres en comú d'àmbit provincial i, finalment, regional. La justificació d'aquesta estratègia deixava paleses les mancances que patia la Federació de Cooperatives de Catalunya a l'hora d'establir enllaços funcionals amb totes les seves ramificacions territorials, deficiència que la distingia dels seus homòlegs estrangers.

«Eran varias la Juntas de las comarcas que funcionaban con relación con la Federación provincial, pero su actuación no respondía a las necesidades de las cooperativas que las integran, por adolecer del defecto de que la finalidad no estaba basada, como lo está en todos los demás países, a base de las compras en común o al por mayor, en los grandes almacenes federativos, y de ahí que el lazo federativo, sin la parte económica, no daba todo el valor y fuerza de las federaciones de esta clase de organismos, coincidiendo esta campaña de organización con la reorganización de la Sección Económica de la Federación, todo encaminado a la gran obra que persigue la Federación»¹³.

L'execució d'aquest full de ruta va venir acompanyat d'una reestructuració de la Federació Provincial de Barcelona¹⁴, que va celebrar una reunió general el 25 de juny de 1922 on van assistir delegats de les cooperatives *El Llobregat* i *La Bassachs*, Van ser les úniques cooperatives berguedanes que hi van assistir. En aquesta trobada es van explicar les tasques que feia la Junta Provincial, entre

¹³ *Acción Cooperatista*, núm. 35, 1 de març de 1922, p. 2.

¹⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 40, 15 de juny de 1922, p. 3.

Reorganización interior de la Federación Provincial de Barcelona

La Junta interina de la Federación Provincial de Barcelona, encaminando su actividad a la reorganización de su funcionamiento en condiciones que cumpla sus fines primordiales de relación social, de propaganda, estadística, y facilitar el desenvolvimiento y extensión del Cooperatismo dentro del radio de la provincia, ha elaborado, para su régimen interior, un plan que sirva de norma de trabajo para los individuos que han de constituir el Consejo directivo. Este plan, susceptible de ser modificado, ampliado o reducido, lo sometemos a la sanción de las Juntas directivas a fin de que los delegados que asistan a la Asamblea próxima puedan dictaminar sobre sus extremos.

Régimen interior

1.º Para la dirección, administración y ordenación de la vida del organismo federativo provincial de las Cooperativas de Barcelona, los individuos designados para constituir el Consejo, según previene el artículo 11 del Reglamento de la Federación Provincial, en número de quince se distribuirán el trabajo en la forma siguiente:

2.º Se constituirán tres Comisiones, compuesta cada una de ellas por cinco individuos, y con una misión bien definida.

La primera, atenderá al trabajo directivo, de propaganda oral y escrita, de orientación y de relación social.

La segunda, cuidará de los trabajos de secretaría, estadística, archivo, ordenación de todos los documentos y fomento de la biblioteca, y procurará crear un consultorio para satisfacer las demandas y consultas de carácter jurídico-administrativo que las Cooperativas dirijan a la Federación.

La Comisión tercera tendrá a su cargo los trabajos de administración y contabilidad de la Federación, cobro de cuotas, y, mediante autorización de la Federación Regional, la administración del periódico ACCION COOPERATISTA.

3.º Las Comisiones de secretaría y administración designarán cada una de ellas un compañero para dirigir y ordenar sus trabajos. El compañero designado por la Comisión de secretaría desempeñará el cargo de secretario general de la Federación; el compañero elegido por la Comisión administrativa tendrá el cargo de vicepresidente de la Federación.

4.º Los demás cargos, según su carácter, se distribuirán entre los componentes de las tres Comisiones mencionadas.

Plan de trabajo de la Comisión directiva en representación del Consejo en pleno de la Federación Provincial

1.º Trabajo de dirección, de control y de coordinación de las actividades de las diversas Comisiones que integran el Consejo y de las Juntas comarcales y local.

2.º Estudiar y divulgar por medio de la prensa y por medio de conferencias: los métodos más modernos y económicos de la actuación cooperativa; los textos de leyes y los puntos jurídicos que afectan y regulan el establecimiento y la vida de las Cooperativas de consumo y de producción en España y en el extranjero. Atenderá a todas las consultas que le hagan las entidades federadas o sus componentes. Representará a la Federación en todas las misiones o actos que sea necesario. Procurará establecer relaciones con organismos afeos. Colaborará activamente en el órgano de la Federación.

3.º Propaganda general de los principios cooperatistas, y en favor de la organización federativa, demostrando su utilidad y su eficacia en lo económico y en lo social. Organización periódica de Congresos provinciales para examinar los resultados obtenidos por la Federación y trazar nuevas orientaciones.

4.º Reorganizar los grupos comarcales de la Provincia de Barcelona y los comités de barriada y la Junta local de la Ciudad de Barcelona. Impulsar la acción económica y cultural en todos sus grados. Recoger y llevar a la práctica todas las iniciativas que puedan significar un progreso para la organización cooperativa en general.

Secretaría.—Bases de organización

Para los trabajos de esta sección se nombrará, de entre los individuos de la Junta de la Federación, una comisión compuesta por el Secretario, Vicesecretario, Archivero-encargado de Estadística, Bibliotecario y un Vocal; los cuales tendrán a su cargo:

a) Recepción, contestación, copiar, archivar y clasificar toda la correspondencia de ambas Federaciones, cuidando al efecto de establecer la debida separación de lo que corresponda a cada una de ellas.

En los demás trabajos que se señalarán de incumbencia de la Secretaría se tendrá siempre en cuenta el separar y clasificar lo que corresponda a una u otra Federación, procurando todos los títulos necesarios a cada una para la perfecta organización y simplificación de ellas.

b) Actas y demás documentos de cualquier carácter que hayan de menester las Federaciones para su vida legal y social.

c) Organizar y cuidar de la estadística, tanto en lo que se refiere a la parte informativa, social y comercial de las Cooperativas en general.

d) Cuidar de la recepción, ordenación y coleccionar todos los periódicos y revistas que se reciban y establecer con ellos el correspondiente cambio, dando a ello cuenta a la Comisión de propaganda y periódico.

e) Estará a cargo de la Secretaría, la ordenación y conservación de la Biblioteca, llevando al efecto en índice-registro de todos los libros a ella adscritos.

f) Vacuar todas las consultas formuladas por las Cooperativas federadas, de todos aquellos asuntos que sean de incumbencia y estén a mano de la organización cooperatista el informar.

g) La defensa y asesoramiento de las entidades federadas ante los poderes públicos.

h) Renovar anualmente la estadística, calsando al efecto las correspondientes cartas de empadronamiento a todas las Cooperativas de la región.

i) Presentar cada año un resumen, que se publicará en ACCION COOPERATISTA, de todas las operaciones verificadas por la sección.

REGLAMENTACIÓN DE TRABAJO

Será obligación del Secretario el contestar toda la correspondencia, redactar las actas de las sesiones de Junta y de las asambleas y demás documentos que se señalan en los apartados a y b.

El Vicesecretario tendrá a su cargo todo lo que se refiera a la estadística y suplirá, en su ausencia, al Secretario.

El Archivero cuidará del archivo de toda la correspondencia y demás documentos, estableciendo la debida separación en lo que afecte a cada una de las Federaciones.

El Bibliotecario estará al cuidado de la Biblioteca y confeccionará el índice de las obras que contenga ésta.

El Vocal cuidará de coleccionar todos los periódicos y revistas que reciba la organización y ayudará en los trabajos a los individuos de la Comisión.

Para los trabajos, informes y resoluciones en que haya de intervenir la Secretaría y que se mencionan en los apartados f y g, la Comisión en pleno los resolverá según el criterio de la misma, atendiendo en los asuntos de carácter social cooperatista según los principios sustentados por la organización, y en los restantes por las normas del derecho común y natural.

El resumen de que trata el apartado i, será confeccionado por el pleno, también, de la Comisión.

Los gastos que ocasionare el sostenimiento de la Secretaría serán sufragados por la Comisión Administrativa, a la que se pasará recibos de las cantidades adelantadas por ella y autorizadas por el presidente de la Federación.

Gestión a realizar por la Comisión Administrativa de la Federación Provincial

La Comisión estará dividida en dos grupos: uno compuesto por dos individuos, que tendrán a su cargo lo que se refiera a la Administración de la Federación Provincial en sí, y otro compuesto por tres individuos, que cuidará de la Administración del periódico portavoz de la Federación. La Comisión tendrá un Presidente que asumirá la responsabilidad de controlar y dirigir la labor de la misma.

La Comisión tendrá en su poder un estado en donde constará el número total de entidades federadas de la provincia, total de individuos pertenecientes a las mismas, cuotas a recandar mensualmente por giro correspondiente a cada entidad, y demás datos que se crean convenientes. Estos deberá facilitarlos a la Comisión, la Secretaría «Sección Estadística».

Tanto los pagos como los gastos que sean necesarios efectuar, deberán ser conformados por el Presidente de la Comisión. Este tendrá en su poder un libro en el cual abrirá un folio a varias cuentas, a fin de clasificar el concepto de los gastos efectuados durante el semestre, y al conformar el pago de recibos anotará el importe de los mismos a la cuenta que corresponda. Estas cuentas podrán ser: Efectos escritorio, Gastos propaganda, Comisiones especiales que se nombren, etc., etc.

Mensualmente se extenderá una hoja de liquidación en donde se hará constar el importe de los recibos extendidos a cargo de las entidades federadas por cobro de cuotas, la cantidad que por este concepto se haya recaudado, el total de gastos efectuados durante el mes, y la existencia en Caja. Esta liquidación será revisada y firmada por el Presidente de la Federación, y se archivará después, como así también los comprobantes de Caja. Dichas hojas de liquidación, junto con el libro de cuentas del Presidente, servirán de base para la publicación semestral del estado económico de la Federación.

Los tres individuos que cuiden de la Administración del periódico podrán distribuir su labor en la siguiente forma: uno tendrá a su cargo llevar un libro de Caja, expreso para el periódico; otro tendrá la misión de extender los recibos mensuales que se presenten a las Cooperativas suscriptoras de Barcelona, y llevar nota de todas cuantas modificaciones se presenten en las suscripciones de esta capital, y el tercero cuidará de las suscripciones de fuera de la localidad, extender los recibos, cuantas corrientes y correspondencia con las entidades suscriptoras.

Esta Comisión tendrá también en su poder un estado-detalle del total de entidades suscriptoras, suscripciones individuales, etc. También, ya trimestralmente o cada liquidación que se practique, extenderá una hoja-resumen del importe de la facturación hecha por suscripciones de Barcelona y de fuera de la capital, la cantidad total ingresada por los recibos presentados, cantidad pendiente de cobro, importe facturas pendientes de pago por impresión de los ejemplares, importe de gastos reparto y correo y existencia efectivo en Caja. Estas hojas-resúmenes servirán de base para la publicación semestral o anual de la situación del periódico.

Nos permitimos proponer esta forma de Administración, porque creemos que con ella puede conseguirse el objeto por todos deseado, esto es, el menor trabajo posible para los individuos, compatible con un mayor perfeccionamiento de la gestión administrativa.

CONVOCATORIA

ORDEN DEL DIA

1. Lectura del acta anterior.
2. Actuación de la Junta interina.
3. Bases de organización interior de la Federación Provincial.
4. Nombroamiento total de Junta.
5. Nombroamiento de delegado a la Junta de Subsistencias.
6. Ruegos y preguntas.

Cumplida en su parte esencial la misión que le fué confiada por la Asamblea del 19 de Marzo del corriente año, la Comisión que ha venido actuando con carácter de Junta provincial, convoca a las Cooperativas federadas de la provincia de Barcelona a la reunión general, que tendrá lugar el día 25 del corriente, a las nueve y media de la mañana, en el local de la Cooperativa "La Fraternidad", San Carlos, 9, Barcelona, para tratar y tomar acuerdos sobre la orden del día indicada al margen.

LA JUNTA

les quals destacaven «la liquidación de la S[ección]. E[conómica]. y reorganización interior de la Federación». Eladi Gardó, en qualitat de president de la Junta Provincial, va assenyalar que «la S[ección]. E[conómica]. se ha venido abajo por tener que pagar los créditos pendientes contra la que fué Cámara Regional de Cooperativas de Cataluña»⁷⁵. Amb això es pot concloure que, si bé la incapacitat de la Federació de Cooperatives de Catalunya d'establir relacions orgàniques operatives amb les cooperatives de fora de Barcelona fou una barrera important pel propi desenvolupament i per un funcionament correcte, també s'ha de tenir en compte que la mateixa Federació de Cooperatives de Catalunya encara arrossegava llasts econòmics significatius de la dècada anterior.

A l'octubre d'aquell mateix any es va estrenar una secció d'Acció Cooperatista anomenada «Organización Comarcal», la qual consolidaria el seu espai en el periòdic al llarg del temps i faria un seguiment de l'evolució d'aquesta xarxa de demarcacions territorials. En el primer número d'octubre es va explicar la reunió en la qual les cooperatives del voltant van constituir la Federació Comarcal de Mataró, fita que es percebia com un èxit en el desplegament estratègic de la Federació de Cooperatives de Catalunya. Tanmateix, el que resulta interessant d'aquesta reunió per aquest estudi són les puntualitzacions aportades pel representant de la Junta Regional, Joan Coloma, per aclarir quines eren les condicions que regien les relacions entre federacions de diferents rangs territorials:

⁷⁵ Acción Cooperatista, núm. 42, 20 de juliol de 1922, p. 1.

Acción Cooperatista, núm. 40, 15 de juny de 1922, p. 3. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

«Pone de manifiesto que aun teniendo las comarcas la más amplia autonomía en su funcionamiento y diversos aspectos, son un complemento de las federaciones provincial y regional, a las cuales ayudará en los actos de propaganda, en las recaudaciones de cuotas y suscripciones del Periódico, amén del intercambio entre ambas Federaciones y comarcales, de los productos que mutuamente se necesiten de los centros productores de éstos»¹⁶.

Així doncs, es va aclarir quin format tenia i quina lògica seguia la nova estructura organitzativa de la Federació de Cooperatives de Catalunya, a la vegada que es van verbalitzar els drets i compromisos que cada òrgan del moviment Cooperativista Català hi tenia. Vegeu que es començava a emprar el mot Federació en substitució del de Junta, ja que es va passar a utilitzar aquest segon terme només per referir-se als comitès rectors de cada federació. Tot i això, aquest canvi es va produir molt lentament, va coexistir durant força temps l'ús dels dos mots per referir-se a les subestructures provincials i comarcals de la Federació de Cooperatives de Catalunya.

En aquest mateix article s'anunciava que les cooperatives de Vic i de Vilanova i la Geltrú seguien els passos de les de Mataró i que en breu constituïrien la seva federació comarcal. Per últim, s'apuntava que «En la comarca de Manresa existe de la misma manera buena predisposición para reemprender el funcionamiento de la ya existente Federación»¹⁷. En aquest sentit, per una banda s'observa

¹⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 47, 9 d'octubre de 1922, p. 2.

¹⁷ *Ibid.* p. 2.

Acción Cooperatista, núm. 47, 9 d'octubre de 1922, p. 2. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

apremiments necessitats i volen ara que tornem a treballar jornades acalaparadores. «Es precs que, guiats per l'ideal enderrocador i constructor alhora del cooperativisme, els desplaçem per complet de la vida econòmica del nostre poble. És hora de que siguem nosaltres mateixos que exercim la funció d'empressari i dirigim l'economia del país en el sentit d'aconseguir pel bé comú la màxima producció amb el mínim esforç. Cal que lluitem per a extingir lo més aviat possible tota mena de parassits socials.

«Obrers! Treballadors! engroixiu tots el moviment cooperatista de la nostra terra.

«Dependents! Allistau-vos tots a la Cooperativa de Consum del nostre Centre, la qual demà, dia primer d'Octubre, obre les seves portes.

«Apodere'mos avui del comerç detallista de la Ciutat: demà amb la cooperació de totes les forces tècniques i obreres de Catalunya, ens apoderarem de la direcció de tots els sectors de la vida econòmica de la nostra terra.»

Aquesta crida, signada per la Junta de Tre i ens aferrà en la idea que no en vam errats en atribuir a l'aquesta cooperativa un caràcter francament *cooperatista*. Podem dir que fins avui més enllà de les nostres suposicions.

En efecte, no podem creure que aquestes manifestacions no tinguin la seva arrel en una raonada convicció. No podem creure que el voler anul·lar el detallista actual sigui sols pels fets del seu rutinarisme i mesquinitat de criteri que el fan agressiu contra son immediat col·laborador, el dependent; sinó per la voluntat d'anar a l'organització del consumidor-productor fins a posar en les seves mans els mitjans de crear una nova llei de viure, de produir i de distribuir la riquesa social.

Volem creure, en fi, que en llençar aquesta crida als obrers, la nova cooperativa se sent disposada a emprendre amb ells, amb l'organització ja existent, la tasca de reorganitzar les consciències i atreure a la cooperativa a les masses obreres i pageses de la nostra terra.

Malgrat la petita decepció que ens ha causat el fet de que aquests companys, en els moments en que consagraven la seva obra, ignorassin l'existència d'un organisme federatiu que agrupa en son al la major part de les cooperatives de Catalunya, i qual missió essencial és relligar els esforços esgarriats de les cooperatives i encaminar-los envers una obra social-econòmica de conjunt; malgrat aquesta petita decepció, diem, no deixem de servir l'esperança de que l'afinitat d'esperit que ens dels primers moments hem cregut endevinar entre ells i nosaltres ha de portar-nos, amb el dubte, a establir relacions de germanor.

I el dia que això sigui un fet podrà dir que estem d'enhorabona doncs essent aquella entitat integrada per un gran nombre d'homes capacitats en la tècnica administrativa i comercial, familiaritzats amb la funció de direcció d'empreses mercantils, poden ésser el complement necessari de les organitzacions d'obers manuals i poden

perfeccionar, impulsar el desenvolupament de l'acció cooperativista a la nostra terra, permetent-nos assolir en poc temps el nivell dels altres pobles d'Europa en quant a organització i potència, tot i conservant a n'el moviment les característiques peculiars de nostre temperament inquiet i asseminat de justícia social.

J. COLOMA

L'establiment de la cooperativa està situat en el carrer de Viladomat, 86. Instal·lat amb modèstia, però amb el bon gust i ordre perfectes característiques de les obres del Centre.

La distribució dels articles es fa a domicilis, o bé en el mateix establiment a les hores corrents de despatx. No hores dret a ésser consumidors més que els que figuren com a socis de la Secció de Cooperativisme.

El dia de la inauguració oficial s'hi celebrà un lonz, que fou un verader èxit. Tant, que l'excés d'afuència havent sobrepassat les previsions de la Junta anul·là els detalls d'organització. Però malgrat aquesta gran afuència no ocorregué ni el més lleu incident, regnant entre tots els assistents la més franca i cordial alegria pel falaguer spectacle que ofería la naixent institució.

La major part dels socis hi assistiren amb les seves mullers, filles i germanes ço que va arribar l'interès i la significació de l'acte.

Hi assistiren també delegacions de les demés seccions i del consell directiu.

En resum: una festa agradable i simpàtica amb el valor de promesa d'un demà ple de fecundes i positives realitats.

«La Dignidad», inaugura su local

A última hora, estando ya este número completo y a punto de entrar en máquina, recibimos algunos detalles de la fiesta inaugural del local social de la Cooperativa «La Dignidad», de esta ciudad, celebrada ayer, 8 del corriente.

El espléndido edificio se vio materialmente invadido por los socios y sus familias, habiendo revestido una gran brillantez los actos organizados con motivo de esta fiesta.

Uno de ellos ha sido un *lunch* celebrado por la tarde, que sirvió, a la vez, de ocasión para hacer una afirmación de fe cooperativista.

Al acto fueron invitadas varias Cooperativas, la Federación, y algunas otras personas ajenas a la organización que simpatizan con nuestro movimiento.

Por coincidir este acto con la importante reunión celebrada por las Cooperativas de la capital, en «El Reloj», la Federación y ACCIÓN COOPERATISTA no pudieron delegar una representación personal, adhiriéndose por medio de una sentida misiva enalteciendo el acto y su significación.

En el número próximo esperamos poder dar más detalles, que no dejarán de facilitarnos, seguramente, los compañeros de «La Dignidad».

EN MATARÓ

La Organización Comarcal

El día 1.º del que cursa tuvo efecto en la importante Cooperativa «La Protectora Mataronense», de Mataró, una reunión de la mayoría de las Cooperativas de aquella comarca, con objeto de discutir y aprobar el Proyecto de Estatutos por los que habrá de regirse dicha comarca.

Asistieron a la expresada reunión representantes de las Cooperativas «La Mataronense»; «La Alianza»; «La Estrella»; «Centro Federatista» y «La Protectora», de Mataró; «La Equitativa», de Argenteña; «La Amistad», de Cabriell; «La Unión», de Premià de Mar; «La Fraternidad», de Premià de Dalt; «La Canetense», de Canet de Mar; y «La Obrera», de Vilasar de Mar.

De la Federación, de Barcelona, asiste-

ron los compañeros Bolós, Coloma y el presidente compañero Bartolomé Farré.

A las cuatro de la tarde reunidos todos las representaciones citadas y presidiendo el compañero Farré, empieza la sesión, explicando el presidente el objeto de la reunión y enarcando la necesidad de poner en marcha la Federación de la comarca, ya que de eso se trata—dice—toda vez que aquella está ya de hecho constituida.

Renuncia a hacer consideraciones de clase alguna por lo mismo y por ser aceptada por todos la conveniencia y las ventajas que la actuación mancomunada de las Cooperativas aporta a las mismas.

Confía en que las Cooperativas todas de la comarca, que tantas pruebas tienen de

des de su educación y entusiasmos cooperativistas, sabrán dar ejemplo a las demás comarcas con su acertada actuación dentro de la Federación Comarcal.

El compañero Coloma hace algunas consideraciones acerca de la misión de las Cooperativas en el orden social y económico y atinadas observaciones sobre diversos puntos del Proyecto, aclarando los algunos aspectos del mismo y haciendo resaltar el alcance de otros.

Pone de manifiesto que aun teniendo las comarcas la más amplia autonomía en su funcionamiento y diversos aspectos, son un complemento de las federaciones provincial y regional, a las cuales ayudará en los actos de propaganda, en las recaudaciones de cuotas y suscripciones del periódico, amén del intercambio entre ambas federaciones y comarcales, de los productos que mutuamente se necesiten de los centros productores de éstos.

A preguntas de la presidencia los reunidos aprueban por unanimidad el Proyecto de Estatutos y se acuerda, en principio, por voluntad expresa de todos los delegados, poner en actuación la Comarca de Mataró.

Se acuerda reunirse nuevamente, para constituir definitivamente la Federación, el próximo día 22 del corriente mes, en sitio y hora que oportunamente señalará la Junta de la comarca.

Se acuerda también que, para ese día, los delegados nombrados por las Cooperativas federadas traigan una relación de los géneros que mensualmente consume cada entidad, con el fin de poder formar rápidamente la estadística global de todos ellos y ver qué artículos son, por el momento, más susceptibles de comprar en común y ofrecer mejor garantía de éxito.

A tal fin se señalarán ya los artículos que deberán ser objeto de adquisición por mediación de la Comarca y para las entidades federadas, conviniéndose que sean dichos artículos: bacalao, alubias, arroz y azúcar, sin perjuicio de añadir algún otro el día de la reunión.

Todos los presentes manifiestan partidarios, por el momento, de efectuar las operaciones comerciales a base de establecer un contrato con las casas proveedoras para que éstas concedan una bonificación sobre el género y precio de plaza, y así se acuerda.

Seguidamente, y en medio de la mejor disposición de ánimo por parte de todos para llevar a término la constitución de la Comarca, que tantos beneficios habrá de reportar a las cooperativas de la comarca de Mataró, se da por terminada la reunión a las seis y media.

***

Las cooperativas de la comarca de Mataró van a actuar, en breve, en común; y de la comarca de Vilanueva muy pronto, dado el entusiasmo que nos dicen los compañeros de «La Regeneradora» que existe entre las cooperativas de dicha comarca, también constituirán la Federación Comarcal; de la comarca de Vich igualmente hemos recibido, de entusiastas elementos de la misma, el ofrecimiento de nuestra intervención para, juntamente, reorganizar la Federación de la comarca de Vich; para dicho fin tendrá lugar, el día 15 del corriente, una asamblea de las cooperativas de toda la comarca, la cual promete ser un verdadero éxito.

En la comarca de Manresa existe de la misma manera buena predisposición para reemprender el funcionamiento de la ya existente Federación.

Parce, pues, por todos estos síntomas, que los compañeros reaccionan de su embotamiento colectivo y están dispuestas a actuar y seguir la única senda por la cual las cooperativas cumplirán su misión económico-social, para que ella sea eficaz y fructífera para los ideales e intereses de las entidades todas, de los cooperadores catalanes.

Con la orientación que siguen las Cooperativas en el sentido cooperativista, realizarán la más grande y justa obra revolucionaria para la emancipación del proletariado

ERRATAS A SUBSANAR

En el Balance de la Cooperativa «La Regeneradora Vilanovense», publicado en nuestro último número, se deslizaron algunos errores que los compañeros de Vilanueva nos ruegan pongamos de manifiesto, lo que hacemos gustosos.

Los *lujeros* observados son.

PASIVO

Montepío, etc., debe ser Ptas. 10,601.29 y no 10,611.29.

Auxilio, etc., debe ser Ptas. 1,757.45 y no 1,757.54.

Luego falta la cuenta de Capital Colectivo, que es de pesetas. 18,112.64

La última partida Mobiliario es 2,686.24 pesetas, y no 2,886.24.

«SER COOPERATISTA»

Los componentes de las cooperativas obreras de consumo adolecen, en su mayoría, de un defecto capital. No saben donde van. No, no lo saben, por la sencillísima razón de que no quieren saberlo ni en ello tienen interés; si lo tuviesen, sabrían que el cooperativista no puede permanecer pasivo ante las graves circunstancias que atraviesa la Humanidad entera, y lo menos que debían hacer es prestar atención a lo más elemental, que es el saber ser cooperativista.

«Ser cooperativista» quiere decir «desear la transformación social actual por otra que sea más humana y en la que imperará la Justicia».

Mientras los socios de las cooperativas o la mayoría de ellos, no tengan este «ideal» o si lo tienen, no lo «sienten» ni lo «viven», será nula toda la actuación de las cooperativas en la ruta del Progreso humano. La culpa sólo será de esa mayoría inconsciente que forma el lastre de la cooperación.

Mas ello no ha de ser óbice para que los que nos sentimos cooperativistas, propongamos en el sentido indicado, y a medida que los hombres de las cooperativas formen conciencia cooperativa, nos será más fácil encontrar los cauces que nos conduzcan a la transformación social. Los caminos que conducen a la meta deseada son múltiples y los cooperativistas los utilizaremos todos.

Apoyándonos en el axioma «La Unión hace la Fuerza», los que de «verdad» se sienten cooperativistas deben apoyar todo proyecto, proposición o idea que tienda a hacer grande la cooperativa y a la Cooperación.

Hacer grande la cooperativa, es presentar y apoyar proyectos favorables a los socios y sus familias, fomentando la mutualidad, ahorro, cajas para la vejez e inutilidad, instrucción, paro forzoso, etc. Contribuir al engrandecimiento de la Cooperación, es cuando las entidades, las cooperativas, se adhieren a proyectos de utilidad general para las cooperativas o sus asociados, como el fomento de las cooperativas de producción, fundación de un Banco genuinamente obrero para nuestras cooperativas de consumo obreras y de producción y en el que las asociaciones mutuales y sindicales y los obreros en general, podrían guardar sus caudales y ahorros. Es hacer obra cooperativista, estudiar y llevar a la práctica todo cuanto se relaciona con la supresión del intermediario, fomentar toda idea o proyecto que tiendan a mancomunar el esfuerzo de dos o más cooperativistas en beneficio de las mismas y del público obrero en general.

La Cooperación se hará grande a medida que mancomunadamente sepamos apoderarnos del pequeño comercio, de la pequeña industria, y ello es fácil lograrlo, es cuestión de saber sumar las energías de las cooperativas que tengan potencialidad económica y tengan arrosos para ello. Todo esto es ir en pro de la transformación social; esto es hacer Cooperativismo; esto es ser cooperativista.

Los que no hacen esto, los que no crean que por la cooperativa de consumo y la de producción, puede irse a la transformación social, esos, son Cooperativistas; esos, son cooperadores contentos de no hacer nada, y más aun de no dejar hacer.

B. FARRÉ

com es reaprofitaven les estructures de les anteriors juntes comarcals per construir les flamants federacions, mentre que, per l'altra banda, es dedueix que la següent a constituir-se seria la Federació Comarcal de Manresa, on es tornarien a trobar enquadrades totes les cooperatives berguedanes.

El 5 de novembre de 1922 es va celebrar una assemblea amb diverses cooperatives de la zona de Manresa, on la representació berguedana es va reduir a l'assistència de la *L'Alt Llobregat*⁷⁸. Tomàs Carner, de *L'Obrera Manresana*, va explicar els anteriors intents fallits d'organitzar una entitat cooperativista comarcal en aquella zona, i va detallar les dificultats que van sorgir per comprar en comú. Seguidament va intervenir Josep Duran i Guàrdia, en representació de la Junta Provincial, que va posar en valor el procés de reorganització efectuat per la Federació Provincial de Barcelona des del col·lapse de la Secció Econòmica, així com la bona acollida que estava tenint el nou sistema de Federacions Comarcals⁷⁹.

Després que els representants de la Junta Provincial els donessin algunes directrius més sobre com s'esperava que organitzessin les compres en comú, utilitzant com a exemple el cas de les cooperatives del barri de Sants, es va arribar a una sèrie d'acords. Els delegats presents a l'assemblea van programar una nova reunió per al següent 19 de novembre per tal de constituir la nova Federació Comarcal de Manresa, i hi van convidar totes les cooperatives del voltant. Per últim, es van comprometre a acceptar el reglament proposat per la Federació Provincial de Barcelona, així com el seu sistema de compres en comú.⁸⁰

A la secció «Organización Comarcal» de l'últim número de l'any 1922 es va fer referència a aquesta assemblea constitutiva del 19 de novembre, la qual va anar tal com estava previst, i s'hi va crear la Federació Comarcal de Manresa. Segons es diu a l'article, «Asistieron representantes de casi todas las cooperativas de la comarca, mandando su adhesión los restantes»⁸¹. Per tant, es pot deduir que, com a mínim aquelles cooperatives berguedanes que fins aleshores havien estat integrades a la Federació de Cooperatives de Catalunya, van adherir-se a la nova Federació Comarcal. Tanmateix, cap va assumir cap càrrec a la Junta Comarcal que es va crear a la mateixa assemblea.

En aquesta mateixa secció, en les línies anteriors a l'anunci de la gènesi de la Federació Comarcal de Manresa, es va descriure quin era el procediment de les compres en comú a través de les juntes comarcals, una descripció que no està de més reproduir aquí textualment:

«El comité de cada Federación Comarcal, establece contratos con los proveedores elegidos por las cooperativas adherentes, a base de adquirir siempre los géneros a precio de plaza, más una bonificación previamente estipulada que ha de servir de base para constituir el capital colectivo de la organización concertante. De esta manera las cooperativas sin mediar desembolso por su parte se encontraran a su tiempo con un capital con que poder realizar grandes operaciones comerciales al contado mediante la organización respectiva y ellas, entonces, pagar la compra a un plazo determinado y relativamente largo»⁸².

⁷⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 49, 10 de novembre de 1922, p. 2.

⁷⁹ El reglament que les havia de regir s'havia compartit feia unes setmanes a *Acción Cooperatista*, núm. 44, 22 d'agost de 1922, p. 1.

⁸⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 49, 10 de novembre de 1922, p. 2-3.

⁸¹ *Acción Cooperatista*, núm. 52, 23 de desembre de 1922, p. 2.

⁸² *ibid.* p. 2.

Com es fa evident en aquesta descripció, tant l'objectiu final com la lògica seguida per aconseguir-lo segueixen sent els mateixos: acumular capital col·lectivament, cosa que els permeti accedir a grans estocs que abarateixin el preu del producte comprat i amb unes condicions de pagament molt més còmodes.

A principis de l'estiu de 1923, una sèrie d'articles vindrien a confirmar el que ja s'ha deduït arran de les iniciatives preses pels dirigents del moviment Cooperativista Català i els discursos articulats a *Acción Cooperatista*. El principal objectiu que s'havia posat la Junta Provincial de la Federació Provincial de Barcelona era constituir les Federacions Comarcals per tal d'establir uns enllaços que, no tan sols fessin més harmònica l'estructura de la Federació de Cooperatives de Catalunya, sinó que també permetessin establir les relacions més òptimes possibles entre les cooperatives urbanes i les rurals. D'aquesta manera, es pretenia teixir una xarxa d'abastiment agrari i producció industrial que incentivés un sistema productiu més eficient, i tot sota el control de la Federació de Cooperatives de Catalunya.

«Aleshores es podran reconstituir, en perfecta coordinació, els forts agrupaments comarcals que han de desenrotllar una acció econòmica que dongui a les Cooperatives aventatja immediata en les seves operacions d'adquisició dels articles que elles distribueixen; a l'ensens, aquests agrupaments faran possible l'intercanvi entre les Cooperatives rurals i les urbanes, establint així la verdadera intel·ligència entre el productor del

Acción Cooperatista núm. 65, 12 de juliol de 1923, p. 1. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

Acción Cooperatista

Organo de la Federación Regional de Cooperativas Catalanas

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN BARCELONA 25 ejemplares trimestre ..... 750 12 ejemplares trimestre ..... 375 25 ejemplares trimestre ..... 1500 6 ejemplares trimestre ..... 750 FUERA DE BARCELONA 25 ejemplares trimestre ..... 750 12 ejemplares trimestre ..... 375 25 ejemplares trimestre ..... 1500 6 ejemplares trimestre ..... 750 Un número suelto, al día 400		La correspondencia literaria al Director La correspondencia social y de propaganda al Presidente de la Federación Regional de Cooperativas Catalanas (Queda prohibida la reproducción de cualquier parte del contenido de esta Revista sin citar la procedencia) Serán responsables de los escritos sus autores	Redacción y Administración: Calle de la Aurora, 11 bis BARCELONA TELÉFONO 4692 A.

LA CIUDAD Y EL CAMPO

Algo sobre la producción en común de diversos artículos

Con desesperante frecuencia, no bien en la vida social se resuelve un problema, se plantea otro nuevo, cuando no surgen dos o más, con que no se contaba. Ello es debido a nuestra imprevisión, la mayor parte de las veces originada por el hecho de empeñarnos en resolver cada problema sin tener en cuenta el conjunto del organismo social. Pasa en esto lo que pasaría al médico que, atento a la enfermedad de uno de nuestros órganos, no la tratara, al aplicar los preceptos de la terapéutica, sin perder de vista las exigencias de nuestro organismo todo.

En esto está precisamente la clave de nuestra creciente fe en la bondad del régimen cooperativo. Este, no se propone remediar ningún mal social aislado, sino todos los que de nuestra mal llamada organización social se derivan. Fácil nos sería señalar, si el espacio de que disponemos nos lo permitiera, los nuevos y espinosos problemas que surgirían, en el caso de acogernos a no bien meditados soluciones de los problemas que nuestro tiempo nos plantea.

En todos los pueblos está surgiendo actualmente un problema de pavorosas consecuencias, si a tiempo no se procura atenderlo. Los campos se despueblan, a costa de la congestión de las ciudades. ¿Qué ocurriría el día en que, por falta de brazos, quedaran los campos sin cultivar? Porque, del agro sacamos, no solamente nuestros alimentos, si que también las primeras materias para la mayor parte de las industrias.

Ese desequilibrio patológico entre la ciudad y el campo es necesaria expresión de otro desequilibrio: el existente entre las condiciones en que suelen vivir los campesinos y aquellas otras en que viven los habitantes de la ciudad. ¿Acaso constituye esta última el supremo objetivo de la civilización? Creemos todo lo contrario. Nos parece que el desenvolvimiento de la civilización no tiene reservada una verdadera dispersión del hombre sobre la tierra.

Acaba de celebrarse en París el XI Congreso Internacional de Agricultura, y ese Congreso, sobre afirmar con razón, por boca de su presidente M. Jules Méline, que "los agricultores representan a la inmensa mayoría de la humanidad", ha votado una resolución, considerando a las Asociaciones agrícolas, bajo todas sus formas, tales como Sindicatos, Cooperativas de crédito y de producción, mutualidades, etcétera, como elementos esenciales de la prosperidad de la agricultura, y estimando que las Cooperativas agrícolas instituidas para la conservación, transformación y venta colectiva de los productos de la tierra a los consumidores, así como las Cooperativas de

compra, pueden contribuir eficazmente al abaratamiento de la vida.

El incesante desarrollo de la cooperación campesina, no sólo contribuirá poderosamente a mejorar y humanizar las condiciones en que viven los agricultores, sino que constituirá un vigoroso dique para contener la emigración del campo a la ciudad. Pero, la cooperación agrícola no ha de perseguir ventajas económicas exclusivamente; debe proponerse también fines culturales de todo género. Cuando la población rural sea instruida y educada, se contendrá en gran manera el absentismo, y cuando en el campo pueda vivirse en buenas condiciones de higiene, comodidad y racional esparcimiento, se restará la emigración y el equilibrio entre la corte y el cortijo quedará restaurado.

Redoblemos nuestros esfuerzos para implantar nuestros principios por doquier. No caigamos, como otros, en la inconveniencia de que los árboles nos impidan ver el bosque. No todo son fábricas y talleres en el mundo. Este está poblado por la humanidad y son los supremos intereses de ésta los que deben preocuparnos.

La cooperación británica, que algunos ignorantes tanto persisten en calificar de individualista, en 31 de Diciembre último llevaba invertida la enorme cifra de 8.022.225 libras esterlinas en la construcción de higiénicas y atractivas casas para sus asociados, y la inmensa mayoría de esas casas se yerguen en villas y aldeas.

No olvidemos, finalmente, que España es un país eminentemente agrícola, que cuenta con solera de agua para regar todo su suelo, y que nuestro sol y nuestro clima constituyen una inculcable riqueza. Difundamos la luz cooperativa por los cerebros rurales. No, por estar atentos a las necesidades del labrador, hemos de abandonar a los que sufren en las ciudades; pero, tampoco por atender al ciudadano de la ciudad hemos de dejar desamparada la población rural.

JUAN SALAS ANTON.

BREVIARIO
DE
AUTOEDUCACION
COOPERATISTA
POR
REGINA LAMO

INTERESANTE FOLLETO DE PROPAGANDA DE LOS IDEALES DE LA COOPERACION

PRECIO: 50 centimos

Al tratar en estas columnas de la producción que más conviene emprender se ha dicho por varios compañeros que se consume más jabón que chocolate y claro está que al consumirse más, puede dejar más utilidad; pero los cooperatistas, a mi modo de ver, tienen que fijarse más en la calidad, que es lo principal, que en la cantidad; la calidad del producto no fabricado por nosotros mismos no podemos garantizarla, por la razón muy sencilla de que no sabemos el contenido del producto elaborado; por más que en los envoltorios digan los paquetes que contiene esto o lo otro y lo de más allá, según dictamen facultativo o bien expedido por el Laboratorio Microbiológico Municipal firmado y sellado en tal o cual fecha; casi todos sabemos o es fácil de presumir que la muestra del género que se somete al análisis, no sólo es pura, sino que, para obtener mejor dictamen, es purísima y de la mejor presentación posible.

Pero ¿y en la práctica? Ya no es lo mismo. Los diversos gastos y pingües beneficios que hoy en día tienen que sacarse de los productos manufacturados, todo, repito, va sobre el género, y el detallista para poder estar bien arrojado y en buenas condiciones adquiere lo más barato importándole un bledo la calidad del género; sólo busca el beneficio que reporta su venta, sin entretenerse en averiguar si con aquel producto puede dañar o perjudicar la salud de un tercero, que es el consumidor, ya que, en más o en menos y si no es en un artículo lo es en otro, todos en general estamos incluidos en el caso de consumir; los fabricantes con tal de poder vender cuanto más mejor ofrecen a más bajo precio uno que otro; la baratura que ella ya va contra el público consumidor, por más que a éste le parezca que lo compra más barato, puesto que si se le dan más barato, una de dos: o le dan peor calidad o bien está falta de peso; así, pues, mientras nosotros los Cooperatistas no nos fabriquemos lo que debemos consumir, estaremos expuestos, y principalmente lo estarán nuestros pequeños, a sufrir las consecuencias de la adulteración.

A mi modo de ver, no hay artículo de tan fácil adulteración como es el chocolate y que admita en su composición productos tan diversos como los que se hacen entrar en él.

Al chocolate, la rutina o ignorancia le atribuyen el que en su composición entran "meandrugos de pan seco"; esto no es verdad, y es fácil de deshacer este error teniendo sólo en cuenta que entre los meandrugos hay sustancias de tomate, otros de arenque, etc., y no hay ningún género como son los cañes, cacao y canela, para coger aquel gusto, pues es tal su sensibilidad que sólo por contacto y aun es-

tando envasado en sacos tiene que haber mucho cuidado para que no se malogre su sabor.

Por lo tanto, los fabricantes usan las féculas y harinas más reñadas, más homogéneas y más limpias, y por no dejar ningún mal sabor. Pero, ¿quien nos garantiza a nosotros que no haya manteca de coco, que se vuelve rancia; cacahuets, que son indigestos y se enracian también, en lugar de cacao? por no poner canela ponen clavillos, pimienta en grano y nuez moscada, y además de azúcar, que esto es de suma necesidad, materia imprescindible, harina de algarrobas que es dulce y es muchísimo más barata, y harina de arroz en lugar de la de trigo que siempre da más margen, pero en cambio se agusanan más fácilmente, esto sin contar los mil y un productos más, y que cada día el mercado productor va lanzando para dar más color, consistencia y demás, que como la glucosa y sacarina, son perjudiciales para la salud, pero el género se conserva mejor durante más tiempo, y principalmente en verano en que es dicho artículo fácil de reblandecerse por el calor.

Ahora bien; el Gobierno ha señalado una cantidad, como base de alimentación, en la composición del chocolate; esta base es el 18 por 100 de materia básica de cacao; cómo he dicho antes, en las envolturas consta esa cantidad, "aunque no en todas", que se olvidan de ponerlo, pero que es un "olvido voluntario" por la cuenta que les tiene el no expresarlo, porque así se cazan más incautos, que no con inscripciones que el público al leerlas puede querer averiguar de lo que se trata y que por la cuenta y razón que produce no conviene que se divulgue.

Además; y ésta es una de las cosas más principales en la que los cooperatistas tendríamos que fijarnos más y es que hoy en día, por no decir todas, diremos casi todas las clases de chocolate que inundan el mercado, son a base de 300, 320, 350 y 375 gramos en lugar de los 400 o vulgarmente una libra. Hemos visto que la calidad que se fabrica no puede ser peor, y que a nuestros hijos, que principalmente son los que lo consumen, no sabemos lo que les damos; a lo mejor están pálidos y ojerosos, tienen la lengua sucia, malestar y otras cosas que no detallo por ser profano en la materia, no dire substancias nocivas para la salud pero sí que les acarreen perjuicios y que no sabemos de que proviene y son debidos a comer chocolate, dulces y otros artículos similares que no reúnen las debidas condiciones ni de nutrición, ni de salubridad que tendrían que tener.

Si pasamos a la cantidad, ocurre algo parecido o peor, noándonos el peso que nos corresponde o que nos

camp i el de la ciutat, i faran possible l'establiment d'indústries per a produir en comú els articles de major consum»⁸³.

Així mateix, es plantejava que la implementació d'aquest sistema cooperativista alleugeriria les dures condicions de vida a les àrees rurals catalanes, provocades per l'èxode rural que estava tenint lloc de manera generalitzada a tot el Principat⁸⁴. Per una banda, es creia que la creació massiva de cooperatives al camp català ajudaria a abaratir força la vida de la gent que hi vivia, mentre que per l'altra banda, generarien una activitat cultural que educaria i formaria els habitants d'aquelles zones, i tot plegat evitaria els greuges de la migració interna que s'estava vivint. Així, s'intentava presentar una proposta de cura integral de les condicions de vida de la població, sense importar el medi en el qual visqués. «No, por estar atentos a las necesidades del labrador, hemos de abandonar a los que sufren en las ciudades; pero, tampoco por atender al ciudadano de la ciudad hemos de dejar desamparada la población rural»⁸⁵.

Malgrat aquests esforços, en els següents anys no es va apreciar una participació creixent de les cooperatives berguedanes en els espais assemblearis del moviment Cooperativista Català. Si bé és cert que el 3 de febrer de 1924 *La Unió Obrera* d'Olvan encara va participar a l'Assemblea de la Federació de Cooperatives de Catalunya⁸⁶, una presència que ja es podria considerar anecdòtica, en les trobades que es celebraren posteriorment⁸⁷, l'absència de cooperatives provinents del Berguedà es va convertir en la norma. Tant és així, que

⁸³ *Acción Cooperatista*, núm. 64, 27 de juny de 1923, p. 1.

⁸⁴ Per una primera aproximació a l'èxode rural que va ocórrer a Catalunya durant aquells anys vegeu Rafael ARACIL *et al.*, "La inmigración en la Cataluña rural (1860-1940): estructura demográfica y componentes espaciales", a Carmele ZÁRRAGA; Manuel GONZÁLEZ (eds.): *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1996, p. 281-314.

⁸⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 65, 12 de juliol de 1923, p. 1.

⁸⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 79, 10 de febrer de 1924, p. 3.

⁸⁷ Vegeu l'Assemblea de la Federació de Cooperatives de Catalunya celebrada a Sant Feliu de Llobregat el febrer de 1925, *Acción Cooperatista*, núm. 103, 10 de febrer de 1925, p. 2.

a su entender, menar la autoridad de la Junta.
Respecto de este particular la asamblea facultó a la Junta para que lo resolviera, así como lo referente a la forma de los Estatutos que se había propuesto, obligándose a dar cuenta de ello a las cooperativas por medio de nuestro periódico, para que puedan enmendarlo lo que crean procedente.
Con esto dióse por terminada la sesión a las dos de la tarde.

ADICIÓN

Entre las entidades que estaban representadas en la última Asamblea regional, y que tomó parte en las discusiones y ratificó los acuerdos adoptados, debe figurar la importante Cooperativa «La Vanguardia Obrera», de Barcelona, la cual no figura entre las entidades representadas por omisión involuntaria del redactor de la reseña del acto.

MUTUALISMO Y COOPERACIÓN

Importante acto de propaganda en Sallent

El día 17 del actual, tuvo lugar en la importante población de Sallent un acto de propaganda cooperativista y a la vez para dar a conocer la obra de la importante colectividad mutualista Quinta de Salud «La Alianza».

El acto, organizado por los entusiastas compañeros de la Cooperativa Obrera Germanor de aquella población, se celebró en el espacio local del Cinema Condal, ante una numerosa concurrencia que llenaba el local por completo, cuyo éxito estaba previsto ante la preva propaganda efectuada en otras anteriores, con el reparto de una hermosa y bien pensada hoja que se repartió gratuitamente.

A las 11 de la mañana, el presidente de la Cooperativa «Germanor», abrió el acto con breves palabras de salutación, y cediendo a continuación la presidencia al compañero J. Durán y Guardia, de la Federación de Cooperativas.

A continuación habla el compañero Felipe Puñadas, presidente del Comité local de la «Quinta» de Manresa. Dice que el hombre debe preocuparse de las cuestiones sociales, cuando después de haber pasado la gran guerra se hay problema que no le afecte, sea cual sea su posición social. En el aspecto mutualista, es poco el estudio que se le pide ante los cuantiosos beneficios que le representa y aun hay muchos que se muestran reacios.

Hace una brillante disertación del mutualismo, resumiendo con la conclusión de que la obra de la Quinta de Salud «La Alianza», es el complemento más grande del mutualismo.

Evaristo Salas, secretario de la «Quinta» y socio de la Cooperativa La Flor de Mayo, dice que habla con la doble condición de mutualista y

cooperativista, ideales prácticos que cada día se engrandecen. Expone diferentes ensayos realizados de carácter social para demostrar que a pesar de la obra lenta de la cooperación y el mutualismo, estos son los llamados para encauzar el problema social.

Habla de lo que es la «Quinta», la que, dice, cuenta con más de 380 entidades federadas y entre ellas cerca del 70 % de las cooperativas de Cataluña.

Indica a continuación una serie de ventajas que encuentra el asociado, historiendo un proceso de enfermedad ante el aspecto económico que se encuentra una familia delante de los nuevos métodos de curación, y termina dedicando un elogio a los organizadores del acto y recomienda al pueblo de Sallent y en particular a los obreros, que presten atención a la obra social que personifica la Cooperativa Germanor.

Ramón Ortoneda, presidente del «Modelo del Siglo XX», empieza diciendo que no se espere de él un discurso de carácter violento, sino que vean en él un ferviente propagador del cooperativismo como a único ideal regenerador.

El nombre de vuestra cooperativa ya simboliza todo un ideal, pero desgraciadamente todas las obras de la vida han sido un verdadero tejido de hechos negativos que han sembrado siempre el odio entre los hombres. ¿Responde la cooperación a la finalidad de vuestro nombre? No hay que dudarlo, pero antes es necesario que los hombres se desprendan de ciertos prejuicios y la obra la veremos realizada.

Recuerda la obra que empezaron los 17 tejedores de Rochdale, diciendo que nosotros nunca podremos dejar de

recordar el hecho cuando de él se desprende una organización universal, que es la Cooperación Internacional, y que nosotros como obreros, debemos alzarla constantemente por la unión de todos los esfuerzos humanos, ya que por medio de ella podremos conseguirlo todo.

Termina diciendo que la obra de la Cooperación no podrá ser destruida nunca, por cuanto ella va modelando la sociedad futura.

El compañero Enrique Torné, presidente de la Quinta de Salud «La Alianza», saluda a la numerosa concurrencia en nombre de su colectividad, la que, dice, es un aspecto de la Cooperación que viene a resolver en parte los trastornos que causa a todo individuo el problema de la salud.

Historia el desarrollo de la «Quinta» hasta el presente, comparándola con la obra que llevaron a cabo los 17 tejedores de Rochdale, manifestado por Ortoneda, diciendo que la obra del mutualismo hoy día viene complementada con la Quinta, ya que los procesos de medicina hoy día muchos de ellos son tributarios de la cirugía ante los estudios de la ciencia médica y que implican cuantiosos gastos que las hermandades no pueden atender.

Hoy día, dice, la Quinta está compuesta por más de 80.000 asociados; esto solo ya podría relevarnos de la propaganda, pero nosotros, sin espíritu de ostentación, debemos atender a todas las colectividades que desean conocerla, pidiendo continuamente su desarrollo siempre ascendente, como por ejemplo este año, han sido inaugurados los servicios de Radioterapia y Roentgenoterapia, servicios que implican cuantiosos gastos, pero todo realizado por medio de la cooperación.

No acaba aquí nuestra obra; ella también es indefinida, como por ejemplo, después de todo lo que hemos realizado, tenemos en estudio la creación del sanatorio para tuberculosos, mani-como, atender la maternidad y, en fin, lo que podríamos decir la medicina integral.

Nos place mucho el desarrollo que va adquiriendo nuestra colectividad en la comarca de Manresa; quizá pronto se pueda pensar en constituir una delegación en su capital, por eso recomiendo, se estudie bien lo que es la Quinta, ya que después de todo lo que hemos dicho, se podrá comprobar nuestra obra con la película que se proyectará.

Acaba el compañero Torné con un hermoso párrafo dedicado a la tole-

rancia que dice personifica la Quinta y dice a los compañeros de la Cooperativa Germanor, que no olviden que precisamente su nombre lleva la clave de su triunfo.

Resume el acto el compañero Durán y Guardia. Compañeros, dice, yo no soy de los que acostumbro a resumir actos de propaganda, yo solo soy un factor de ellos, pero esta vez dicho háberlo.

Mis primeras palabras deben servir para recordar un hecho en que yo tuve que intervenir y por cierto con satisfacción. Tiempos atrás las dos cooperativas que hay en esta población, intentaron la fusión, tramitándose todo y cuando ya se consideraba un hecho, se produjo el rompimiento, lo que debió decir que aquello fue un mal paso cooperativista; el tiempo ya lo remediara.

Aquí se ha hablado de cooperación y mutualismo, que deben transformarse en la humanidad. También se ha expuesto la obra de la Quinta y, en fin, se han dicho cosas muy buenas y prácticas que no dudo todos estudiarlas.

No también hablare de problemas que os afectan directamente, como el problema de la vida cara y de la producción. Hace una serie de atinadas consideraciones sobre estos dos temas, diciendo que solo en la cooperación se hallara su solución.

Elogia la obra de la «Quinta» glorificando el discurso de Torné con referencia a la estancia de los enfermos en dicha institución, magnífica concepción mutualista.

Recomienda a los compañeros de Sallent que dediquen toda su atención a los problemas de la vida, y acaba su discurso recomendando que se preste atención a la película que se proyectará, como a demostración gráfica de una realidad social, dando también las gracias a todos los que han asistido al acto y alentando a los compañeros de Sallent para que persistan en su misión de dar a conocer y propagar la Cooperación.

A continuación se proyectó la mencionada película, que mereció los unánimes elogios de todos los presentes, saliendo la concurrencia completamente satisfecha del acto.

Estuvieron presentes al acto «La Familia Cooperativa», «Montepío La Humanidad», de la población; Cooperativas «La Reguladora», de Artes; «Germanor», de Navas; «La Manresana», de Manresa; Junta de la Comarca de Manresa y Comité local de la «Quinta», de Sallent.

ART. 27. El Consejo, a medida que el movimiento cooperativo de cada región lo reclame, irá nombrando Inspectores Regionales de la Cooperación, que sean auxiliares de dicho Consejo y lazos de unión entre el mismo y las Cooperativas; de cuyos documentos con destino al Consejo serán receptores.

La creación del Consejo superior de la Cooperación está inspirada en el deseo de conseguir la debida sujeción entre el movimiento cooperativo y el Estado, a fin de que las iniciativas e iniciativas ofrecidas por el primero puedan ser acogidas y dadas a conocer al país por el segundo y de esta forma no determinadas funciones del mismo la necesaria colaboración de aquél.

Barcelona, para Madrid, 20 de Mayo de 1923.

Juan Salas Antón

aquestes últimes van deixar d'assistir als actes de propaganda que s'organitzaren a les poblacions més properes, com els casos del míting celebrat a Sallent el 17 de febrer d'aquell mateix any o el que es va celebrar a Manresa el setembre de 1925⁸⁸, per tant així van deixar morir la Federació Comarcal de Manresa.

A més, és necessari diferenciar aquesta participació en els òrgans de decisió o dels actes propagandístics de la referent a les compres en comú. A finals d'agost de 1924 es van ajuntar un grup de cooperatives de la província de Barcelona per comprar una gran quantitat de sucre. L'única cooperativa berguedana que en va formar part va ser la de *L'Alt Llobregat*⁸⁹, fet que ens indica que la distància fins a Barcelona cada vegada era menys condicionant, ja que aquesta cooperativa pobletana era la que es trobava més allunyada en comparació amb la resta de cooperatives de la comarca.

Tot i això, existien altres condicionants que podien prevenir les cooperatives de participar d'aquestes compres en comú. Vegeu, per exemple, les queixes que la Federació Comarcal de Vic va traslladar a la Federació Provincial de Barcelona que apuntaven la necessitat de facilitar i simplificar les gestions d'aquests processos⁹⁰. En el mateix article es feia l'exercici d'imaginar com havia de funcionar l'estructura territorial de la Federació de Cooperatives de Catalunya i s'agafaven com a referents les experiències d'altres països. S'al·ludia a projectes que havien constituït grans entitats cooperativistes a través de les quals s'efectuaven grans compres, la distribució de les quals funcionava

a la perfecció, i sempre se solia concloure lamentant la incapacitat del cooperativisme català per articular aquesta estructura⁹¹. Per tant, sembla que al setembre de 1925 la Federació de Cooperatives de Catalunya no havia avançat gaire en «La organización cooperativa de los medios rurales», tal com es reconeixia a les pàgines d'*Acción Cooperatista*⁹².

No va ser fins el març de 1928 que la qüestió de les comarcals va tornar a reeixir, aquest cop de la mà de *L'Obrera Manresana*, la qual va fer pública, a través d'articles a *Acción Cooperatista*, la voluntat de reconstruir la Federació Comarcal de Manresa. Des d'aquests escrits, es plantejava la federació dels territoris comarcals com una part intrínseca dins l'evolució natural del moviment cooperativista. A la vegada, es relacionava la incapacitat de fer-la efectiva amb dinàmiques egoistes internes de les cooperatives, i les contraposava, altra vegada, als exemples idealitzats de les federacions nacionals de cooperatives d'altres països⁹³.

En la mateixa línia, l'estiu de l'any següent es va assenyalar la «carencia de ideal renovador» com a motiu principal pel qual «no se han podido organizar las comarcas»⁹⁴. Tanmateix, mesos abans des d'*Acción Cooperatista* apuntaven les dificultats que tenien per crear la Federació Provincial de Lleida, i feien paleses les mancances estructurals que arrossegaven en les zones rurals⁹⁵. Malgrat tot, el 17 de d'agost de 1930, reunides en assemblea set cooperatives de la zona, inclosa la berguedana *La Flor de Maig*, que serà presentada més endavant,

⁸⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 80, 23 de febrer de 1924, p. 3.

⁸⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 98, 25 de novembre de 1924, p. 4.

⁹⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 81, 10 de març de 1924, p. 4.

⁹¹ *Acción Cooperatista*, núm. 94, 25 de setembre de 1924, p. 1.

⁹² *Acción Cooperatista*, núm. 122, 4 de setembre de 1925, p. 1.

⁹³ *Acción Cooperatista*, núm. 253, 9 de març 1928, p. 2; *Id.*, núm. 259, 20 d'abril de 1928, p. 2.

⁹⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 326, 2 d'agost de 1929, p. 2.

⁹⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 299, 25 de gener de 1929, p. 1.

es va començar a constituir i a reorganitzar la Federació Comarcal de Manresa⁹⁸. El 23 de novembre del mateix any van reunir-se per segona vegada, aquest cop amb l'assistència de dues cooperatives berguedanes més, *L'Alt Llobregat* i *L'Esperança Mútua*, i es va aprovar el reglament de la Federació Comarcal⁹⁷.

Així que, després que les autoritats competents n'aprovesin els estatuts⁹⁹, el 15 de març de 1931 es va celebrar l'acte de constitució al local de *L'Obrera Manresana*, amb l'assistència de delegats representants de la Federació Provincial de Barcelona i la Federació Comarcal de Vic¹⁰⁰, els quals van explicar la situació que vivia el cooperativisme català. Entre l'audiència, s'hi trobaven representants de les tres cooperatives berguedanes que ja s'havien afegit a l'equip de treball reorganitzador de la Federació Comarcal de Manresa¹⁰⁰.

Un aspecte que cal valorar de tota aquesta qüestió és el context polític i social del moment, ja que, des del 13 de setembre de 1923, s'havia implementat la dictadura del general Miguel Primo de Rivera. En la política de caràcter corporatiu del règim primorriverista es va impulsar un nou tipus de representació política en els plens municipals, la qual contemplava una nova figura representant d'aquelles entitats locals amb més de sis anys d'activitat ininterrompuda, el regidor corporatiu¹⁰¹. Per gaudir d'aquesta participació política, les societats locals s'havien d'inscriure al cens corporatiu municipal i acreditar el compliment de tots els requisits establerts per l'administració. Noteu que, en últim terme, aquest era un mecanisme de control de l'associacionisme obrer

⁹⁶ *Acció Cooperatista*, núm. 382, 29 d'agost de 1930, p. 3.

⁹⁷ *Acció Cooperatista*, núm. 395, 28 de novembre de 1930, p. 3.

⁹⁸ *Acció Cooperatista*, núm. 409, 6 de març de 1931, p. 2.

⁹⁹ *Acció Cooperatista*, núm. 410, 13 de març de 1931, p. 3.

¹⁰⁰ *Acció Cooperatista*, núm. 411, 20 de març de 1931, p. 3.

¹⁰¹ Es pot consultar tota la disposició normativa dels censos corporatius municipals a *Reglamentos para la ejecución del Estatuto municipal aprobados por los reales decretos de 2, 10 y 14 de julio y 22 y 23 de agosto de 1924*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid, 1926, p. 63-71.

La organización cooperativa de los medios rurales

Uno de los problemas más importantes que se presentan a nuestra organización es la extensión de la misma a los medios rurales. En Cataluña, sólo las provincias de Tarragona y Barcelona acusan la existencia de algunos pequeños centros de actividad cooperatista rural. La extensísima provincia de Lérida, a penas si en este sentido da signos de vida. Sabemos, si que los Sindicatos agrícolas tienen allí grandes instalaciones creadas en algunos pueblos; que existen asociaciones potentes de producción agrícola en centros importantes de las principales comarcas; pero ignoramos si el espíritu social que lleva en sí la cooperación ha penetrado en alguna de esas colectividades, aunque casi podríamos asegurar que no hay nada de eso.

Però, ¿es que en esas comarcas el campesino ha logrado ya su felicidad? Fuera insultar a la miseria atribuir a la situación brillante del campesino su estado de pasividad. En los puntos algo alejados de las grandes ciudades, la mayoría de los agricultores pobres no tienen más remedio que escoger entre estos dos términos: resignación o emigración.

Es un mal viejo en nuestro país. Resignación, supone vivir la vida del porra, sin el más pequeño gozo. No teniendo tierras propias ni coche de fríos para cubrir en todo o en parte las necesidades familiares, hay que acudir al crédito que procuran los comerciantes puteros, estrañando un interés que ellos mismos se señalan, pagadero en la época de entrar las cosechas, en la cual son muchos los jornaleros que cobran en frutos una parte de los jornales devengados durante el año. Y no hablemos de los sufrimientos morales que suponen el vivir en un medio en donde el hombre se siente continuamente humillado en su condición de desposeído, y no puede rebelarse sin poner en peligro los escasos medios de vida que se le ofrecen.

No es sólo trágica la situación del jornalero. El pequeño propietario, el parvero, el colono pobre, son otros tantos desheredados de la fortuna que viven una vida precaria. Por eso se explica que la mayoría de los que se hallan en este caso prefieran continuar alimentado el contingente de emigrantes, sea a las grandes ciudades y a los centros industriales y mineros del propio país, en donde constituyen el ejército de reserva de que se sirven los patronos industriales para estabilizar a bajo nivel el salario del obrero no calificado; o bien arriéndose a los países estráneos, de ultramar, en donde las más de las veces les aguarda un dilatado calvario, en el que casi siempre quedan grones de su vida.

¿Pero la organización cooperativa puede constituir un atenuante a esas situaciones? Verdaderamente. Hay algunos ejemplos en Cataluña que son concluyentes. El ejercicio de la acción cooperativa resulta mayor eficacia en los medios rurales que en los urbanos por la razón de que en el campo los pequeños resultados son más apreciables que en la ciudad.

Creemos que es un deber urgente el buscar los medios para llevar a la práctica la propaganda que facilite la creación de cooperativas de consumo en los pueblos agrícolas; señalándoles como una de sus finalidades de constituir, con las reservas, fondos o cajas de crédito para que el agricultor modesto pueda libertarse de la explotación de los mercaderes, en primer lugar; y luego, todas aquellas otras instituciones que contribuyan a hacerle recobrar su personalidad y la fe en sí mismo y en la asociación, virtudes que se alcanzan por el ejercicio de la práctica cooperatista, y que

son indispensables para preparar a los hombres para el trabajo en común, forma ideal de trabajo en la agricultura.

Es de esperar que el acuerdo adoptado en la última reunión del Consejo de la F. R., en pro de que se intente llevar la propaganda cooperatista a la provincia de Lérida, dará ocasión para examinar nuevamente la conveniencia de adoptar una táctica especial para la organización de las cooperativas rurales.

Y si se lograra sacar adelante el proyecto de ley de cooperativas, con los preceptos introducidos por nuestro presidente compañero Ventosa Roig, se sentiría a la explotación de terrenos incultos por las cooperativas de obreros agricultores, entonces sí que habría llegado el momento de emprender una acción a la vez extensa e intensa, en los medios rurales, de la que estaríamos en derecho de esperar óptimos frutos cooperatistas.

temeridad de abrir las puertas y poner de manifiesto sus humildes preparativos.

Uno no gustaba de hacerlo y otro rehusaba ser visto en la tienda cuando ello se hiciera; sin embargo, siendo ya demasiado tarde para retroceder, no quedaba otra alternativa que la de seguir adelante, y al fin, un intrépido compañero despreciando con bravura las consecuencias, dió un empujón a las puertas y a los pocos minutos toda la Callejuela del Sapo no hacía otra cosa que figurar sonriéndose. El Condamo del Lancashire tiene sus pilulecos, como los tiene París —todas las ciudades tienen, realmente, sus característicos golillos que despliegan un precoz sentido del ridículo—. Los *dollers* son los gollos de Rochdale. Los *dollers* son los experimentos desde las regiones, donde se paran de los buses las caritas llenas, colocando en ellos las vacías. Como el vapor para la máquina, ellos son los indispensables provisiones de las fábricas. Cuando ellos se ausentan a resumar sus tareas. Por la noche, cuando los obreros quieren hacer fiestas, los *dollers* han de entender por alguno de aquellos signos tan bien comprendidos en la franquisería del arte textil, y los imberbes pícaros echan a correr en corporación y, naturalmente, los obreros tienen que jugar hasta que los rebeldes bribonescos se ausentan a resumar sus tareas. Por la noche, cuando ya estaba nuestra tienda abierta, los *dollers* se lanzaron en gran número a la Callejuela del Sapo—figurando con ridícula imperiosidad desde las regiones, dando a los viejos su opinión a grita pelado, y exaltándose en frente de la puerta y escudriñando con pertinaz insolencia las escasas provisiones de manteca y harina de avena, hasta que, al fin, prorrumpieron a coro: "¡Verdaderamente, la tienda de los tejedores ha acabado por abrirse!"

UNA PÁGINA DE HOLYOAKE

En el número de la pasada semana, el señor Salas Anon se ocupaba, en un artículo, de uno de los acuerdos adoptados por el Congreso de la Unión de Cooperativas de la Gran Bretaña, celebrado recientemente en Southport, relativo a la adquisición, por parte de la organización, de la «Guide Weavers Shop» como sede a la vez de la vieja tienda de los tejedores, cuya y principio del actual movimiento cooperativo extendido hoy por todo el mundo en la forma prodigiosa que todos sabemos. La Unión Británica ha querido convertir a Rochdale en la Mecca cooperatista, reuniendo allí un verdadero museo de recuerdos de los orígenes de la Cooperación.

A consecuencia de estas resoluciones, han sido distribuidas por la Unión de Cooperativas de Inglaterra, en forma de prospectos, unas buenas presentaciones acerca o prospectos, en los que se conmemora la idea genial de

La primera cooperativa de Rochdale (Reproducción de un dibujo antiguo y su inauguración)

APERTURA DE LA TIENDA

La Sociedad de los Rectos Exploradores de Rochdale, ahora generalmente conocida como la primera Sociedad cooperativa formada, fué registrada el 24 de octubre de 1844 y empezó sus operaciones comerciales el 21 de diciembre del mismo año. La primera tienda de la Sociedad abrióse en Toad Lane (Callejuela del Sapo), Rochdale, y el siguiente vivo relato de la manera como se abrió, escrita por George Jacob Holyoake, forma parte de la famosa Historia de la Cooperativa, compuesta por aquel escritor:

«La Callejuela del Sapo (Toad Lane), Rochdale, no era, ciertamente, una vía muy tentadora. Su denominación no la hacía víctima de la menor injusticia. La planta baja de un almacén en la Callejuela del Sapo fué el lugar escogido para dar comienzo a las operaciones. Los almacenes del Condamo del Lancashire no eran en aquella sazón las grandes cosas que han pasado a ser de entonces acá, y el piso bajo de la casa del señor Dunlop fué utilizado para el caso, arrendándose por tres años al tipo de 10 libras esterlinas (250 pesetas oro) de alquiler anual. El señor William Cooper fué nombrado «cajero», habiendo sido sus obligaciones, al

principio, muy livianas. Samuel Ashworth fué honrado con el título de «vendedor», consintiendo sus mercaderías en cantidades infinitesimales de harina, de trigo, de manteca de vaca, arizcar y harina de avena. El conjunto de aquellos géneros difícilmente bastaría a llenar una homeopática abacería; pero, después de haber efectuado y debidamente satisfecho las adecuadas instalaciones, no faltaba de aquellos géneros (350 ó 375 pesetas oro) lo que para invertir en mercancías les quedaba. Y en una noche terrible —era la más larga del año—, la del 21 de diciembre de 1844, los «Rectos Exploradores» empezaron su comercio; y los pocos que recordan la inauguración del mismo reflexionan sobre sus actuales éxito y opulencia, dedicando una sonrisa a aquel singular día de apertura. Los tenderos de la ciudad habían busmeado que sus competidores habían entrado en liza, y no pocos ojos curiosos dirigieron aquella noche a la Callejuela del Sapo, en espera de la aparición del renacuajo; pero, a la manera de otros enemigos de más histórica celebridad, los cooperadores mostráronse más bien miedosos de aparecer. Algunos de ellos hablaban, sin embargo, reuniendo clandestinamente para presenciar su propio éxito, y allí se mantuvieron firmes, en el lagubre aposento inferior del almacén, con los compradores capitaneados por Guy Pawkes en los sótanos del Parlamento, contentando sobre en cuál de ellos recería la

MOTIVOS SOCIALES

LA TOLERANCIA

La tolerancia es una virtud que sólo pueden poseer las personas cultas. Ser tolerante es una bondad sin angustia, que sólo pueden concebir y practicarla los corazones sensibles a todas las emotivas vibraciones de la sensibilidad humana.

La tolerancia es un motivo de convivencia social, de condiscendencia recíproca, de paz, de fraternidad y un principio para establecer el bienestar común.

Sin este requisito indispensable para la armonía humana que se llama tolerancia, no hay bondad en las ideas elevadas y de progreso que se dicen sustentadas.

Sin el preciado don de la tolerancia, el mundo sería por la incultura y por la estulticia ambiente un campo abonado a todas las disputas y reyertas y un cráter impetuoso de odios, violencias y luchas intestinas.

Claro está que, como todas las cosas, la tolerancia tendrá su límite, pero para examinar a éste hay que hacer deliberada exámen de cerebro y corazón, de psicología y de sensibilidad.

La tolerancia es la antítesis del absolutismo y el acendrado absolutismo, puesto que a perfección no existe, es la negación de la vida, de la lógica y de la libertad.

TINO

Mientras en el régimen de comercio libre el especulador se enriquece explotando al consumidor, en el régimen cooperatista la comunidad de los consumidores se enriquece anulando al especulador.

Acción Cooperatista

Organo de la Federación Regional de Cooperativas Catalanas

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN		La correspondencia literaria al Director	
BARCELONA			
12 ejemplares trimestre	750	12 ejemplares trimestre	750
24 ejemplares semestre	1400	24 ejemplares semestre	1400
FUERA DE BARCELONA			
12 ejemplares trimestre	950	6 ejemplares trimestre	400
24 ejemplares semestre	1750	12 ejemplares semestre	800

Se hará responsable de los escritos sus autores

ACTUALIDAD Concejales corporativos

La implantación del Estatuto Municipal y el nombramiento de concejales corporativos de primer orden ha dado lugar a algunos incidentes que vamos a examinar. Estos incidentes son precursores de un problema de gran importancia para nosotros y que ha merecido de resolver sin tardar: el de definir nuestro programa mínimo político-económico, en tanto que la organización llamada a intervenir en la cosa pública.

El primero de los incidentes a que aludimos son los ofrecidos los amigos de Villanueva y Geltrú, Florencio Nolla y Jaime Alba, quienes al ser nombrados para ocupar los cargos de concejales en dicha importante villa, lo renunciaron, fundándose en que el nombramiento no les era confiado por sus concejales, es decir, por aquellos a quienes debían representar. La actitud de estos queridos amigos no puede ser más lógica; pero no perdamos de vista que estos compañeros al obrar así no sólo obedecían al dictado de su conciencia cívica, sino que sabían que no comprometían con ello la vitalidad de la bella obra cooperativista que con constancia y acierto van desarrollando.

En cambio, tenemos noticias de que en Cádiz, el nombramiento de los concejales corporativos ha tenido por resultado poner en manos de los elementos cooperativistas una fuerza insospitada que éstos no han dudado aprovechar para poder realizar desde el Consistorio una obra que redunde en provecho de la clase popular. De ser exacta nuestra información, en esta importante villa los cooperativistas han conseguido, por este medio, tener la mayoría a su favor. ¿Puede decirse que han obrado mal?

Otro caso que tenemos a la vista es el de Manresa. En dicha ciudad ha sido designado como concejal nuestro buen compañero Amadeo Rosell. Este, asesorado por varios consocios, y teniendo presente los múltiples asuntos que tenemos planteados para la resolución de los cuales nos es indispensable poseer una influencia política, aceptó en principio, pero al caso en consideración la Federación, sometiéndose a lo que ésta determinara.

En cambio, en Pratdip (Tarragona), la modificación del Ayuntamiento ha presentado un carácter totalmente distinto. En este pueblo la Cooperativa Obrera, que engloba el ochenta por ciento de la vida municipal, registra desde hace varios años un carácter de gestión tan acertado y acertado como es una autoridad moral que era acatada por los mismos adversarios. Pero los intereses partidarios, que la Cooperativa había sabido dominar, aprovecharon las circunstancias para usurpar con malas artes la influencia municipal a los cooperadores. Por esta causa se hacen gestiones en este momento para que sea revocado el nombramiento gubernativo que se ha hecho a los que, en justicia, no debía haberles sido otorgado. De este, pues, otro aspecto distinto y característico de una misma cuestión, el cual merece ser tenido en cuenta para formar juicio.

Tenemos otro caso, y éste es el que mayor revuelo ha producido, sin que por ello haya que exagerarse su alcance, como se

ha hecho: es el caso del Sr. Salas Antón. Por ser barro conocido no hay que relatarlo de nuevo.

Con este motivo sabemos que dos entidades se han dirigido a la Federación preguntándole si se ha tomado alguna resolución respecto de este caso. Esto hay que aclararlo a la verdad en el lugar que le correspondía: pues las aludidas entidades, que son «La Cenetemes», de Ganet de Mar, y «La Dignidad», de esta ciudad, dicen: «que el Sr. Salas se ha arrogado la representación del Cooperativismo, sin estar autorizado para ello». No hemos visto tal cosa hasta el presente. El Sr. Salas Antón ha aceptado la designación a sabiendas de que había de levantar algo de polvareda. Lo ha hecho a pesar suyo, convencido de que habían de criticarle muchos de los que indirectamente se aprovecharán de su gesto, y lo que le ha decidido ha sido el consejo de algunos de los militantes activos de nuestra ciudad, los cuales han pesado el pro y el contra de esta actitud antes de dar este consejo.

Por otra parte, el Sr. Salas Antón no ha hecho ninguna manifestación haciendo constar que represente directamente a la organización cooperativista. Basta leer sus manifestaciones para ver que no hay tal cosa.

En el fondo, estas creaciones no se han tratado aún. En términos generales, hasta ahora, cada vez que se hablaba en nuestras Asambleas o Congresos de la intervención en la política con carácter cooperativo, se ha suscitado una fuerte oposición por parte de una mayoría considerable, temerosa de que los errores políticos de los representantes de las Cooperativas alcanzasen a éstas o las perjudicaran en su desarrollo. Así cada sociedad ha quedado en libertad de hacer lo que le creído conveniente en este aspecto de su vida de relación.

Hoy, con la nueva Ley municipal, se nos ofrece una ocasión de volver a tratar de este asunto; pero sin dejar de tener presente los peligros que esto encierra, para salvarlos con medidas adecuadas.

En cuanto al caso del Sr. Salas Antón, las susceptibilidades heridas de algunas de nuestras entidades son, a nuestro entender, algo exageradas, y parecen más propias de una falta de cordialidad que de un estricto espíritu de justicia.

La Cooperación va adquiriendo cada día una mayor vitalidad en nuestro país, y esto obliga a sus hombres a proceder con tino y discreción en las cambiantes circunstancias que rodean los hechos de la vida política y social cotidiana.

Este cuidado lo hemos de tener todos y en todo momento para no comprometer el tesoro de idealismo que anda en los espíritus secetos que se hallan entre los cooperadores.

Pero no hemos de perder de vista tampoco la especialísima condición de nuestras sociedades, creadoras de riquezas materiales con un fin altruista, a las cuales podrían acarrear grandes daños actitudes nuestras que, aun cuando satisficieran nuestro amor propio y expresaran el sentir de nuestra clase en un momento dado, no fueran bastante medidas ni previstas sus consecuencias.

JUAN COLOMA

LA REPRESENTACIÓN DEL SEÑOR SALAS ANTÓN Y LA FEDERACIÓN DE COOPERATIVAS DE BARCELONA.

Habiéndose dirigido a la Federación dos Cooperativas federadas preguntando cuál era la actitud de ésta en el citado asunto, damos a continuación copia de la parte del acta de la sesión del día 8 del corriente, que da cuenta de haberse tratado el mismo asunto y la resolución tomada por mayoría de votos, que es como sigue, y que da satisfacción a los demandantes:

«A continuación el Presidente de la Federación, compañero Arnal, manifestó que debía tratarse, por ser asunto de capital importancia para la Federación, el hecho de la designación del Sr. Salas Antón como concejal del Ayuntamiento de Barcelona, como representante cooperativista. A este efecto, se entabla una discusión en la cual intervienen todos los reunidos. Se hace constar por algunos que el referido señor no va al Consistorio en representación de la organización, pues si así fuese, sería desautorizado públicamente. Ya, pues, el Ayuntamiento dicho señor con carácter particular. Algunos de los reunidos opina que no es así, pues ha sido designado como concejal cooperativo, y por ello alguna corporación debe representarlo. Seguidamente se da lectura a la carta que el Sr. Salas Antón dirigió a los socialistas de Barcelona y la cual ha sido publicada en la prensa local, en la cual hay un párrafo que dice: «Así y todo, y con harta sorpresa mía, se me ha incluido en el número de los designados, habiendo luego sabido que se me designa con carácter cooperativo para que el espíritu del movimiento cooperativo estuviera en nuestro Consejo municipal representado.»

La Cooperación y el parasitismo social

Seguendo el plan trazado por la «Obrera Tarraconesa» en esta época del año, se han organizado, como en los anteriores, series de conferencias, la primera de las cuales dió el 30 del mes pasado el presidente de la Federación Provincial, nuestro buen amigo y consocio Miguel Maestre, tomando parte en la misma el compañero de Barcelona, Juan Coloma, quien circunstancialmente se hallaba en la imperial Tarraco, siendo ambos muy aplaudidos, según me has referido, ya que contra mí bien deseo, por exigencias de la vida, tuve de primario de la satisfacción de unir mis felicitaciones a las que los tributaron, por hallarme ausente de la ciudad.

Ayer le toqué el turno al estimado compañero de Villanueva, Ventosa y Roig, desarrollando el tema «Representación del parasitismo social» por medio de la Cooperación. Comenzó con su gracejo especial por definir el parasitismo social, que vive a expensas de los trabajadores; el grillotante, dice, que el campo de la tierra para alimentarse, pero es tan fecundo, que tanto, que en el campo donde se establece, presto no halla el suficiente alimento a sus pequeñas alimnas que vive en la tierra, y necesita recurrir a las raíces de las plantas y tubérculos que en ella se han plantado; el mismo gorrón apetece los insectos, pero se reproduce tan prodigamente, que los sembrados próximos a sus nidos sufren pronto las consecuencias de la voracidad de aquellos pajarillos: así los tenderos, los taberneros, los farmacéuticos, etc., son, si que-

Esto, manifiesta un compañero, es una habilidad del referido señor, y para no dar lugar a dudas y confusiones entiendo que debería publicarse una nota en nuestro periódico en la que se haga constar que la Federación no ha tenido intervención ninguna en el nombramiento referido.

Contrariamente, opinan otros delegados que no precisa hacer ninguna aclaración desde el momento en que el Sr. Salas Antón no se atribuye la representación de la organización cooperativista, y basta saber leer y estar enterado de la situación política actual para saber que la organización no tiene arte ni parte en el hecho indicado. Por otra parte, se considera peligroso el que sin tener necesidad de ello se haga pública ninguna manifestación de la Federación, pues el resultado podría ser contraproducente, para los intereses de las mismas Cooperativas federales.

Por último se pasa a votación de si se debe publicar o no la nota aclaratoria, por lo que es desechada la proposición por cinco votos, que son los de los representantes de las entidades Económicas Obrera, El Roloi, Unión de Cooperativas Fábrica de Pastas, Flor de Mayo y Nueva Obrera, y de tres en pro, que son los de los delegados de La Fraternidad, Modelo del Siglo XX y El Obrero.

Así como el átomo y la molécula forman la base del mundo material existente, así también las grandes obras que en el mundo realizan los hombres no son otra cosa que la asociación de múltiples y pequeños esfuerzos. Por esto podrán estar satisfechos los cooperadores catalanes de haber aportado su modesto concurso a la gran obra social que representará la Exposición de Gante.

E-MUSEUdelTER

per evitar que desestabilizés el règim, el qual permetia l'activitat de les entitats formades sempre que acceptessin el marc de l'estructura corporativa¹⁰⁰. Entre les societats afectades per aquesta reforma s'hi trobaven les cooperatives, així que, fins el 31 de març de 1925, es van poder inscriure en el cens corporatiu municipal de les seves respectives poblacions¹⁰¹.

Aquesta va ser una qüestió sobre la qual *Acción Cooperatista* va assessorar aquelles cooperatives que ho van sol·licitar¹⁰², fet que, en un primer punt, ens indica l'acceptació del nou marc corporatiu de la dictadura tant per part de la Federació de Cooperatives de Catalunya com de moltes de les societats membres¹⁰³. Tanmateix, en aquest sentit, és necessari apuntar que estudis previs ja han provat com les cooperatives van servir de refugi al moviment obrer quan va ser sistemàticament perseguit, i inclús van significar un espai de sociabilitat i politització per a futurs militants d'esquerres¹⁰⁴.

En referència a les cooperatives berguedanes, ens consta que *La Bassachs* es va poder inscriure sense problemes i va tenir dret al vot corporatiu, a diferència de *L'Alt Llobregat*, que malgrat haver de canviar de domicili social per poder-se inscriure al cens corporatiu municipal, no va tenir dret a vot degut al fet que els seus socis no pagaven una quota regularment¹⁰⁵. Per la seva banda, *El Llobregat* tampoc es va poder registrar per no haver provat el pagament de certes contribucions que devia a l'Ajuntament de Gironella per la seva naturalesa de cooperativa d'habitatge, ja que aquests tipus

¹⁰⁰ Sobre la política corporativista de la dictadura de Primo de Rivera, Ángeles BARRIO ALONSO, *La modernización de España (1917-1939). Política y sociedad*. Madrid: Editorial Síntesis, 2004, p. 92-94; Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, *La España de Primo de Rivera: la modernización autoritaria (1923-1930)*. Madrid: Alianza, 2005, p. 153-163.

¹⁰¹ *La Gaceta de Madrid*, núm. 57, 26 de febrer de 1925, p. 913.

¹⁰² *Acción Cooperatista*, núm. 105, 10 de març de 1925, p. 2.

¹⁰³ *Acción Cooperatista*, núm. 84, 26 d'abril de 1924, p. 1.

¹⁰⁴ Es pot trobar un bon resum del debat a Miguel GARAU ROLANDI, *Entre la Utopía y la supervivencia: El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*, tesi doctoral dirigida per Susanna Tavera García i defensada el 29 de gener de 2016 a la Universitat de Barcelona, p. 53-54; Joan TORRENTS JUNCÀ; Gerard VALLEJO BOSCH, *Op. cit.*, p. 10-21.

¹⁰⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 125, 25 de setembre de 1925, p. 3.

Resolució de la inclusió i exclusió de les cooperatives berguedanes en el cens corporatiu, *Acción Cooperatista*, núm. 109, 10 de maig de 1925, p. 3. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

68

de cooperatives estaven compromeses a unes «contribuciones especiales» segons el nou reglament primorriverista¹⁰⁸. Per últim, la puig-regenca *L'Esperança Mútua*, malgrat haver-se iniciat el 1905, no va poder acreditar els sis anys d'activitat continuada i tampoc es va allistar al cens corporatiu municipal¹⁰⁹.

Malgrat tot, aquestes últimes cooperatives no van ser abolides pel règim i sembla que van continuar l'activitat de forma regular. *L'Esperança Mútua*, per exemple, l'agost de 1927 va excusar l'absència a l'assemblea de la Federació Provincial de Barcelona, al mateix temps que es publicava el balanç de la seva activitat del bienni 1926-1927¹¹⁰. A més, després que Bulgària patís un fort terratrèmol l'abril de 1928, es va subscriure per ajudar les cooperatives búlgares juntament amb *L'Alt Llobregat*¹¹¹, la qual a principis de maig de 1928 també va anunciar la renovació de la seva junta¹¹². Respecte a *El Llobregat*, si bé no se'n troba cap més rastre a *Acción Cooperatista* durant aquest període, s'ha comprovat que el 3 de juliol de 1927 va renovar la junta¹¹³. D'aquesta manera deduïm que devien complir els preceptes per ser considerades legals malgrat que no poguessin participar en la vida política de la seva localitat.

Finalment, en referència a aquests últims anys de la dècada del 20, només queda pendent assenyalar l'aparició de *La Flor de Maig* de la Colònia Manent, pertanyent al municipi de Puig-reig i constituïda el 1922. Segons Serra i Artero, aquesta colònia no tenia figures religioses permanents que hi visquessin, i el fet de promoure-hi diversos tipus d'activitats culturals, algunes amb pedagogies cooperativistes, fa

¹⁰⁸ *Reglamentos para la ejecución del Estatuto municipal...*, p. 141-145.

¹⁰⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 109, 10 de maig de 1925, p. 3.

¹¹⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 224, 19 d'agost de 1927, p. 1, 3.

¹¹¹ *Acción Cooperatista*, núm. 284, 12 d'octubre de 1928, p. 3.

¹¹² *Acción Cooperatista*, núm. 261, 4 de maig de 1928, p. 2.

¹¹³ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 3, carpeta relativa a la cooperativa *El Llobregat*.

deniega la inclusió per no haver probat la seva existència legal de seis años.

Cooperativas "La Económica" y "La Igualadina", de Igualada: Se les reconoce su derecho a la inclusión por reunir todos los requisitos legales.

Cooperativa "Obrera Manresana", de Manresa: Se le admite la inclusión.

Cooperativas de Mataró: Se les reconoce su derecho a la "Protectora Mataronense", "La Marítima", "La Portorriqueña", "La Mataronesa", y se deniega al Economato Republicano Federalista Radical por ostentar tendencias políticas y al "Horno Colectivo" por no probar lo referente al cupo contributivo.

"La Progresiva", de Parets: Se le reconoce su derecho a la inclusión.

"La Constancia", de Castellvell y Vililar: Se le niega la inscripción por no haber probado su domicilio social independiente.

"La Económica", de Centellas: Por reunir todas las condiciones legales se le reconoce su derecho a la inscripción.

Cooperativa de Fontrubí: Idem, ídem. "Bassachs", de Gironella: Se le reconoce su derecho a la inscripción.

"El Llobregat", de Gironella: Se le deniega la inscripción por no probar en debida forma lo referente al cupo contributivo.

"Cooperativa Agrícola", de Pierola: Se le reconoce su derecho a la inclusión.

Cooperativa Obrera del Alto Llobregat, de Pobla de Lillet: Idem, ídem.

"Esperanza Mutua", Puigreig: Se le deniega la inclusión por no probar su existencia legal no interrumpida de seis años.

"Germanor", de Sallent: Se le deniega la inclusión por no haber efectuado la presentación de documentos.

"Obrera", de San Martí Sarroca: Admitida la inclusión.

"La Caridad", de San Hipólito de Voltregá: Denegada la inclusión por no haber justificado su vida legal.

"Panadería Mutua", de Vich: Admitida la inclusión.

"La Agrícola", de Viloví: Se le deniega la inclusión por no probar su vida legal de seis años.

en uno de nuestros numeros anteriores. Cooperativas "La Amistad Marti", "La Artesana", "La Espigoladora Amapola del Guinardó", "El Obrero" y "Modelo del Siglo XX".

La Harinera para las cooperativas de Cataluña

En nuestra última edición, al dar cuenta de las entidades que habían sido elegidas para formar la ponencia que estudiará la manera de implantar la harinera, dejamos, involuntariamente, acordar que para integrar dicha ponencia había sido también elegida la Fábbrica de Pastas.

Al no asistir el representante en la primera reunión que tuvo lugar, fué, seguramente, la causa del error.

A la segunda reunión de la que asistieron todos los componentes y examinaron el texto de la circular, el cuestionario que ha de enviarse a las cooperativas de Cataluña.

En la mentada circular se hace referencia al origen y proceso de esta circular hasta el nombramiento de la ponencia. Se pone de relieve la necesidad de que las Cooperativas posean su fábrica, sus máquinas, y las ventajas que ello reporta a las entidades propietarias, consumidoras y accionistas.

Adjunto con la repetida circular se acompaña un cuestionario que esperamos que serán sin excepción, también, todas las cooperativas de Cataluña.

En este asunto de la harinera de las Cooperativas de Cataluña poner el interés posible para que sea una realidad, pues, al llegar o no, a esta realidad, nosotros creemos que sí la tienen, y que la capacidad para cumplir su fin social, entre otros el de producirse todo lo que consumen.

REVISTA DE REVISTAS

LA COOPERATION BELGE.—Bruselas.

Esta cosecha es vendida al com...

pensar als historiadors que es defugia «del model paternalista imperant en les colònies veïnes»¹¹⁴. No obstant, ells mateixos admeten el favor que els amos de la colònia atorgaren a *La Flor de Maig* enfront altres tipus de comerç el qual, juntament amb la protecció oferta en temps de la dictadura, va ajudar aquesta cooperativa a ser una de les més longeves. Per tant, si bé és cert que l'ambient de control i repressió podia ser molt més relaxat que en altres colònies, no es pot obviar que el paternalisme podia tenir molts àmbits d'actuació a través dels quals es podien establir relacions clientelars intracomunitàries.

70

Edifici del Casino de la Colònia Manent, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, Cal Marçal (II).

¹¹⁴ Rosa SERRA ROTÉS; Josep ARTERO TRASSERRA, *Op. cit.*, p. 163.

La primera referència que ens consta de la seva vinculació al moviment Cooperativista Català és l'assistència a un acte de propaganda a Navàs celebrat el 28 de maig de 1928¹¹⁵. A partir d'aquest moment va esdevenir una de les cooperatives més actives de la comarca juntament amb la seva veïna *L'Esperança Mútua* i *L'Alt Llobregat*. Totes tres van compartir la subscripció per ajudar les cooperatives búlgares¹¹⁶, i a finals d'aquell mateix any totes tres es van afiliar a la Federació Provincial de Barcelona¹¹⁷.

A l'assemblea extraordinària d'aquesta última federació que es va celebrar l'11 d'agost de 1929, la representació berguedana es va reduir a tres delegats per part de *La Flor de Maig*, Gai Mas, Ramon Malagarriga i Josep Coll, i tres més de *L'Esperança Mútua*, Pere Vidal, Jaume Anglès i Joan Argeric Soler¹¹⁸. Durant el 1930, moment de molta inestabilitat social i política, els únics fets destacables foren, per una banda, que *La Flor de Maig* va ser l'única cooperativa berguedana que va participar de la reorganització de la Federació Comarcal de Manresa¹¹⁹, i per l'altra, l'assistència de *La Flor de Maig* i *L'Alt Llobregat* a l'assemblea de la Federació Provincial de Barcelona. En aquesta mateixa reunió es va informar que «La Federación ha anulado de su registro de entidades federadas a la Cooperativa Obrera de Olvan»¹²⁰, de la qual feia temps que no se'n tenien notícies.

En aquest context de revitalització del cooperativisme berguedà, l'estiu de 1930 va sorgir una iniciativa que pretenia tornar a dinamitzar les relacions entre cooperatives berguedanes. El 22 d'agost de 1930

¹¹⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 269, 29 de juny de 1928, p. 4.

¹¹⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 284, 12 d'octubre de 1928, p. 3.

¹¹⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 295, 28 de desembre de 1928, p. 2.

¹¹⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 329, 23 d'agost de 1929, p. 2.

¹¹⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 382, 29 d'agost de 1930, p. 3.

¹²⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 384, 12 de setembre de 1930, p. 1.

La Flor Obrera i *La Bassachs* van constituir, a la seu de la primera, *La Federación de Cooperativas Obreras de Consumo del Alto Llobregat*. Lamentablement només se'n conserven els estatuts, així que no se sap durant quant de temps i quina activitat va ser capaç de desenvolupar aquesta entitat, però els seus reglaments deixen ben clar quin era el propòsit principal:

«Artº 2º El objeto de esta Federación es proporcionarse de común acuerdo las Cooperativas de Consumo del Alto Llobregat toda clase de comestibles y cuantos géneros puedan redundar en beneficio de las entidades federadas.

Artº 3º Entendiendo que para difundir el Cooperatismo uno de los mejores medios es la propaganda, esta Federación podrá celebrar todos cuantos actos conernientes a este fin estime necesarios así como también actos de cultura y festivales a los cuales puedan recrearse los socios de las respectivas sociedades federadas.

[...]

Artº 5º Como esta Federación tiene por primordial objeto la mutualidad espontanea entre ambas federadas no restando personalidad a ninguna de ellas y siendo libres todos los contratos de comercio, no dispondrá esta de capital alguno, pero será de incumbencia de las sociedades pagar de un

peculio particular y por partes iguales cada una de ellas todos los gestos de la Federación y a mas entregar al contador de la misma el importe o valor de las mercancías que por medación de ella obtengan.

Artº 6º Esta Sociedad será regida por una junta directiva que se compndrá de miembros de las juntas de cada una de las sociedades federadas, o en su defecto los socios que las mismas juntas quieran elegir, resultando así ser los delegados o portavoces de sus sociedades respectivas»¹²¹.

A més, aquests estatuts també preveien compres en comú i compravenda de diversos gèneres entre les cooperatives federades. Si es té en compte tot això, sembla que aquesta entitat pretenia ser una federació comarcal integrada a l'estructura de la Federació de Cooperatives de Catalunya, i segurament independent de la Federació Comarcal de Manresa. Tanmateix, en el Moviment Cooperatiu Català en cap moment es va fer ressò d'un projecte d'aquestes característiques per a la zona de l'Alt Llobregat. Si a això se li suma el fet que no se n'hagi trobat més rastre i que les dues cooperatives impulsores fossin les de Gironella, sembla que l'abast d'aquesta iniciativa fou més local, similar al de *La Panificadora Cooperatista*. Tot i això, és evident que la dinàmica col·laboradora entre cooperatives no havia desaparegut del tot al Berguedà, i comença a ser un patró l'ús de la seu de *La Flor Obrera* com a centre neuràlgic d'aquest tipus d'activitats.

¹²¹ Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, Fons Associacions, caixa 495, expedient 14450.

La façana de *La Flor Obrera* amb un membre al seu davant, arxiu personal de Francesc Moreno Cadenes.

74

Abans d'acabar amb aquest apartat dedicat a la dècada de 1920, serà necessari parar atenció en un acte de propaganda cooperativista que es va celebrar a la Pobla de Lillet el 8 de novembre de 1930. A finals d'octubre ja es va anunciar a través d'*Acción Cooperatista* que el dia indicat *L'Alt Llobregat* celebraria un acte «al objeto de despertar interés en la población hacia la cooperativa y al propio tiempo para que sirva de educación económica social a sus asociados» on es pretenia que hi fes un discurs «un representante de la Federación Provincial». El matí del dia següent es preveia celebrar un segon acte exclusiu per a socis, i en ambdós esdeveniments s'hi comptava convidar «las cooperativas de los pueblos limítrofes»¹²².

En el número d'*Acción Cooperatista* publicat just el dia abans de l'acte a la Pobla de Lillet, ja es va avançar que el representant de la Federació Provincial de Barcelona seria Josep Duran i Guàrdia, en qualitat de secretari federal, i que en el primer acte tractaria la qüestió del «Valor económico y social de la cooperación de consumo» mentre que el dia següent abordaria «los problemas internos de la cooperación de consumo»¹²³. Finalment, sembla que aquests esdeveniments van ser

E-MUSEU del TER

conduïts per qui en aquell moment era president de *L'Alt Llobregat*, Antoni Serrat, que va apuntar que l'objectiu principal d'aquell acte era «el de despertar en la población el interés que merece la obra cooperativa»¹²⁴. Així mateix, també es va comptar amb l'assistència de representants de les cooperatives *L'Econòmica*, de Ripoll, i *La Mútua de Pa i Queviures*, de Manlleu, els quals es van afegir a Duran i Guàrdia per tractar el tema del primer acte.

«El origen social de la cooperación, su carácter emancipador, los inmensos beneficios morales y materiales que reporta no sólo para los adheridos sino incluso para los habitantes de las poblaciones en donde existen cooperativas, la fuerza social y educadora y constructiva de la acción cooperativa, fueron debidamente tratadas por nuestros camaradas. Todos ellos fueron aplaudidos en sus disertaciones»¹²⁵.

L'endemà es va prosseguir amb el segon acte tal com s'havia plantejat, tot i que amb l'absència del representant ripollès. S'explica que la celebració d'aquelles jornades de propaganda va causar gran satisfacció entre els presents, i s'esperava que ajudés la cooperativa poblatana a guanyar adeptes, ja que malgrat la seva llarga trajectòria, «por causas internas, no ha progresado»¹²⁶. Amb aquest últim esdeveniment, podem aprofundir una mica més en el coneixement del format d'aquests actes propagandístics, els quals, com s'acaba de comprovar, podien tenir com a funció principal la captació de gent per a les cooperatives locals.

¹²² *Acción Cooperatista*, núm. 391, 31 d'octubre de 1930, p. 2.

¹²³ *Acción Cooperatista*, núm. 392, 7 de novembre de 1930, p. 3.

¹²⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 393, 13 de novembre de 1930, p. 3.

¹²⁶ *Ibid.* p. 3.

¹²⁵ *ibid.* p. 3.

Tot i això, aquests tipus d'actes també podien tenir una funció propagativa, ja que tres mesos després de l'acte de la Pobla de Lillet, el 30 de gener de 1931, es va constituir *La Naixement del Llobregat* al poble del costat, Castellar de n'Hug. D'aquesta cooperativa obrera no se sap que interactués amb altres cooperatives berguedanes o que formés part de l'estructura del moviment Cooperativista Català, tot i que Eladi Gardó, el líder cooperativista, va firmar la correcció dels seus estatuts, fet que indica que en va tutelar-ne la constitució. A part d'aquesta, una altra cooperativa que es va constituir durant la dècada dels anys 1920, concretament el 1928, fou *La Constància* d'Avià, però tampoc s'ha trobat cap interacció amb el moviment Cooperativista Català.

Castellar de n'Hug, Arxiu Comarcal del Berguedà,
Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 21,
postal 68, autor desconegut.

LA SEGONA REPÚBLICA, EL RÉGIM PROPICI PER AL COOPERATIVISME (1931-1936)

78

La reconstitució de la Federació Comarcal de Manresa, el procés de la qual ja s'ha explicat anteriorment, marcà el principi de la dècada dels 30 per al moviment Cooperativista Berguedà. El seu renaixement va començar amb força, i si a la primavera de 1931 tot just es feia oficial la refundació, a l'estiu ja estaven organitzant el servei de compres en comú¹²⁷. Com ja s'ha vist, en aquests primers moments, la Federació comptava amb tres cooperatives berguedanes: la pobletana *L'Alt Llobregat* i les puig-regenques *L'Esperança Mútua* i *La Flor de Maig*. Aquestes últimes, que eren les més presents en la quotidianitat de la Federació, van expressar la voluntat de contactar «algunas cooperativas no federadas en sentido de propaganda»¹²⁸.

No s'ha trobat rastre de visites per part de les cooperatives de Puig-reig a altres cooperatives no federades, però sí que poc després d'aquesta declaració d'intencions es va organitzar un important acte cooperativista en aquesta localitat «con objeto de ensanchar su radio de acción» i «fructificar más rápidamente la idea»¹²⁹. Per tant, l'acte no només pretenia guanyar adeptes, sinó celebrar l'obertura d'una

¹²⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 427, 10 de juliol de 1931, p. 3.

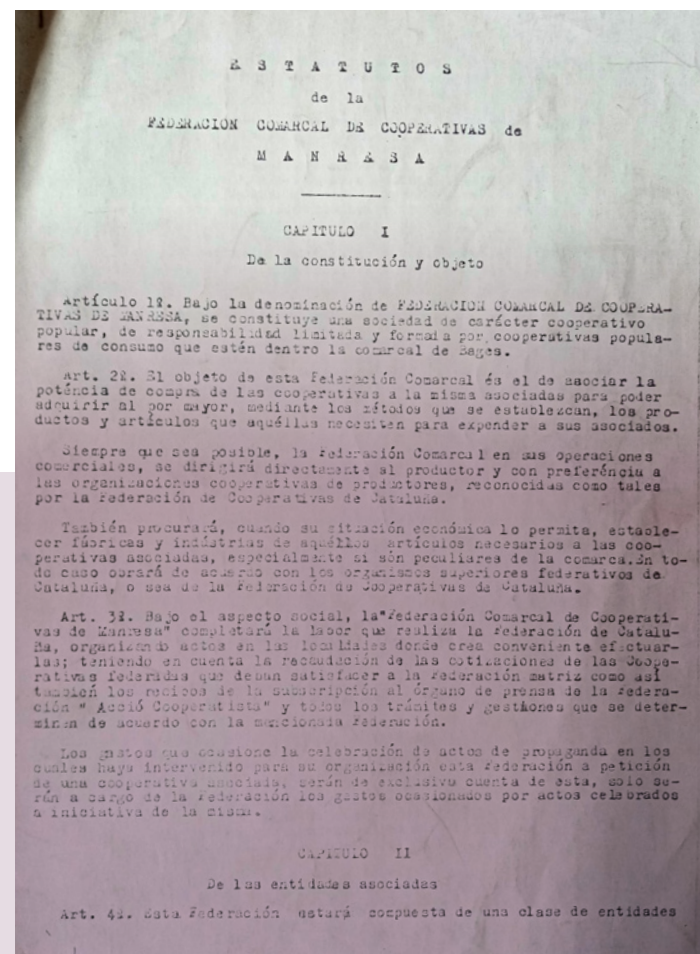
¹²⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 430, 31 de juliol de 1931, p. 3.

¹²⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 441, 16 d'octubre de 1931, p. 2. No s'ha pogut identificar a A. Fábregas.

¹³⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 443, 30 d'octubre de 1931, p. 3.

sucursal de *L'Esperança Mútua* a la colònia de Cal Marçal, la qual naixia «con 70 socios y con un capital inicial de 15.000 pesetas aportado en el momento de la inscripción»¹³⁰.

El diumenge 4 d'octubre de 1931, una delegació de representants de la Secció de Propaganda de la Federació Provincial de Barcelona, entre els quals hi havia Xavier Escobedo, Francesc Campos i A. Fábregas, van desplaçar-se fins a Puig-reig acompanyats per una comitiva de delegats de *L'Obrera Manresana*. Primerament van visitar les instal·lacions de *L'Esperança Mútua*, on es va revisar el funcionament administratiu i es van apuntar un parell de millores que es podrien efectuar. Seguidament, es van traslladar al cinema del poble, on es va celebrar l'acte de propaganda amb una gran assistència de públic.

79

130 anys de cooperativisme al Berguedà (1881-2011)

Estatuts Federació Comarcal de Manresa, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

El president de *L'Esperança Mútua* va encetar els parlaments indicant l'objectiu principal de l'acte, que no era un altre que «extender sus actividades en la población». A continuació, van prendre la paraula el representant de la *Cooperativa de Navàs* i el de *L'Obrera Manresana*, els quals «explicaron lo que es una cooperativa, su funcionamiento y a donde se puede llegar por medio de la Cooperación, cuyo límite es infinito, haciendo comprender a los concurrentes los beneficios morales y materiales que puede reportarles»¹³¹.

Posteriorment, primer Fàbregas i després Campos, aquest últim en qualitat de president de la Federació Provincial de Barcelona, van repassar la història del moviment cooperativista, el van contextualitzar en la seva dimensió internacional i van animar els presents a afiliar-s'hi. Una crida que, segons *Acción Cooperatista*, va resultar significativament efectiva, ja que després d'aquests últims parlaments es van acostar un bon nombre de persones a inscriure-s'hi¹³². Els representants de la Federació Provincial de Barcelona es van comprometre a seguir assessorant en la constitució de la sucursal de *L'Esperança Mútua* el següent 18 d'octubre¹³³, segurament en la reunió de la Federació Comarcal de Manresa que es va celebrar a Balsareny aquell dia, en la qual:

«A petición de los compañeros Prat i Coll, delegados de las Cooperativas «La Fraternidad», de Navàs, y «Flor de Mayo», de la Colonia Manén, respectivamente, es acordado celebrar la próxima reunión en algunas de sus localidades, organizándose para el mismo día un acto de afirmación cooperatista,

comunicando a este Comité dichas cooperativas el programa a celebrar»¹³⁴.

Per tant, es fa evident que, amb l'arribada de la Segona República, les cooperatives de l'àrea de Manresa es van reactivar ja que, segons s'explica a *Acción Cooperatista*, anteriorment «a tal punto el caciquismo había llegado que hacía la vida de nuestras sociedades casi imposible»¹³⁵. A més, per tal d'evitar la centralització de les reunions de la Federació Comarcal de Manresa a la capital bagenca, es van començar a celebrar en altres localitats on hi havia cooperatives federades, així s'estalviaven alguns desplaçaments. Així mateix, es va aprofitar el fet que aquestes reunions atreïen representants de la Federació Provincial de Barcelona i de les cooperatives de l'entorn per celebrar actes de propaganda en aquells municipis que les acollien.

L'Esperança Mútua va seguir amb la dinàmica propagandística i, el diumenge 22 de desembre de 1931, va tornar a organitzar un acte en el qual es va celebrar la força que estava agafant el cooperativisme a Puig-reig. Entre molts altres temes que ja s'ha vist que se solien tractar en els parlaments d'aquests esdeveniments, en destaca la reacció dels comerciants *puig-regencs* enfront l'auge del cooperativisme. Segons *Acción Cooperatista*, com que «la Cooperativa de Puigreig es ya una entidad fuerte, ya es combatida con toda clase de armas por los intermediarios, incluso con la rebaja de artículos»¹³⁶. Això indica que l'organització cooperativista no va passar inadvertida pel comerç

¹³¹ *Acción Cooperatista*, núm. 441, 16 d'octubre de 1931, p. 2.

¹³² *Ibid.* p. 2.

¹³³ *Acción Cooperatista*, núm. 445, 13 de novembre de 1931, p. 2.

¹³⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 446, 20 de novembre de 1931, p. 3.

¹³⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 414, 10 d'abril de 1931, p. 1.

¹³⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 453, 8 de gener de 1932, p. 3.

local, que sembla que va reaccionar abaixant els preus per ser més competitiu envers les compres en comú de *L'Esperança Mútua* i *La Flor de Maig*.

Durant la primera meitat de 1932 l'activitat de les cooperatives berguedanes afiliades al moviment Cooperativista Català es va limitar a un altre acte propagandístic organitzat per *L'Esperança Mútua* el 20 de gener¹³⁷, així com al requeriment d'assessorament tècnic i administratiu per part de «*La Flor de Maig* i *L'Alt Llobregat* a la secretaria de la Federació Provincial de Barcelona¹³⁸. Les cooperatives, pel fet d'estar federades, tenien accés a assessoraments de diversos tipus,

82

Carrer Major de Puig-reig, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà.

¹³⁷ *Ibid.* p. 2.

¹³⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 457, 5 de febrer de 1932, p. 3; *Ibid.*, núm. 467, 27 de maig de 1932, p. 2; *Ibid.*, núm. 473, 1932, p. 3.

els quals podien estar relacionats amb qüestions més vinculades a la quotidianitat de les cooperatives o amb temes més extraordinaris. Aquestes darreres consultes per part de *La Flor de Maig* i *L'Alt Llobregat* serien exemples d'aquest últim tipus d'assessorament, ja que era una matèria jurídica relativa a l'adaptabilitat de les cooperatives als nous marcs legals republicans. Aquesta legislació es va desplegar en una primera Llei de cooperatives aprovada pel Congrés dels Diputats el 9 de setembre de 1931; a aquesta la va seguir una segona Llei de bases de la cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles de la Generalitat de Catalunya, la qual va ser ratificada el 17 de febrer de 1934; i finalment, el 17 de març següent, fou sancionada la Llei de Cooperatives de Catalunya¹³⁹.

Una altra de les activitats regulars d'aquestes tres cooperatives era la participació a les reunions organitzades per la Federació Comarcal de Manresa, i les cooperatives de Puig-reig fins i tot van enviar representants a l'assemblea de la Federació Provincial de Barcelona celebrada el 17 d'abril de 1932¹⁴⁰. De fet, va ser a la reunió de la junta del 14 de juny d'aquell mateix any on es va explicar que un representant de la Federació Provincial de Barcelona havia acudit a Gironella per orientar una cooperativa, *La Flor Obrera*¹⁴¹. Aquesta petició d'assessorament podria ser una reacció a la campanya propagandística que, des de la Federació Comarcal de Manresa, s'havia proposat impulsar el maig anterior en aquells pobles que tinguessin cooperatives no federades¹⁴².

¹³⁹ Jordi PUJOL MOIX, "Principis i dret cooperatiu en la Segona República i el Franquisme", *Revista de Dret Històric Català*, 20, 2021, p. 233-263, esp. 239-246.

¹⁴⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 468, 22 d'abril de 1932, p. 1.

¹⁴¹ *Acción Cooperatista*, núm. 488, 9 de setembre de 1932, p. 4.

¹⁴² *Acción Cooperatista*, núm. 481, 22 de juliol de 1932, p. 4.

Una campanya que sembla haver resultat fructífera perquè, a part de *La Flor Obrera*, es documenten dos ingressos més abans d'acabar l'any, el de les cooperatives *La Bassachs*, que ja tenia una trajectòria prèvia dins del moviment cooperatiu, i *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet, la qual es va incorporar a la Federació Provincial de Barcelona el 31 de maig¹⁴³. El 3 de setembre de 1932 aquesta última va organitzar el primer acte propagandístic, aprofitant que l'endemà se celebrava a la mateixa localitat la reunió mensual de la Federació Comarcal de Manresa, on precisament es va presentar la sol·licitud d'ingrés de *La Bassachs*¹⁴⁴. La crònica d'*Acción Cooperatista* sobre aquest acte de propaganda de *La Protectora Obrera* explica que aleshores acumulava «solamente ocho o nueve meses de existencia»¹⁴⁵. Per tant, es dedueix que la seva constitució es va produir a finals de 1931¹⁴⁶.

El primer aspecte que crida l'atenció d'aquesta crònica és el fet que Dolores de Cebrià va assistir a l'acte en representació de la Federació Provincial de Barcelona. Això denota un dels canvis que visqué el cooperativisme amb l'arribada de la Segona República, que fou la cessió d'espais amb important visibilitat per a les dones com, per exemple, els parlaments dels actes. Ja s'ha vist com, des de les altes instàncies del cooperativisme, es considerava com una qüestió transcendental la participació de les dones en el moviment. Tot i que, anteriorment, ja s'havien creat grups femenins que adoptaven els models referents estrangers, no va ser fins a la dècada dels 30 que es va començar a normalitzar la participació activa femenina en accions que els donava certa centralitat i protagonisme¹⁴⁷.

¹⁴³ *Acción Cooperatista*, núm. 488, 9 de setembre de 1932, p. 4.

¹⁴⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 496, 3 de novembre de 1932, p. 3.

¹⁴⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 489, 16 de setembre de 1932, p. 3.

¹⁴⁶ Durant la Guerra Civil s'exploraria que aquest era el seu any de creació, vegeu *Acció Cooperatista*, núm. 730, 30 d'abril de 1937, p. 2. Noteu que a partir del primer número de 1937, concretament el número 713, la revista va començar a publicar el seu nom en català. Tanmateix, tant la continuïtat dels números com del contingut demostren que va seguir sent l'òrgan de propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya.

Postal colorida de la Fàbrica Asland, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 44.

¹⁴⁷ Com ja s'ha dit, és necessari un estudi sobre la trajectòria de la qüestió femenina en el món cooperativista. Tanmateix, en aquest treball no es pot dedicar l'atenció desitjada a aquesta qüestió perquè, de moment, només es pot abordar des d'una perspectiva que englobi tot el moviment cooperatiu català. La participació femenina és tangencial a la temàtica principal tractada aquí. Una aportació molt valuosa en aquesta línia és la de Marc DALMAU TORVÀ; Mar MASIP, *El moviment feminista cooperatiu. L'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista (1931-1939)*. Barcelona – Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions, 2022.

Més enllà d'aquest detall, la crònica de l'acte a la Pobla de Lillet permet conèixer la realitat cooperativista d'aquella localitat a principis de l'era republicana, la qual estava marcada per allò que ja s'ha anomenat anteriorment «dualisme cooperatiu»¹⁴⁸. Segons van explicar els membres de *La Protectora Obrera*, s'havien vist obligats a crear una nova cooperativa al marge de la ja existent, *L'Alt Llobregat*, perquè aquesta última s'havia creat en el si de l'empresa *Asland*. Aquesta situació havia comportat que els treballadors haguessin de conviure amb els directius de l'empresa, fet que creava una situació coercitiva en què els primers no podien:

«desarrollar sus iniciativas dentro de la cooperativa, porque en la misma tienen que enfrentarse con los directores y altos empleados de la empresa mencionada, de los cuales tienen que ser en el trabajo subordinados sumisos si no quieren exponerse a la pérdida del trabajo. [...]

Esto, si bien no es una condición general, tiene estado de realidad en ciertas zonas industriales de nuestra región, primordialmente en la alta montaña y en ciertos lugares apartados de los grandes conglomerados urbanos, lo cual será preciso estudiar para bien de la Cooperación cuando se articule la nueva organización regional de Cataluña».

Joan Rovira, l'autor de la crònica, identificà aquesta situació com un tret característic de zones com la comarca del Berguedà, i la plantejà

com un dels futurs reptes a abordar per la Federació de Cooperatives de Catalunya. Tanmateix, va apuntar que les comunitats fabrils com les de la conca de *L'Alt Llobregat* eren receptives a l'avenç social i polític propis de la modernitat, de tal manera que podien ser focus radiants de cooperativisme, on després de consolidar-hi una forta cooperativa, el podien exportar a les comunitats més petites del seu voltant¹⁴⁹.

Aquesta crònica no va ser ben rebuda per la Junta de *L'Alt Llobregat*, la qual posteriorment va escriure a la Junta de la Federació Provincial de Barcelona i a la redacció d'*Acción Cooperatista* per protestar-hi en contra¹⁵⁰. L'objectiu principal de les seves queixes era assenyalar que en aquesta societat no es va posar cap obstacle a l'ingrés com a socis d'aquells individus que havien constituït *La Protectora Obrera*. A la vegada, s'apuntava que la creació d'una segona cooperativa en aquesta població es devia «a qüestions locals que res tenen a veure amb la bona pràctica cooperatista». Per acabar, volien fer constar:

«que ells són obrers, però no n'han fet una qüestió de classe el pertànyer a la cooperativa. Per tant, la dita societat no és de burgesos com allí s'insinuava, com tampoc és governada pels directors o alts empleats de la casa «Asland», sinó que és regida democràticament per aquells que són elegits pels socis que la integren»¹⁵¹.

¹⁴⁸ Vegeu els casos identificats a l'Anoia, Jordi PLANAS; Francesc VALLS, "Associacionisme, cooperativisme agrari i conflictivitat social en un nucli rabassaire: els Hostalets de Pierola al primer terç del segle XX". *Miscel·lània Aqualatensia*, 13, 2009, p. 409-438; Jordi PLANAS; Francesc VALLS, *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)*. Vic: Eumo, 2011.

¹⁴⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 489, 16 de setembre de 1932, p. 3.

¹⁵¹ *Acción Cooperatista*, núm. 495, 28 d'octubre de 1932, p. 3.

¹⁵⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 498, 18 de novembre de 1932, p. 3.

←
Economat i Llar de l'obrer de la Fàbrica Asland, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 44.

A principis de 1933 es va publicar a *Acción Cooperatista* un article escrit l'anterior 26 de desembre des de la Pobla de Lillet per Joan Colomé, en el qual s'explicava que darrere el conflicte entre les dues cooperatives hi havia els interessos dels comerciants locals, els quals se sentien amenaçats per l'avenç del cooperativisme. En el mateix text s'informava que, malgrat els esforços de la petita burgesia per crear discòrdia i així afeblir-les, *La Protectora Obrera* i *L'Alt Llobregat* havien solucionat les seves diferències¹⁵², tot i que no s'explicita com s'havia desenvolupat el procés d'entesa. En tot cas, les dues societats pobletanes van seguir per separat, tot i que sense deixar de pertànyer al moviment Cooperativista Català, que seguia un criteri totalment oposat i promovia les fusions de cooperatives per concentrar esforços.

De fet, en un segon article publicat posteriorment, Colomé va explicar que aquesta ofensiva per part dels comerciants locals no es va aturar aquí i que es van elaborar llistes dels membres de la cooperativa per poder-los desprestigiar. Aquest text instava els consumidors pobletans a reflexionar sobre l'abús que havien efectuat els comerciants anteriorment si, després de mig any sostenint la rebaixa de preus, els negocis seguien sent solvents. Així que els acabà convidant a unir-se a les files del cooperativisme per defugir aquest frau¹⁵³.

En un article ulterior, Joan Rovira va reafirmar els seus postulats i els de Colomé sobre la discussió i va afegir-hi la reflexió que la disseminació de les cooperatives berguedanes debilitava la seva posició en aquests conflictes contra el comerç local. La majoria de

cooperatives en un marc comunitari similar comptaven amb el suport de les cooperatives veïnes per afrontar les pressions dels comerciants locals. Les cooperatives de la Pobla de Lillet, en canvi, no disposaven de la mateixa xarxa de suport, ja que les cooperatives més properes a elles eren les de Gironella i Campdevàrol, a part d'una que hi havia hagut a Castellar de n'Hug temps enrere. És per això que Rovira va acabar l'article responsabilitzant les estructures competents del moviment Cooperativista Català perquè prestessin el suport necessari als cooperativistes pobletans, donat que:

«Yo ya sé que la Federación ayuda siempre; pero como sea que con la Federación debemos estar todos prestos para ayudarla, entiendo que esta es una hora grave, que hay que renovar el ofrecimiento, todo con la intención de poner una valla al intento de avance del tenderismo que se manifiesta rabioso contra la cooperación en todas partes, mayormente en pueblos como en la Pobla de Lillet, que estan lejos de los centros de más convivencia social»¹⁵⁴.

Fos com fos, és innegable que aquest conflicte i el primer posicionament dels líders cooperativistes a favor de *La Protectora Obrera* va refredar les relacions entre la Federació Comarcal de Manresa i *L'Alt Llobregat*. Aquesta última va deixar de participar tant de les assemblees com de les compres en comú organitzades des de l'estructura comarcal, d'aquesta manera projectava el malestar contra el moviment Cooperativista Català¹⁵⁵.

¹⁵² *Acción Cooperatista*, núm. 505, 6 de gener de 1933/1933, p. 4.

¹⁵³ *Acción Cooperatista*, núm. 526, 2 de juny de 1933, p. 4.

¹⁵⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 528, 16 de juny de 1933, p. 4.

¹⁵⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 535, 4 d'agost de 1933, p. 6.

A Gironella, en canvi, les dues cooperatives afiliades en aquell moment, *La Flor Obrera* i *La Bassachs*, van organitzar un acte propagandístic conjuntament a finals d'octubre al Cafè Comerç, el principal espai social de la localitat. L'acte va començar amb el President de *La Flor Obrera* explicant que aquella campanya conjunta anava dirigida principalment a la població gironellenca, ja que creien que hi havia hagut «algunas malas interpretaciones con respecto a la cooperativa». Per això, ja quasi al final de l'acte, després de diversos parlaments sobre el cooperativisme i els seus avantatges, el secretari de *La Flor Obrera* va prendre la paraula «complaciéndole aclararlas debidamente para que no pueda tenerse un concepto equivocado de su misión»¹⁵⁶.

92

Treballadors de la Fàbrica Asland, 1918, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 44.

¹⁵⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 496, 3 de novembre de 1932, p. 4.

Aquesta dinàmica va seguir l'any següent i, el 12 de març de 1933, es va celebrar un altre acte amb la presència de Francesc Piñol en qualitat de vice-president de la Junta de la Federació Provincial de Barcelona i Miguel Marín i Ricard Caballeria com a membres de la Secció de Propaganda d'*Acción Cooperatista*. Al matí, la comitiva del moviment Cooperativista Català va visitar l'edifici de *La Flor Obrera*, del qual va destacar les instal·lacions de la botiga, el molí i el forn de pa, i va lamentar no haver pogut fer el mateix amb l'edifici de la *La Bassachs*, ja que no fou possible arran d'un mal entès¹⁵⁷. Segurament aquesta confusió es degué al solapament d'organitzacions d'actes ja que, just el mes anterior, la Junta de la Federació Provincial de Barcelona va rebre una sol·licitud d'oradors

Gironella nevada, 1933, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 56.

¹⁵⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 516, 24 de març de 1933, p. 3.

per part de la *La Bassachs* per celebrar un acte propagandístic «en favor de la aprobació de la parte tributaria de la Ley de Cooperativas»¹⁵⁸.

A la tarda va tenir lloc l'acte propagandístic, del qual no se'n destaca cap element concret més enllà del fet que «reinó el mayor entusiasmo». Per tant, malgrat la plujosa i freda meteorologia que va acompanyar la jornada, les valoracions publicades a *Acción Cooperatista* van ser molt positives. Tan sols es va assenyalar, amb un cert desencís, el fet que ambdues cooperatives gironellenques no s'unissin per combatre els comerciants locals, sobretot considerant que entre totes dues ja existia la dinàmica de comprar en comú:

«Es una verdadera lástima, a pesar de lo que haya podido ocurrir en tiempos pretéritos, que las dos entidades cooperatistas de Gironella no se decidan a dar la batalla a los muchos detractores de nuestras doctrinas existentes en dicha población, y ya que tienen las dos alguna relación comercial no se lanzen, limando las asperezas que pueda haber, a una unión, teniendo en cuenta que la unión hace la fuerza. Cooperatistas de buena voluntad de Gironella, uníos!»¹⁵⁹.

Per la seva banda, el diumenge 8 de febrer de 1933 *L'Esperança Mútua* va celebrar un acte de propaganda, on va festejar que, 20 mesos després de l'obertura de la sucursal de Cal Marçal, ja comptava amb 230 socis.¹⁶⁰ Però si hi hagué algun motiu pel qual *L'Esperança Mútua* destacà en aquesta època fou per la seva implicació en el moviment

Cooperativista Català, ja que va participar, comptant amb més o menys companyia berguedana, en quasi tots els espais de l'estructura federal. El 18 de setembre de 1932, per exemple, va assistir juntament amb *La Flor Obrera* de Gironella a l'assemblea de la Federació de Cooperatives de Catalunya¹⁶¹, però el 5 de març de 1933, en canvi, va ser l'única entre les cooperatives del Berguedà que va assistir a l'assemblea de la Federació Provincial de Barcelona¹⁶². Aquesta proximitat a la Federació de Cooperatives de Catalunya li va permetre sol·licitar un préstec al comitè executiu a finals d'aquell mateix any. Malgrat que no s'ha pogut rastrejar si se li va acabar atorgant o no, sí que s'ha pogut contrastar que per valorar la possibilitat de concedir-li, el comitè executiu va demanar a la Junta de *L'Esperança Mútua* que enviés «l'últim balanç i una Memòria amb l'història de la cooperativa per tenir l'estudi fet «quan es presenti l'oportunitat de sol·licitar-ho»¹⁶³.

Tot i això, al llarg del 1933, es va registrar un creixement de l'afiliació de cooperatives berguedanes al moviment Cooperativista Català. Els dies 24 i 25 de juny d'aquell any es va celebrar el Congrés de la Federació de Cooperatives de Catalunya, on van assistir les delegacions representants de *La Bassachs* i *La Flor Obrera* de Gironella, així com *L'Esperança Mútua* i *La Flor de Maig* de Puig-reig. A més, es va rebre l'adhesió de *La Protectora Obrera* de la Poble de Lillet¹⁶⁴. Aquest augment de la presència berguedana també es va traduir en una major participació d'aquestes cooperatives fora de la comarca, i, per exemple, líders cooperativistes de Puig-reig i Gironella van assistir a un acte propagandístic a Navàs¹⁶⁵.

¹⁵⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 517, 31 de març de 1933, p. 2.

¹⁵⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 516, 24 de març de 1933, p. 2.

¹⁶⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 506, 13 de gener de 1933, p. 2.

¹⁶¹ *Acción Cooperatista*, núm. 490, 23 de setembre de 1932, p. 2.

¹⁶² *Acción Cooperatista*, núm. 514, 10 de març de 1933, p. 2.

¹⁶³ *Acción Cooperatista*, núm. 548, 3 de novembre de 1933, p. 4.

¹⁶⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 530, 30 de juny de 1933, p. 3.

¹⁶⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 540, 8 de setembre de 1933, p. 2.

Un altre cas que il·lustra l'operativitat berguedana fora dels seus marges comarcals és la participació de *La Unió* de Puig-reig en el projecte de la fàbrica de sabó *Productes Coop*, ubicada a Barcelona¹⁶⁶. Tanmateix, l'estructura de la Federació de Cooperatives de Catalunya encara tenia xarxa per desplegar-se de forma efectiva a les zones de la província de Barcelona més allunyades de la capital. A tall d'exemple, a finals d'agost de 1933 encara no hi havia cap cooperativa de les comarcals de Manresa i Vic que estigués adscrita a la Subfederació de Cooperatives de Producció i Treball¹⁶⁷.

A aquestes alçades de l'estudi, ja es pot afirmar que les cooperatives de consum van ser el tipus de cooperativa imperant al Berguedà, i en l'últim quadrimestre de 1933 es va registrar un desenvolupament important d'aquest sector, el qual es va definir en dues línies concretes: per una banda la trajectòria de *La Flor Obrera* de Gironella va viure un salt qualitatiu important degut a la creació de la seva secció femenina, i per altra banda, des de l'Alt Berguedà, es van començar a mostrar senyals d'activitat cooperativista més enllà del cooperativisme, ja tradicional, de la Poble de Lillet. Passem a valorar cadascuna d'aquestes línies per separat.

Segell de *La Flor de maig*,
Arxiu Històric de la Delegació
del Govern Civil a Barcelona,
Fons Associacions, caixa 420,
expedient 11212.

¹⁶⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 549, 10 de novembre de 1933, p. 3. Malgrat que no sembla que aquesta cooperativa estigués afiliada a la Federació de Cooperatives de Catalunya, s'ha de considerar la possibilitat que fos la continuació d'aquella *Unió Obrera* de Puig-reig a la qual havíem perdut la pista des de la dècada dels 10. Tanmateix, al llarg de l'any següent, l'única co-

A la segona pàgina del número d'*Acción Cooperatista* publicat el 15 de setembre de 1933 hi havia un titular que deia «Se constituye una agrupación femenina en Gironella». Així s'enunciava el naixement de la secció femenina de *La Flor Obrera*, el qual s'havia produït l'anterior dia 10, i la secció de propaganda aprofitava per saludar la resta de seccions femenines de les altres cooperatives, «no tan sólo de Cataluña, sino del mundo entero». Malgrat que les constituents d'aquesta secció s'identificaven com a «compañeras socias de la entidad y compañeras de socios»¹⁶⁸, el parentesc entre els associats podia ser variat, tal com es dedueix en comprovar que algunes de les signants de l'escrit compartien cognoms amb membres coneguts de la cooperativa.

operativa berguedana que es donarà d'alta a la fàbrica de sabó *Productes Cooperà La Flor de Maig* de la Colònia Manent, per tant també s'hauria de plantejar la possibilitat que realment es referissin a aquesta cooperativa, ja que també és del municipi de Puig-reig, *Acción Cooperatista*, núm. 622, 1935, p. 5; *ibid.*, núm. 623, 12 d'abril de 1935, p. 2.

¹⁶⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 539, 1 de setembre de 1933, p. 4.

¹⁶⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 541, 15 de setembre de 1933, p. 2.

Se constituye una agrupación femenina en Gironella

Se ha constituido en esta localidad un Grupo de Propaganda femenina cooperatista, el cual nos comunica, para ser publicada, la siguiente salutación a las demás secciones hermanas:

«La Comisión de propaganda de la «Sección Femenina» de la Cooperativa «La Flor Obrera Gironellense», después de constituida dicha sección, domingo pasado, día 10, por algunas compañeras socias de la entidad y compañeras de socios, transmitimos con toda nuestra alma un saludo cordial a todas las compañeras que forman las demás secciones y se preocupan de propaganda femenina en todas las Cooperativas; no tan sólo de Cataluña, sino del mundo entero.

«No tenemos nosotras ninguna pretensión en formar dicha sección, tan sólo nos guía un anhelo y esperanza para conseguir y reivindicar nuestros derechos como mujeres y seres humanos que somos en la sociedad actual, y en este fin, va encaminada nuestra labor espiritual.

«Poca podrá ser nuestra inteligencia, pero nos guía el buen sentimiento y la bondad, y esto, ya es bastante para contribuir eficazmente hasta lograr una transformación de esta sociedad capitalista y egoísta por una sociedad que responda en sentido colectivo y que represente la equidad y la justicia en todos los órdenes de la vida.

«Por la Comisión: Montserrat Cortina, Eulalia Pajeroles y Maria Capdevila.»

Acción Cooperatista, núm. 541, 15 de setembre de 1933, p. 2. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

La finalitat de la constitució d'aquesta secció es movia en un marc ideològic clarament feminista, ja que quan explicaren l'objectiu principal d'aquesta iniciativa, declararen que «nos guia un anhelo y esperanza para conseguir y reivindicar nuestros derechos como mujeres y seres humanos que somos en la sociedad actual». Al mateix temps, aspiraven a «contribuir eficazmente hasta lograr una transformación de esta sociedad capitalista y egoista por una sociedad que responda en sentido colectivo y que represente la equidad y la justicia en todos los órdenes de la vida»¹⁶⁹.

Per tant, segons aquest comunicat de constitució, la lògica d'aquesta secció buscava treballar en la transformació de la societat des del cooperativisme, i no es limitava només a reivindicar els drets de les dones, sinó que també hi havia una clara voluntat de construir un món més just i igualitari. És rellevant la manera com les cooperativistes van anar guanyant espais d'actuació, espais que des del moviment Cooperativista Català ja es volien concedir, però que també van ser conquerits a través d'iniciatives com aquesta. Així doncs, és important posar el focus en l'agència femenina de les militants del cooperativisme, la qual va aprofitar l'auge d'empoderament de la dona que s'estava vivint en el marc de la Segona República¹⁷⁰.

Seguint amb la presentació a l'esfera pública de la secció femenina de *La Flor Obrera*, aquesta cooperativa va celebrar un acte el 29 d'octubre de 1933 al Cafè Comerç de Gironella, «siendo muy numeroso el contingente de mujeres que asistieron al mismo», segons la crònica

¹⁶⁹ *Ibid.* p. 2.

¹⁷⁰ Per una aproximació a l'empoderament femení en el transcurs de la Segona República Rosa MONLLEÓ PERIS; Inmaculada BADENES-GASSET RAMOS; Eva ALCÓN SORNICHERO (eds.), *Mujeres públicas, ciudadanas conscientes. Una experiencia cívica en la Segunda República*, Castelló de la Plana, Servei de Comunicació i Publicacions de la Universitat Jaume I, 2018.

a *Acción Cooperatista*. Després d'una presentació del president de l'entitat en què va indicar que intentarien organitzar aquests actes periòdicament per difondre la doctrina cooperativista entre la població gironellenca, Joan Belis, comptador del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya¹⁷¹, va fer un parlament sobre «las ventajas que tiene el obrero cooperador sobre el que no lo es». Posteriorment, Montserrat Cortina va prendre la paraula i va explicar que la secció femenina «sería el complemento de la acción del hombre y tendría por objeto educar a las mujeres en una actuación adecuada a su temperamento, abriéndoles paso a una vida de relación social que hasta ahora no han tenido»¹⁷².

Cafè Comerç de Gironella, 1935, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 58.

¹⁷¹ Marc DALMAU TORVÀ; Ivan MIRÓ ACEDO, *Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona (1870-1939)*. Barcelona: La Ciutat Invisible Edicions, 2010, p. 157 (nota 188), 334.

¹⁷² *Acción Cooperatista*, núm. 548, 3 de novembre de 1933, p. 4.

Vegeu que, si bé reivindicava la igualtat entre sexes, el discurs elaborat per la secció femenina de *La Flor Obrera* partia d'una concepció força menys radical que molts dels plantejaments que s'estaven proposant ja en aquells temps per altres corrents feministes. Per les paraules de Cortina, s'entén que entenien els àmbits d'actuació masculí i femení com a espais diferenciats per la concepció hegemònica de la divisió sexual del treball¹⁷². Malgrat aquest determinisme biologicista, és important no oblidar que el feminisme, també el d'aquells temps, ha sigut, és i serà un espectre ampli de projectes amb objectius, agendes i metodologies diversos. El que defineix aquests projectes com a feministes és la lluita pels drets de les dones i perquè s'empoderin¹⁷³, aspectes que ja han estat identificats en aquest estudi en general i que s'intueixen en el projecte de la secció femenina de *La Flor Obrera* en particular.

A tot això se li ha de sumar el discurs de Dolors Abelló de Cebrià, membre referent de la Secció Femenina de Propaganda Cooperatista, una agrupació de dones cooperativistes que, des de 1932, es van dedicar a impulsar la creació de seccions femenines a les cooperatives catalanes, però sobretot «a denunciar el desequilibri dins els òrgans de representació i decisió del moviment cooperativista i a vindicar la seva valia, demostrant la seva implicació i efectivitat per la causa cooperativista»¹⁷⁴. En el seu parlament, Abelló de Cebrià «expuso el valor práctico de la Cooperativa para la familia obrera, éste lo ha de apreciar mas aun la mujer, víctima de tantas vejaciones como el hombre, en el trabajo, y ademas obligada a velar por la vida de su hogar»¹⁷⁵.

Per tant, es fa palès com des del sector femení del moviment Cooperativista Català es presentava el cooperativisme especialment atractiu per a les dones de classe treballadora, ja que a través d'aquest cooperativisme podrien alleugerir la càrrega de feina derivada de la doble jornada femenina, la laboral i la domèstica¹⁷⁶. També es va comptar amb l'al·locució d'Amich d'Aguiló, que malgrat que no se l'hagi pogut rastrejar, es dedueix que devia pertànyer a alguna secció femenina de la Ciutat Comtal, ja que va assistir a l'acte «en nombre de las cooperadoras de Barcelona y les dijo que en éstas tendrían a unas compañeras dispuestas a prestarles la ayuda que fuera necesaria». No es pot deixar de destacar la intenció de crear una xarxa cooperativista femenina, encara que fos de manera informal, entre les seccions de les cooperatives pertanyents al moviment Cooperativista Català. L'últim ponent va ser Joan Coloma, que va dedicar la seva conferència a presentar el cooperativisme com la praxi econòmica de les ideologies obreres, i, seguidament, Lluís Pajeroles, president de de *La Flor Obrera*, va cloure l'acte expressant el compromís de continuar la tasca propagandística que s'havia iniciat en l'acte celebrat aquella tarda a Gironella.

En referència a *L'Alt Llobregat*, el 30 de juliol de 1933 va tenir lloc a Sant Salvador de la Vedella, actualment submergit a l'embassament de la Baells¹⁷⁷, un acte propagandístic per celebrar la constitució de la cooperativa *L'Obrera Renaixement*. Aquest va ser encetat i presidit per Jaume Arnal, secretari del flamant comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya sorgit del Congrés de Cooperatives de Catalunya celebrat al final del mes anterior¹⁷⁸. També va comptar amb

¹⁷² Mary NASH, "La lluita pel sufragi femení", a AAVV, *Almanac de la dona*. Barcelona: Edicions 62, 1991, p. 90-93.

¹⁷⁴ Per un aprofundiment d'aquest debat, vegeu NASH, Mary (1994): "Experiencia y aprendizaje: La Formación Histórica de los Feminismos en España", *Historia Social*, 20, p. 151-172.

¹⁷⁵ Dones d'aigua, "L'agrupació femenina de propaganda cooperativista. El feminisme cooperatiu", 2021.

¹⁷⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 548, 3 de novembre de 1933, p. 4.

¹⁷⁷ Per a una aproximació a la doble jornada femenina Esmeralda BALLESTEROS DONCEL, "Contribuciones de las mujeres al bienestar material de los hogares en la España contemporánea: aproximaciones socio-históricas", *Arenal*, 9/2, 2002, p. 241-267.

¹⁷⁸ Sergi GARCÍA ESPINA, "Sant Salvador de la Vadella, un poble submergit per les aigües", *L'Erol, Revista Cultural del Berguedà*, 6,

1983, p. 16-22; Jaume Corominas Camp; Ramon Corominas Camp, "Arqueología. Sant Salvador de la Vadella", *L'Erol, Revista Cultural del Berguedà*, 6, 1999, p. 26-31.

¹⁷⁹ Miguel GARAU ROLANDI, *Op. cit.*, p. 259.

els parlaments de Miguel Marín i un individu anomenat Hurtado del qual se'n desconeix el nom de pila. Tots tres oradors eren representants de la secció de propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya¹⁸⁰.

Marín va dedicar el discurs a identificar el cooperativisme com el mecanisme transformador que necessitava la classe treballadora per construir una societat més justa, en la qual, segons Hurtado, s'hauria de controlar la producció i el consum mitjançant els mètodes cooperatius. A través d'aquests arguments, els oradors apuntaven «la necesidad de asociarse cooperativamente los trabajadores, no solo de Cataluña, sino de España y del mundo entero»¹⁸¹. Posteriorment Arnal va reprendre la paraula i, un cop va donar per constituïda *L'Obrera*

Renaixement, va apuntar que als cooperativistes de Sant Salvador els era convenient:

«empezar la casa por el tejado, como vulgarmente se dice, pues lo lógico en el proceso de una Cooperativa, lo primero que se tiene que hacer es abrir una tienda pagando alquilar, pero aquí es imposible, y por lo tanto es preciso comprar terreno, y edificar la cooperativa, amueblarla y abastecerla, y esto es cuestión de pesetas. A juicio de la comisión se necesita como mínimo 4.000 pesetas para el terreno. 10.000 para la edificación y 3.000 para la Instalación interior. total 17.000 pesetas».

No obstant, Arnal es va mostrar optimista perquè hi havia un gran nombre de persones que havien concorregut a l'acte, fet que provava l'enorme interès que hi havia al poble, i ho associava «a la necesidad de librarse del único tendero que hay y que los explota en todas formas y maneras». Així que, malgrat les dificultats del principi derivades de començar la casa per la teulada, va incentivar els assistents a afiliar-se a *L'Obrera Renaixement*, ja que era molt menys arriscat invertir en una cooperativa que en un banc perquè aquest últim «siempre está expuesto a una operación desgraciada, que es el nombre que se da a una quiebra o a un negocio sucio». Finalment, el secretari de la Federació de Cooperatives de Catalunya va acabar aconsellant-los, entre altres recomanacions, que ingressessin a «la Federación Comarcal y la Regional y les dice que con esto pertenecerán a la

Postal de Sant Salvador de la Vedella, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 25, postal 13.

¹⁸⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 554, 15 de desembre de 1933, p. 2.

¹⁸¹ *Acción Cooperatista*, núm. 536, 11 d'agost de 1933, p. 4.

Nacional y a la Internacional, e [e]nfin, a la gran familia cooperatista». Per acabar, amb la intenció d'animar el públic a inscriure's a la nova cooperativa, Arnal va preguntar:

«si están decididos a constituir la cooperativa «Renaixement», a lo cual es contestado con un sí unánime, invitando seguidamente a que pasasen por la mesa para inscribir la cantidad que deseen, advirtiéndoles que el capital individual es de 300 pesetas, con arreglo a la ley, pero que además se harán unos títulos de 25 pesetas que devengarán el 3 1/2 por ciento, amortizables según las posibilidades de la entidad».

Ja fos per l'estratègia d'Arnal o per l'interès genuí dels habitants de Sant Salvador, al final de l'acte es van inscriure 72 socis i es van recaptar 9.800 pessetes. En acabat, també es van repartir diversos exemplars d'*Acción Cooperatista* per promoure'n la difusió i la inscripció entre els presents. Quatre mesos després, un article a la mateixa revista tornava a referir-se a *L'Obrera Renaixement*, i celebrava que:

«En los cuatro meses transcurridos han visto logrados sus deseos, y hoy tienen ya construído un hermoso edificio de planta baja y primer piso, donde instalaran la tienda y el salón de actos.

El coste de dicho inmueble es de 12.000 pesetas, de las cuales tienen ya abonadas al contratista 2.000, y el resto quedara

liquidado en el momento que éste dé por terminado su trabajo»¹⁸².

L'article també explica que en aquell poble de l'Alt Berguedà havien correbut rumors que l'empresa cooperativista seria incapaç de tirar endavant i de pagar el contractista, la qual cosa és evident que era errònia, si considerem l'avenç de *L'Obrera Renaixement*. El 3 de desembre de 1933 es va celebrar una assemblea, a la qual va assistir Jaume Arnal per animar els socis berguedans en la seva tasca. En aquesta reunió es va aprovar l'emissió dels préstecs de 25 pessetes a l'interès del 3,5% al qual ja s'havia fet referència en l'acte fundacional de la cooperativa. S'entén que si tot el projecte es va poder tirar endavant, va ser gràcies al capital de 300 pessetes invertit per cada soci en el moment de la inscripció, ja que aquests préstecs aprovats a finals d'any havien de servir per «a los gastos que ocasione la instalación de la tienda y mobiliario y la compra de mercaderías, a fin de inaugurar la Cooperativa el próximo enero»¹⁸³.

Malgrat que acabessin anant dos mesos més tard del previst, finalment van celebrar la inauguració el 4 de març de 1934, amb la organització d'una gran festa amb música i diversos parlaments. Van començar amb la presentació d'en Massana, el president de la cooperativa, i després van seguir amb els dels representants de la Federació Comarcal de Manresa i de cooperatives locals de municipis propers¹⁸⁴. Per últim, van prendre la paraula els delegats de la secció de propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya, Ramon

¹⁸² *Acción Cooperatista*, núm. 554, 15 de desembre de 1933, p. 2.

¹⁸⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 566, 9 de març de 1934, p. 3.

¹⁸³ *Ibid.* p. 2.

Hortonedà i Francesc Camps, que venien en substitució de membres del comitè executiu que no havien pogut assistir-hi per coincidir aquell acte amb la celebració del Consell General de la Federació de Cooperatives de Catalunya a Igualada¹⁸⁵.

El final del procés de naixement i estabilització de *L'Obrera Renaixement* es pot situar entre el 30 de maig d'aquell mateix any, moment en el qual aquesta societat va ingressar a la Federació de Cooperatives de Catalunya¹⁸⁶, i el següent 10 de juny, dia en què va ingressar a la Federació Comarcal de Manresa¹⁸⁷. De fet, tot aquest procés d'afiliació va ser prou ràpid, sobretot si es compara amb el d'altres cooperatives amb més trajectòria com la *Protectora Obrera* de la Poble de Lillet, que el va efectuar dos mesos més tard, tot i que segurament això es va deure a les dificultats que va viure aquesta cooperativa durant el primer semestre de 1934, tal com s'esbrinarà a continuació.

L'adhesió de les cooperatives berguedanes a la Federació de Cooperatives de Catalunya va seguir creixent paulatinament, també a partir d'un treball actiu per part del comitè executiu per projectar una imatge de referent al qual acudir en el cas que les cooperatives locals necessitessin qualsevol tipus de suport. Aquest va ser el cas de *La Protectora Obrera* que, davant la llarga aturada d'una de les fàbriques tèxtils de la Poble de Lillet¹⁸⁸, es va veure obligada a demanar auxili a la Federació de Cooperatives de Catalunya¹⁸⁹. Al final, el comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya va delegar la responsabilitat d'ajudar-la a la Federació Comarcal de Manresa,

¹⁸⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 567, 16 de març de 1934, p. 3.

¹⁸⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 580, 15 de juny de 1934, p. 3.

¹⁸⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 583, 6 de juliol de 1934, p. 2.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 2. Tot i que no s'explica quin fou el motiu de l'aturada, s'hauria de considerar com a opció més probable la vaga promoguda

pel sindicat de contramestres *El Ràdium*, que va durar entre el 16 de maig i el 4 d'agost de 1934. Vegi's Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages i al Berguedà durant la Segona República*. Manresa: Centre d'estudis del Bages – Associació Cultural Dovella, 1988, p. 88.

¹⁸⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 570, 6 d'abril de 1934, p. 2.

45. POBLA DE LILLET
Carrer de la Unió
L. Roisin, fot. - Barcelona

Carrer de la Unió de la Poble de Lillet, on hi havia la seu de la *Protectora Obrera*, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 35, postal 170.

la qual va enviar dos membres de la seva Junta, Pajerols i Pous, a valorar la situació. En la reunió mensual de juny de 1934, ambdós van coincidir amb la carta enviada per la mateixa cooperativa afectada, la qual informava a la Junta de la Federació Comarcal de Manresa que de moment no necessitaven la seva assistència, però que agraïen el suport ofert i que si tornaven a patir dificultats recorrerien a ells sense dubtar-ho¹⁹⁰.

Els actes de propaganda també tenien prioritat entre els interessos dels membres del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, així que, tot i que els seus membres acostumaven a venir de Barcelona o poblacions dels voltants, procuraven aportar-hi sempre representació de la Federació de Cooperatives de Catalunya. Com ja hem vist en alguna altra ocasió, intentaven calendaritzar aquests tipus d'esdeveniments al Berguedà el mateix dia o, com a mínim, el mateix cap de setmana. Un bon exemple n'és la jornada propagandística que es va viure al Baix Berguedà a la primavera de 1934. Les gestions preparatòries d'aquesta jornada van començar amb una primera petició de *L'Esperança Mútua* el 28 de febrer d'aquell any al comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya en què sol·licitava oradors per a un acte el 22 d'abril següent¹⁹¹, requeriment que es va contestar just un mes després amb l'assignació dels parlaments d'acte a Joana Colom, Francesc Campos i Ramon Hortonedà¹⁹².

A la reunió del 4 d'abril del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, va arribar-hi la petició de *La Flor Obrera*

de Gironella perquè se li assignés un dia per celebrar un acte, així que «S'acorda que aquest es celebri el dia 22 del corrent, aprofitant el de Puig-reig, i que hi prenguin part els mateixos companys»¹⁹³. A la reunió del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya de l'11 d'abril, tanmateix, sembla que s'hi va afegir un últim conferenciant, en Sebastià Flor¹⁹⁴, el qual va substituir Francesc Campos en l'acte de Gironella, i ja es va afegir al de Puig-reig, tal com es fa palès a les cròniques dels dos actes del dia 22¹⁹⁵.

La primera crònica relata l'acte de Gironella, encetat per la presentació del president de *La Flor Obrera* Lluís Pajerols, seguit de Montserrat

Membres de *La Flor Obrera* davant de la seu de la cooperativa, arxiu personal de Francesc Moreno Cadenes.

¹⁹⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 583, 6 de juliol de 1934, p. 2. No es donen els noms de pila dels representants de la Junta de la Federació Comarcal de Manresa, però s'assumeix que el primer fou Lluís Pajerols de *La Flor Obrera* de Gironella, fet que denota el paper actiu que l'entitat va prendre dins d'aquesta federació.

¹⁹¹ *Acción Cooperatista*, núm. 568, 23 de març de 1934, p. 2.

¹⁹² *Acción Cooperatista*, núm. 571, 13 d'abril de 1934, p. 2.

¹⁹³ *Acción Cooperatista*, núm. 572, 20 d'abril de 1934, p. 2.

¹⁹⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 573, 27 d'abril de 1934, p. 2.

¹⁹⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 574, 4 de maig de 1934, p. 2.

Cortina en representació de la secció femenina de la mateixa entitat. Després que Cortina dediqués el seu discurs a presentar les cooperatives de consum i producció com una arma contra el capitalisme, Ramon Hortonedà va prendre la paraula, el qual va apuntar que els oradors allà presents no tenien cap altre interès per ser allà que l'entusiasme per la causa. Posteriorment va assenyalar com a prioritat estratègica l'esforç que havia de fer el cooperativisme per iniciar obres socials, ja que la societat del moment era massa injusta i per aquesta via es podria guanyar terreny al capitalisme. Tot seguit, va prendre la paraula Joana Colom, el qual es va dirigir a les dones cooperativistes per animar-les a participar més en la vida social i així conquerir la igualtat entre homes i dones. Resulta d'especial interès per submergir-se en el discurs feminista de Colom, el següent fragment de la crònica:

«Comparando la actual Sociedad con la futura, dice que si bien ahora mueren muchos niños por no poder estar atendidos por sus madres como requiere la necesidad, en el porvenir no sucederá esto, porque las Cooperativas (que serán las que organizarán el trabajo) harán que no sucedan estas calamidades. La oradora prefiere el Cooperativismo a los medios violentos, pues dice que es más seguro y menos expuesto»¹⁹⁶.

Malgrat les reivindicacions en favor de la igualtat entre sexes, i tot i denunciar també la doble jornada laboral femenina, queda clar que, com a mínim en el discurs de Joana Colom, no es plantejava una redistribució de les tasques en un futur en què el cooperativisme

organitzés el treball. Més aviat, s'intueix que s'aspirava a redistribuir-lo per deixar a les dones més temps per a les tasques de la llar i no carregar-les amb tasques laborals. Per tant, es proposa una re-essencialització de les funcions socials per a homes i dones que, si bé contempla una participació femenina en l'espai públic equiparable a la masculina, no deslliura les cooperativistes de les responsabilitats exclusives envers l'àmbit domèstic, sinó que els intenta garantir la total dedicació. També resulta il·lustrativa la concepció del cooperativisme com a via reformista que no contempla necessàriament una fase revolucionària violenta en comparació amb altres vies com l'anarquisme o el comunisme.

A continuació, Sebastián Flor va prendre la paraula i es va dedicar a defensar el cooperativisme de les crítiques per reformista que havia rebut des d'altres cercles obreristes, com és el cas del llibertari a través de les reprovacions d'Anselmo Lorenzo. Flor argumentà que les cooperatives podien ser allò que els seus integrants desitgessin, i que era a aquests a qui s'havia de responsabilitzar de no haver anat més lluny en la transformació social. En la mateixa línia, acabà reivindicant que les cooperatives havien d'estar integrades en la vida social pel seu potencial transformador, i apostava per una convivència pacífica i col·laborativa amb altres projectes revolucionaris. Per últim, assenyala la necessitat de combatre el feixisme, apunt al qual es va sumar Pajeroles abans de tancar l'acte, apostant per «unirnos todos, desde el liberal al libertario, con mas o menos compromisos, transigiendo de manera adecuada, ya que ningún partido por sí solo es capaz de eliminar a la reacción»¹⁹⁷.

¹⁹⁶ *Ibid.* p. 2.

¹⁹⁷ *Ibid.* p. 2.

La crònica de l'acte de Puig-reig explica que Sebastià Flor va ser el primer orador, el qual començà lamentant-se de «la fredor amb què són acollits els actes cooperatistes en diversos pobles», i ho va associar a una despreocupació general per allò que és propi. Seguidament, va plantejar l'estratègia de «guerra de preus» que acostumaven a utilitzar els comerços locals en contra de les cooperatives, arribant a abaratir els productes per sota del preu de cost com a reclam per als clients. Segons Flor, «La Cooperativa, diu, no pot descendir a aquest terreny, encara que degut al sistema liberal burgès ha de vendre els productes no més cars, però sí amb igualtat de preu amb el comerç general»¹⁹⁸.

Aquestes últimes paraules del ponent eren degudes a un conflicte que tensava les relacions entre les cooperatives i els comerciants de Puig-reig. Dos dies abans d'aquell acte, *Acción Cooperatista* ja havia publicat un article en què s'explicava que, en aquella localitat, la moral cooperativista estava en hores baixes perquè pel poble s'escampaven difamacions diverses sobre el cooperativisme. En aquest mateix text, s'apuntava que aquestes calúmnies havien estat promogudes pels botiguers del poble, i conclouïa que els cooperativistes no els devien res perquè eren aliats de la burgesia, així que havien de fer-se valdre davant d'aquests atacs¹⁹⁹. En aquest sentit, també s'ha d'incidir que, malgrat que les cooperatives representessin una competència enfront el comerç local, a voltes també representaven una inversió de diners en empreses productores que també venien al detall, com el cas de la compra per a tota la Federació Comarcal de Manresa que es va fer de «yema y huevo a don Jaime Ballará, de Puig-reig»²⁰⁰.

No es pot menystenir que aquest conflicte no era nou, ja que a finals de 1931, com s'ha vist anteriorment en aquest treball (p. 81-82), ja s'explicava que el comerç puig-regenc havia intentat rebaixar els preus dels productes per ser més competitius enfront les cooperatives locals, que en aquell moment es trobaven en auge. El fet que Sebastià Flor es referís explícitament a aquestes estratègies, convida a pensar que,

¹⁹⁸ *Ibid.* p. 2.

¹⁹⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 572, 20 d'abril de 1934, p. 2.

²⁰⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 658, 13 de desembre de 1935, p. 2.

Postal acolorida del carrer Llobregat de Puig-reig, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 79.

més enllà de les difamacions, els comerciants tampoc havien cessat en aquestes altres pràctiques. Tot i això, quan Ramon Hortonedà va prendre la paraula, va abordar la mateixa qüestió, i va assenyalar que els atacs del comerciants de Puig-reig al cooperativisme local no eren una situació particular, sinó un cas més d'una dinàmica generalitzada.

Francesc Campos, que a diferència del de Gironella, sí que va poder participar a l'acte de Puig-reig, va afegir en aquest sentit que era important que els socis «intervinguin activament en l'obra cooperativista, volguent-se assabentar dels més petits detalls si és que tinguin dubtes, per a no donar els espectacles ruinosos que arriben al públic»²⁰¹. Aquestes declaracions conviden a pensar que les crítiques articulades per la petita burgesia puig-regenca es van basar en un mal funcionament de la cooperativa en algun dels seus aspectes, i el que proposava Campos era no cometre errors que donessin peu a aquestes crítiques.

Tal com ho va fer a Gironella, Joana Colom també va prendre la paraula, aquesta vegada per responsabilitzar els homes de la falta d'esperit cooperatiu de les seves companyes, ja que considerava que els primers no treballaven prou per incloure-les a la causa cooperativista i fer-les conscients de la importància que tenia. La transcendència del cooperativisme es basava en la seva capacitat per eliminar els intermediaris de la cadena de subministrament, als quals qualificà de «paràsits». És precisament per aquest motiu, segons Colom, que les grans empreses i companyies desplegaven la seva influència per

«entorpir l'obra cooperativista», i va posar com a exemples els casos de la Llevantina i la Fàbrica de Sabó de Barcelona. Per defensar-se'n i combatre-les, s'identificaren la propaganda i la unió entre cooperativistes com a armes indispensables²⁰².

Una altra de les iniciatives del moviment Cooperativista Català, a través de les quals les cooperatives berguedanes van seguir vinculant-se al mateix moviment, foren les subscripcions solidàries. Si anteriorment s'havien organitzat recaptats monetaris a través d'aquestes subscripcions per auxiliar les cooperatives búlgares, el 1934 es va fer el mateix per ajudar les cooperatives austríaques, víctimes de la repressió derivada del desenllaç de l'Aixecament de Febrer²⁰³. Com en el cas de les cooperatives búlgares, l'Aliança Cooperativa Internacional «hizo un llamamiento a sus federaciones adheridas a fin de socorrer a los cooperadores que sufrieron los efectos de la represión»²⁰⁴. Entre les cooperatives que es van solidaritzar amb les homòlogues austríaques, s'hi trobaven *La Flor Obrera* de Gironella i *L'Esperança Mútua* i *La Flor de Maig* de Puig-reig²⁰⁵.

Gironella i Puig-reig eren clarament els dos centres cooperativistes més importants de la comarca ja que, a part del fet que cadascun d'aquests pobles comptava amb més d'una cooperativa, aquestes eren les més actives dins l'entramat cooperativista català. Segurament va ser per aquest motiu que, quan es va celebrar el Segon Congrés de Cooperatives de Catalunya el 25 i 26 d'agost de 1934, les úniques cooperatives berguedanes que hi van assistir van ser les quatre

²⁰¹ *Acción Cooperativa*, núm. 574, 4 de maig de 1934, p. 2.

²⁰² *Ibid.* p. 2.

²⁰³ Entre el 12 i el 16 de febrer de 1934, les forces social-demòcrates i comunistes austríaques es van insurgir contra el règim conservador i feixista d'Engelbert Dollfuss, però es va imposar aquest últim i va elevar a un altre nivell la repressió exercida contra les organitzacions obreres.

²⁰⁴ *Acción Cooperativa*, núm. 573, 27 d'abril de 1934, p. 2.

²⁰⁵ *Acción Cooperativa*, núm. 572, 20 d'abril de 1934, p. 2 i 3.

entitats membres de la Federació de Cooperatives de Catalunya de Gironella i de Puig-reig²⁰⁶.

Més enllà d'aquestes societats, s'intueix que probablement, en ambdues localitats, hi havia més cooperatives. En el cas de Gironella, a l'Arxiu Històric Municipal es conserva documentació de la cooperativa *El Llobregat* que data, com a molt tard, fins el 1932, i no hi ha l'acta de l'assemblea de dissolució. Per tant, res fa pensar que aquesta entitat aturés l'activitat, sobretot durant temps tan propicis per al cooperativisme com van ser els anys de la Segona República. En referència a Puig-reig, a través d'*Acción Cooperatista*, fins aquest moment i més enllà de *L'Esperança Mútua* i *La Flor de Maig*, s'havien tingut referències d'aquella *Unió de Puig-reig* que s'havia interessat per la fàbrica de sabó *Productes Coop*²⁰⁷. Tanmateix, no se'n tornen a tenir notícies.

Arran d'un balanç inventari publicat a *Acción Cooperatista* a principis d'agost de 1934, es descobreix que *L'Esperança Mútua* passa a anomenar-se *La Unió de Cooperadors*. Tot i que no es diu explícitament, aquesta conclusió es dedueix a partir de dos indicis: les referències que el balanç inventari fa dels immobles de Cal Marçal que com ja s'ha vist, pertanyien a *L'Esperança Mútua*²⁰⁸; i al fet que, a partir d'aquest moment

no es troben més referències a *L'Esperança Mútua*, a diferència de *La Flor de Maig* de la Colònia Manent, de la qual se'n tindrà referència fins a l'abril de 1937²⁰⁹.

Del mateix inventari balanç es dedueix que, a part dels immobles de Cal Marçal, els quals consistien en diversos edificis i patis, *La Unió de Cooperadors* també era propietària d'una botiga al centre de Puig-reig i d'un corral carnisseria on tenien 22 porcs. L'inventari balanç el firmaren diferents càrrecs de la nova entitat: Martí Xandri, en qualitat de president; Joan Ribolleda, com a secretari; Anicet Vilalta, tresorer, i Joan Puigcercós des de la posició de comptador. Al cap d'un any, al ple del Consell Superior de la Cooperació²¹⁰ del 30 d'agost de 1935 es va proposar l'aprovació d'aquesta societat a la Federació de Cooperatives de Catalunya en qualitat de cooperativa de consum²¹¹.

En un altre ordre de coses, el 10 de juny de 1934 es va celebrar una assemblea de cooperatives i sindicats agraris amb l'objectiu de constituir «uns "Magatzems cooperatius de dipòsit i expedició"»²¹². Hi va participar Lluís Pajerols de *La Flor Obrera* de Gironella, fet que ens indica que aquesta cooperativa tenia algunes activitats agrícoles entre les seves operacions. A més, l'assemblea va comptar amb l'adhesió d'unes quantes federacions comarcals, entre les quals la Federació Comarcal de Manresa, però no van poder assistir-hi perquè aquella assemblea s'havia calendaritzat el segon diumenge del mes, que és quan se solien reunir.

116

Segell d'*El Llobregat*, Arxiu Històric de la Subdelegació del Govern Civil a Barcelona, caixa 184, expedient 4106.

²⁰⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 584, 13 de juliol de 1934, p. 3.

²⁰⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 549, 10 de novembre de 1933, p. 3.

²⁰⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 588, 1 d'agost de 1934, p. 4.

²⁰⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 729, 16 d'abril de 1937, p. 2.

²¹⁰ Era l'organisme públic superior que regulava les activitats de les cooperatives en base a la llei de bases de la cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles del 17 de febrer de 1934.

²¹¹ *Acción Cooperatista*, núm. 645, 13 de setembre de 1935, p. 7.

²¹² *Acción Cooperatista*, núm. 582, 29 de juny de 1934, p. 2.

117

130 anys de cooperativisme al Berguedà (1881-2011)

M'agradaria aprofitar la referència a l'àmbit agrari per desenvolupar aquesta qüestió dins l'àmbit comarcal, ja que aquest tipus d'activitat cooperativista anava estretament lligada al sindicalisme agrícola i aquest caràcter sindical la va allunyar de la Federació de Cooperatives de Catalunya. Com que en aquesta última hi predominaven les cooperatives de consum, no apareixen gaires referències al cooperativisme agrari a les pàgines d'*Acción Cooperatista* de manera recurrent, més enllà de les elaboracions teòriques del sistema productiu cooperativista que s'aspirava construir.

En el cas de Gironella, més enllà de l'activitat agrícola que pogué tenir *La Flor Obrera*, des de 1931 hi existia el *Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella i Contorns*. A tall d'exemple, aquesta societat tenia una secció de compres i vendes en comú i als seus estatuts es contemplava l'ús comunal de maquinària²¹³. Però el tret realment interessant d'aquesta entitat és la seva dimensió intercomunitària, ja que, tal com el seu nom indica, les petites comunitats agràries del voltant de Gironella van associar-se i van utilitzar el sindicat agrari del poble més gran de la zona com a plataforma per tal de guanyar força.

Tornant a *La Flor Obrera*, a la meitat de la tardor de 1934, es va publicar a *Acción Cooperatista* un article en què s'explicava que alguns dels seus membres havien dedicat la jornada del diumenge 23 de setembre a baixar d'excursió a la capital catalana per visitar la seu de la Federa-

Segell del *Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella i Contorns*, Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 1, carpeta relativa al *Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella i Contorns*.

spera alcanzar por ser de justicia.

de Marzo de 1932.

Boise

ció de Cooperatives de Catalunya, així com la de *La Unió Cooperatista Barcelonessa* i la de *La Flor de Maig*. A dos quarts de deu arribaren a la seu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, i de seguida van visitar la fàbrica de pastes i la fàbrica de sabons de la Federació, les quals eren al costat de la seu. Així mateix, van ser obsequiats amb una pastilla de sabó perfumat.

Seguidament van visitar *La Unió Cooperatista Barcelonessa*, on els van rebre

part de la junta i de la secció femenina. Després de la rebuda, els van ensenyar les diverses seccions de la cooperativa, de les quals els visitants van destacar el bon gust en la distribució i el muntatge. Finalment, hi va haver un vermut i els amfitrions, Miquel Marín i Dolors Abelló, van articular un parell de discursos, els quals van ser contestats per uns encara

²¹³ Arxiu Històric Municipal de Gironella, Fons Privats, caixa 1, carpeta relativa al *Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella i Contorns*.

Façana de l'edifici del *Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella i Contorns*, Arxiu Històric Municipal de Gironella, caixa 730.

més breus parlaments per part de Montserrat Cortina i Lluís Pajeroles en representació de *La Flor Obrera*. Posteriorment, la comitiva gironellenca va pujar al Tibidabo a fer un dinar de germanor i, a continuació, van visitar les dependències de la *Flor de Maig* per, en acabat, tornar a casa.

Un dels aspectes més rellevants d'aquesta sortida és la visió de les cooperatives de Barcelona que tenien els gironellencs, ja que les percebien com uns projectes cooperativistes referents amb una llarga trajectòria i una activitat consolidada. Tanmateix, si hi ha quelcom realment significatiu d'aquesta excursió, és l'element que s'intueix que la va propiciar en aquell moment i no abans. Ens referim a les xarxes construïdes per les seccions femenines. És important fer constar que, amb la documentació de què es disposa, no es pot afirmar aquesta tesi categòricament, però sí que ha permès identificar arguments prou sòlids que permetin formular-la com a hipòtesi a indagar en futurs treballs.

Per una banda, no es pot ignorar el fet que en els últims actes celebrats a Gironella el 22 d'abril, a algun dels quals precisament va assistir Abelló, s'hagués fet gala d'aquesta germanor entre seccions femenines. Per altra banda, s'ha de considerar el protagonisme que el diàleg entre seccions femenines va tenir durant el vermut de la Unió Cooperatista Barcelonense, en el qual es van interpel·lar exclusivament entre elles. Si s'associen aquests dos factors al fet que l'excursió de *La Flor Obrera* a la Ciutat Comtal es va donar per primera vegada just un any després de la creació de la seva secció femenina, la conjectura plantejada va prenent sentit.

En el segon número de març de 1935, *Acción Cooperatista* va publicar un text breu de J. Campà, sobre qui no sabem res, però es pot deduir que era un membre de *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet, perquè s'hi refereix amb expressions com «nuestra querida Cooperativa». En aquesta publicació, l'autor es lamentava de la situació del cooperativisme a la Pobla de Lillet, la qual es veia damnificada per la pobra voluntat dels socis de la seva cooperativa. El manteniment de l'ànim general era responsabilitat tant dels socis, que havien de cuidar la moral quan la cooperativa es trobés en hores baixes, com de les sòcies o les companyes dels socis, segons Campà, ja que:

«las mujeres han de poner todo su esfuerzo en pro de la Cooperativa, que ella debe portarse en todo momento como una buena compañera cooperatista, haciendo que con su propio entusiasmo se sienta su esposo con más ánimos para trabajar por su entidad»²¹⁴.

A través d'aquest text, encara observem com molts dels individus, sobretot homes, vinculats al cooperativisme entenien l'activitat cooperativista femenina com una relegació de la dona a un rol secundari de suport moral a l'home, el qual era entès com a principal actiu familiar contribuïdor a la cooperativa. Finalment, el text acaba animant la nova Junta de *La Protectora Obrera* en la seva missió de fer-la reeixir.

I d'una mala notícia a una altra. A finals de maig de 1935 es va anunciar la mort sobtada del president de la *La Bassachs* de Gironella, Lluís

²¹⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 618, 8 de març de 1935, p. 3.

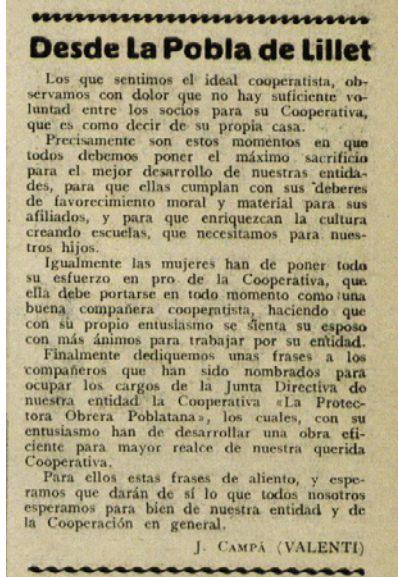

Acción
Cooperatista,
núm. 618, 8 de
març de 1935,
p. 3. Centre de
Documentació
Cooperativa,
Fundació Roca
Galès.

122

Prat Casanova que, amb 36 anys, va deixar enrere la seva esposa i filles, així com la junta rectora de l'entitat²¹⁵. Resulta il·lustratiu com al final també s'informessin d'aquests aspectes més personals del cooperativisme, ja que demostra que la xarxa entre cooperatives se sustentava en les relacions humanes teixides pels seus membres. Aquesta notícia, per tant, devia trastornar no només l'entorn familiar i amical de Lluís Prat, sinó també l'entorn cooperatiu de la *La Bassachs*.

Tanmateix, no tot eren desgràcies, ja que el cooperativisme berguedà seguia reforçant l'adhesió de les seves cooperatives al moviment Cooperativista Català, a la vegada que el nombre anava creixent. Per una banda, el III Congrés de Cooperatives de Catalunya, celebrat del 28 al 30 de juny, va comptar amb l'assistència dels següents delegats berguedans: de Lluís Pajerols i Emili Díez de *La Flor Obrera*; Josep Ratera i Carles Clop de *La Flor de Maig* de la Colònia Manent; Jaume Carmona i Leandre Vilanova de *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig; Manel Sala Villaró de *L'Obrera Renaixement* de Sant Salvador de la

²¹⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 629, 24 de maig de 1935, p. 2.

E-MUSEUdelTER

Vedella; i Joan Alberico Carbonell de *La Protectora Obrera* de la Pobra de Lillet²¹⁶.

Per l'altra banda, a la reunió del comitè executiu del 8 de maig de la Federació de Cooperatives de Catalunya, es va rebre la sol·licitud d'oradors per al dia 26 de maig. El motiu era la celebració d'un acte de propaganda al nucli urbà de Sant Corneli, del terme municipal de Figols, amb Ramon Hortonedà i Josep Coll Creixell com a oradors escollits per a l'ocasió²¹⁷. La raó d'aquest esdeveniment era la constitució d'una cooperativa en aquella colònia minera de 600 habitants, en què s'utilitzaria el que fins aleshores havia estat l'economat de la companyia Carbones Berga SA que explotava la mina, per organitzar-hi la cooperativa. A la crònica de l'acte s'expliquen les negociacions amb l'empresa per a la cessió d'aquest espai.

«Por las instalaciones de dicho local se pide veintisiete mil pesetas. Los compañeros organizadores de la nueva cooperativa tienen ya recaudadas unas quince mil en participaciones de capital social. Se discute el precio de cesión, y se llegará seguramente a un acuerdo. Nuestros compañeros de San Cornelio hallaran manera de completar lo que les falta, y se hallaran en posesión de unas instalaciones de almacén y de venta magníficas»²¹⁸.

Aquesta descripció permet identificar una possible estratègia per aconseguir unes instal·lacions on la cooperativa pogués desenvolupar

²¹⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 636, 12 de juliol de 1935, p. 5, 7.

²¹⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 631, 7 de juny de 1935, p. 2.

²¹⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 632, 14 de juny de 1935, p. 4.

123

la seva activitat en un tipus d'indret, la colònia, en què moltes vegades podia mancar espai. A la vegada, el fet d'obtenir contractes alternatius al de compravenda d'aquests immobles, com el de cessió d'ús que trobem per al cas de Sant Corneli, podia abaratir les despeses en aquesta matèria, sobretot en els inicis dels projectes cooperatius, que eren moments de grans dispendis.

Després d'una primera introducció per part d'un dels membres de la comissió organitzadora, Hortonedà va dedicar el primer discurs a les dificultats derivades de començar un projecte cooperativista. L'orador va utilitzar exemples històrics com el dels Pioners de Rochdale, una cooperativa de consum anglesa referent per haver establert els fonaments del cooperativisme modern²¹⁹. A més, també va referir-se

a una llegenda sobre un àrab que cultivava palmeres perquè la seva prole pogués menjar-ne els fruits, tal com ell havia menjat els de les palmeres que havien plantat els seus antecessors. Amb aquesta idea de treballar per a les generacions futures, així com amb una última declaració pacifista contrària a la guerra a Europa, Hortonedà va finalitzar el discurs.

Per la seva part, Coll Creixell va emfatitzar en la contribució social que feien les cooperatives, a diferència del comerç capitalista, que només tenia el guany particular com a únic objectiu. També va fer referència als Pioners de Rochdale i la normativa per la qual es regien, que van acabar constituint els anomenats Principis de Rochdale, la base filosòfica a partir de la qual es regiria el cooperativisme modern, segurament per fer gal·la dels principis morals i metodològics que en marcaven el desenvolupament. Seguidament, i després d'explicar diferents experiències cooperativistes fructíferes a altres països europeus, va acabar animant la comissió organitzadora de la cooperativa de Sant Corneli perquè seguissin amb la gesta que tot just estaven començant.

A part dels dos delegats de la Federació de Cooperatives de Catalunya, també van assistir a l'acte els cooperativistes de Sant Salvador de la Vedella que, segons la crònica de Coll Creixell, «fueron los cooperadores organizados del valle quienes llevaron a sus hermanos de la montaña el impulso y el aliento de los primeros momentos»²²⁰. En el mateix text, l'autor explica que la iniciativa d'emprendre una cooperativa també va

124

Economat de la Colònia de les Mines de Fígols, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 25, postal 47.

²¹⁹ Per conèixer el cas amb profunditat, Geroges Jacob HOLYOAKE, *Historia de los pioneros de Rochdale. Historia del movimiento cooperativo internacional*. Barcelona: Montaber, 2020.

²²⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 640, 9 d'agost de 1935, p. 1.

125

130 anys de cooperativisme al Berguedà (1881-2011)

estar molt influenciada per l'experiència subversiva que s'havia viscut la tercera setmana de 1932, un aixecament anarquista que és recordat com la revolta de *L'Alt Llobregat*.

El 18 de gener, des de Sant Salvador de la Vedella, les treballadores del tèxtil es van declarar en vaga a causa de l'incompliment de les condicions de treball acordades entre la patronal i els sindicats. El dia següent, els miners de Fígols es van solidaritzar amb els seus veïns, declarant-se en vaga i instaurant el comunisme llibertari²²¹. Durant els següents dies, la vaga es va anar estenent al llarg de les conques del Llobregat i el Cardener, fins que la insurrecció va ser sufocada entre el 22 i el 23 de gener²²². Els habitants li explicaren a Coll Creixell que,

a Sant Corneli, l'aixecament es va efectuar adquirint les armes que hi havia a la colònia i assaltant l'economat de la companyia minera, per així poder controlar la major part de queviures de la localitat.

Tanmateix, el record que quedava d'aquelles jornades revolucionàries era de lament per haver-se sumat a una acció que, mirada en retrospectiva, els semblava poc solvent, i per justificar-se explicaven que «Vivimos tan miserablemente que no es extraño que demos crédito al primero que nos ofrece algo»²²³. No obstant això, es presentà aquesta experiència com un aprenentatge que els va fer apostar pel moviment cooperativista per tal de millorar les seves condicions.

«De aquel intento desgraciado han sacado una experiencia, y hoy no confían ya en una redención obtenida por arte de magia; hoy creen más en la acción que, cual el movimiento cooperativo, pide el esfuerzo consciente, perseverante, tenaz, de efectos más lejanos, pero más seguros».

És important no perdre de vista que aquestes declaracions ens arriben a través dels cooperativistes de la Federació de Cooperatives de Catalunya que, com ja s'ha vist anteriorment, es trobaven en disputa amb un sector de l'anarquisme espanyol. A més, s'ha de considerar la forta repressió que va patir aquesta petita comunitat, la qual va comportar l'empresonament de molts dels afectes a la revolta, i que molts dels figolencs quedessin traumatitzats, elements que podrien haver condicionat la memòria dels esdeveniments²²⁴. En tot cas, sí que

126

Detinguts en la revolta del Llobregat, 1932, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 53.

²²¹ Rosa SERRA, *Les Mines de Cercs*. Cercs: Museu de les Mines de Cercs, Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, 1998.

²²² Josep Termes, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, Barcelona, l'Avenç, 2011, p. 415-416; Francesc VILA MAJORAL, *Cultura Popular a l'Alt Llobregat de 1910 a 1933. Catalanisme, Republicanisme i Esquerranisme*, tesi doctoral dirigida per Pere Gabriel Sirvent i defensada l'abril de 2004 a la Universitat Autònoma de Barcelona, p. 514-519.

²²³ *Acción Cooperatista*, núm. 640, 9 d'agost de 1935, p. 1.

²²⁴ Per una introducció a la repressió d'aquesta insurrecció, Josep Termes, *Op. Cit.*, p. 415-416; Francesc VILA MAJORAL, *Op. cit.*, p. 518.

127

130 anys de cooperativisme al Berguedà (1881-2011)

queda clar que el cooperativisme va ser la següent aposta dels residents de Sant Corneli per intentar millorar les seves condicions materials.

Un últim detall que resulta rellevant de la crònica de Coll Creixell és tota la introducció que dedicà a presentar les condicions de vida de la colònia minera. Allò que més el va impressionar primerament foren les dificultats derivades de la localització de la colònia, ja que suposaven per als seus habitants una «vida de sacrificio y sufrimientos, como no tenemos idea los que vivimos en los centros industriales y comerciales».

«El poblado de San Cornelio está situado en la parte superior de una montaña, de una pequeña meseta pudiera decirse, que se eleva a más de 300 metros sobre el nivel de la estación de Fígols. En la parte baja hay una bocamina; en la parte alta, y al mismo nivel de San Cornelio, hay otra bocamina. Una capa de lignito cuyo espesor no llega a un metro atraviesa el corazón de la montaña, en plano inclinado irregular, y esa capa es explotada desde las galerías que parten de las dos citadas bocaminas.

La Compañía explotadora tiene instalado un funicular desde la estación a San Cornelio para el transporte del carbón. Aparte de este medio de comunicación, sólo hay un modesto sendero pedregoso que no sirve para el paso de carruajes ni de caballerías y que solamente permite la circulación de peatones en forma sumamente fatigosa para los que no tenemos aptitudes alpinistas».

Però allò que més el va impactar va ser com la condició de classe encara podia agreujar més aquesta realitat.

«Las vagonetas del funicular podrían ser un medio modesto de transporte para los mineros que desean descender a la estación, esto es evidente; pero la Compañía opina de otro modo, y sólo permite el uso de las vagonetas a los altos empleados, al cura y a la guardia civil; los obreros no tienen otro medio de transporte permitido que el de sus piernas. Sin embargo, como la necesidad aguza el ingenio, los mozos jóvenes y los niños usan a veces, en las horas en que la vía del funicular no está vigilada, un medio original y arriesgado de transporte, que consiste en sentarse sobre una piedra plana, sobre uno de los raíles, deslizándose por la pendiente impulsados por la fuerza de gravedad y sosteniendo la dirección y el equilibrio, en ese peligroso descenso, con otra piedra con la cual se sostienen con una mano en el otro raíl».

Tanmateix, no es pot ignorar que aquí també imperava una perspectiva urbana, a la qual costava concebre el desenvolupament de les comunitats que viuen, ja no només aïllades, sinó simplement mal comunicades amb les grans urbs. Aleshores, les realitats com les de Sant Corneli, que no eren anecdòtiques a les zones rurals catalanes d'aquell temps, causaven en els individus vinguts de zones més cosmopolites un impacte que es traduïa en por a l'ostracisme i pànic a la marginació. Així mateix, en les valoracions que feien d'aquestes

comunitats, malgrat en destaquessin les lloables actituds de la gent local per superar les condicions adverses en què es trobaven, no podien evitar desenvolupar cert to paternalista, ja que els consideraven incapaçs de progressar.

«Huelga decir que las mujeres y los hombres de edad avanzada se desplazan raramente del poblado, que no tiene más allá de unos seiscientos habitantes, convirtiéndose de hecho en anexos de la mina, de la cual no pueden apenas alejarse; algo así como los antiguos siervos del terruño que formaban como una parte integrante e inseparable de las tierras que cultivaban. Como los medios de distracción que puede ofrecer un poblado tan reducido son de escasa importancia, casi pudiera decirse que, sin el auxilio del cine y de la radio, vivirían aquellas gentes totalmente separadas del resto de la humanidad e ignorantes de los avances de la civilización».

Finalment, el 15 de juliol de 1935, el ple del Consell Superior de la Cooperació va aprovar deu cooperatives de consum, entre les quals

es trobava *La Salut*²²⁵, referint-se a l'entitat constituïda dos mesos abans en aquella colònia minera, i el 6 de novembre d'aquell mateix any va ingressar a la Federació de Cooperatives de Catalunya²²⁶. Uns primers passos que va fer amb el suport de la mateixa Federació de Cooperatives de Catalunya, tal com demostra l'acta de la reunió del seu comitè executiu del 4 de setembre, en què es va explicar que des d'aquell comitè s'havia prestat una assistència a *La Salut* que va consistir en «verificar un inventari i donar orientacions de caire administratiu i cooperatiu»²²⁷.

Abans d'acabar l'any 1935 hi va haver una altra constitució de cooperativa a l'Alt Berguedà, aquesta vegada a Guardiola de Berguedà que, gràcies al pas del tren pel poble, destacava per ser el centre neuràlgic de proveïment per als petits pobles rurals establerts al seu voltant²²⁸. El 17 de novembre s'hi va organitzar un acte per celebrar l'organització d'aquesta nova entitat, el qual va ser encetat amb un parlament de Joan Amorós de *L'Obrera Renaixement*, que va apuntar que el cooperativisme era la millor via per a la transformació social. A continuació, Ricard Caballeria, en representació de la Secció de propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya, va fer un discurs sobre els avantatges morals i materials del cooperativisme, el qual sembla que va ser escoltat amb molt de silenci per l'audiència, però aplaudit amb gran entusiasme un cop acabat²²⁹. El ple del Consell Superior de la Cooperació celebrat el dia 29 d'aquell mateix mes, 12 dies després de l'acte, ja va aprovar la cooperativa *La Llibertat Obrera* de Guardiola de Berguedà²³⁰.

130

Colònia i telefèric de Fígols, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 25, postal 28.

²²⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 639, 2 d'agost de 1935, p. 4.

²²⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 658, 13 de desembre de 1935, p. 2.

²²⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 647, 27 de setembre de 1935, p. 2.

²²⁸ Rosa SERRA ROTÉS, "Temps de postguerra a les mines de carbó del Collet de Guardiola de Berguedà", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 145-146, 2020, p. 78-86, esp. 84.

²²⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 656, 29 de novembre de 1935, p. 4.

²³⁰ *ibid.*, p. 3.

131

130 anys de cooperativisme al Berguedà (1881-2011)

Un cas extraordinari fou el que visqué *La Flor Obrera* de Gironella, ja que hi ha indicis que conviden a pensar que entre l'octubre i el novembre de 1935 va viure una refundació, com a mínim en termes burocràtics davant la Generalitat i la Federació de Cooperatives de Catalunya. En primer lloc, aquesta cooperativa va aparèixer a la relació d'entitats aprovades pel Ple del Consell Superior de la Cooperació publicat a *Acción Cooperatista* el 8 de novembre, fet que podria significar que s'havia tornat a fundar com si fos una entitat nova²³¹. En segon lloc, dues setmanes després, va aparèixer la notícia que «En la cooperativa *La Flor Obrera Gironellense*, se ha constituído un nuevo Grupo femenino»²³². Malgrat que l'aprovació del Consell Superior

de la Cooperació s'hagués pogut deure a un mer tràmit burocràtic, si s'associa amb aquesta segona informació convida a pensar que quelcom s'estava produint en el si de la cooperativa gironellenca.

Un cop ja entrat l'any 1936, i sense treure el focus de Gironella, entre la llista d'entitats aprovades pel Ple del Consell Superior de la Cooperació s'hi trobava el Sindicat de Treballadors de la Terra de Gironella²³³. És l'única relació que consta sobre aquesta societat amb el moviment Cooperativista Català. Tanmateix, *La Flor Obrera* seguia implicant-s'hi més i més. Per una banda, participava activament en els projectes impulsats per la Federació de Cooperatives de Catalunya, com el de la fàbrica cooperativa *El Chocolate del Pueblo*²³⁴, impulsada en la Reunió General Extraordinària del 29 de juny de 1935, en el marc del III Congrés de Cooperatives de Catalunya. Aquesta reunió va comptar amb l'assistència d'Emili Díez com a representant de *La Flor Obrera*, juntament amb la de Carles Clop i Joan Alberni en qualitat de delegats de la *Flor de Maig* de Puig-reig i *La Protectora Obrera* de la Poble de Lillet²³⁵, respectivament, tot i que només la primera de les tres va seguir interessant-se per l'empresa.

Per altra banda, el reconstituït grup feminista de *La Flor Obrera*, amb Montserrat Cortina al capdavant, seguia impulsant l'activitat després del seu ressorgiment. A finals de gener de 1936, *Acción Cooperatista* va publicar un resum que les cooperativistes gironellenques li havien fet arribar sobre la primera reunió general, celebrada el dia 5 d'aquell mes. Com a objectiu principal, l'agrupació es proposava acabar de

132

El Carrilet passant per dins de Guardiola, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 29, postal 102.

²³¹ *Acción Cooperatista*, núm. 653, 8 de novembre de 1935, p. 8.

²³² *Acción Cooperatista*, núm. 655, 22 de novembre de 1935, p. 3.

²³³ *Acción Cooperatista*, núm. 662, 10 de gener de 1936, p. 8.

²³⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 665, 31 de gener de 1936, p. 1.

²³⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 636, 12 de juliol de 1935, p. 5.

133

reclutar les companyes dels socis que encara no s'havien adherit a la formació. A més, al llarg de l'assemblea, es va proposar:

«organitzar dintre la cooperativa, d'acord amb la Junta directiva de la mateixa una secció de modista, perquè si fos possible les filles dels socis no hagin d'anar a aprendre de cosir [sic] a un altre lloc; de moment va acordar-se tenir la proposició en consideració, i recollir totes les dades que siguin necessàries per a poder aconseguir un propòsit»²³⁶.

Per tant, es fa palesa l'acceptació del grup femení de *La Flor Obrera* respecte la divisió sexual del treball i la creença que hi havia tasques exclusivament femenines i exclusivament masculines, en la línia del que ja s'ha anat veient. S'hauria d'evitar, però, concebre aquestes cooperativistes com a individus passius per l'acceptació d'un discurs que, a primer cop d'ull, sembla que reforci l'estructura patriarcal que les oprimia. Un exemple de la seva activitat és la segona proposta que s'explica que es va fer en aquella assemblea, ja que no només pretenia transformar la societat, sinó que la via a seguir passava per interpellar directament una autoritat tan important com Niceto Alcalá-Zamora:

«Es presentà per la companya presidenta una proposició molt humana i sentimental que fou acollida amb un fervorós desig: Assabentar per mitjà d'un telefonema el president de la República Espanyola que dit grup veuria amb bons ulls que dit cap d'Estat absolgués tots els condemnats a mort, i

²³⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 665, 31 de gener de 1936, p. 1.

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 677, 24 d'abril de 1936, p. 2.

²³⁹ Una de les capdavanteres del feminisme cooperativista, vegeu Montserrat DUCH PLANA, *Michaela Chalmeta*. Barcelona: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

²⁴⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 678, 1 de maig de 1936, p. 2.

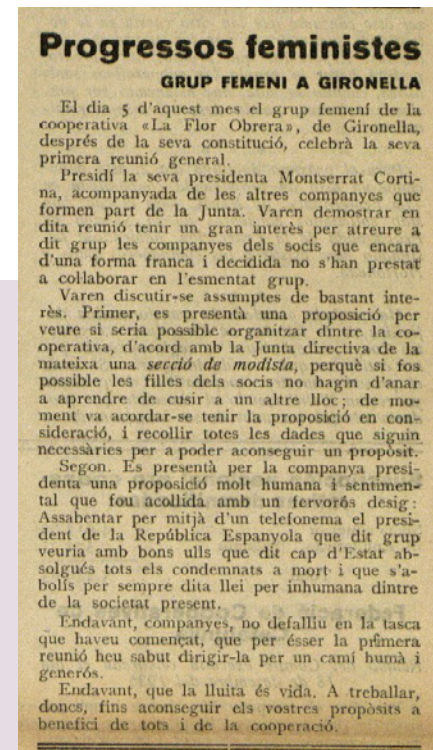
²⁴¹ *Acción Cooperatista*, núm. 674, 3 d'abril de 1936, p. 2.

que s'abolís per sempre dita llei per inhumana dintre de la societat present»²³⁹.

A més, la cooperativa gironellenca va seguir organitzant diversos actes locals amb efecte propagandístic per guanyar adeptes, malgrat les dificultats logístiques que comportava l'organització d'aquest tipus d'esdeveniments, ja que implicava el trasllat d'oradors i l'arranjament de diverses agendas. A tall d'exemple, en la reunió del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya celebrada el 25 de març de 1936²⁴⁰, es va rebre una demanda d'oradors per a un acte que tindria lloc a Gironella el següent dia 29, parlaments que s'assignaren a Josep Coll Creixell, Jaume Arnal i Michaela Chalmeta²⁴¹. Tanmateix, a la reunió de la setmana següent, la mateixa *Flor Obrera* va demanar al comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya ajornar l'acte fins al 19 d'abril²⁴².

Dos dies després, però, *Acción Cooperatista* va notificar que l'acte s'havia celebrat²⁴³, però no va donar cap altra informació més que els noms dels oradors que teòricament hi havien assistit en representació de

la secció de propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya, entre els quals s'hauria canviat Michaela Chalmeta per Àngela Graupera²⁴⁴. Així que en

²⁴² Un personatge, aquest últim, que juntament amb l'anterior, resulta especialment interessant per veure el tipus de perfils que van col·laborar amb el cooperativisme. Per una primera aproximació, vegeu Josep M. CALBET CAMARASA; Mercè VIGER ROVIRA, "Àngela Graupera i Gil: practicant i escriptora", *Gimbernat. Revista d'història de la medicina i de les ciències de la salut*, 73, 2020, p. 223-238.

el número següent va tocar rectificar, van explicar que «El acto propagandista que dábamos por celebrado en el número pasado, en Gironella, no se llevó a efecto, habiéndose aplazado para el día 19 del mes actual, tomando parte en él los compañeros ya anunciados»²⁴³.

Finalment, aquest acte que va ser organitzat per *La Flor Obrera*, però també per *La Bassachs* es va celebrar el dia 19 al Cafè Ramonès, i a la crònica que es va escriure es va destacar la important presència femenina entre el públic. A la trobada, hi van assistir tres delegats de la secció de Propaganda de la Federació de Cooperatives de Catalunya, tal com estava planejat, però si bé els oradors van ser Jaume Arnal i Josep Coll Creixell, l'oradora va tornar a canviar, i va ser Dolors Abelló.

En aquest sentit, és significatiu que en tot el procés els noms que van anar canviant foren els femenins, uns canvis que podrien haver estat motivats per diverses raons. Entre les diferents hipòtesis, s'hauria de plantejar el fet que el baix nombre de dones en el si dels òrgans de la Federació de Cooperatives de Catalunya podia dificultar la representativitat femenina entre els oradors. Això es podia traduir en una major ocupació de les agendes de les conferenciants, fet que complicaria el repartiment d'actes. A la vegada, tampoc es poden menystenir les obligacions que aquestes dones tenien en la seva esfera privada, la qual cosa els podria limitar el marge de compromís amb les excursions arreu del territori, així com el marge de maniobra davant de canvis de data com el que es va donar a Gironella.

Un cop Lluís Pajeroles va haver introduït l'acte i presentat els oradors, Montserrat Cortina va prendre la paraula en representació del grup femení de *La Flor Obrera* i va animar les dones presents entre el públic «a seguir treballant per la causa de la cooperació»²⁴⁴. Seguidament, Dolors Abelló va continuar en la línia de l'anterior:

«assentant que la dona ha de treballar per la cooperació al costat de l'home i situada al mateix nivell. Recorda a l'esposa els deures que té vers el marit, a la mare respecte els fills, deduïnt que dins el nostre moviment pot, com a mare i com a esposa, influir poderosament en fer-lo gran, afirmant que sense l'ajut de la dona, la cooperació és morta».

Abelló, tal com ja s'ha vist anteriorment, presentava l'acció femenina dins del cooperativisme com a imprescindible per a la seva continuïtat i evolució, però la considerava com a auxiliar de les tasques masculines i reduïda a l'abast d'acció que tenien com a mares i esposes. Un exemple del desenvolupament d'aquesta activitat van ser les colònies infantils, a les quals la mateixa Abelló va fer referència i va convidar totes les cooperativistes gironellenques a participar-hi. Aquesta era una iniciativa que pretenia crear un espai de lleure per als infants de les famílies obres i convida a pensar que, a través d'activitats d'oci, es volien socialitzar les idees del cooperativisme per intentar guanyar adeptes al moviment.

Tot i que l'esclat de la Guerra Civil va frustrar les colònies infantils cooperativistes, la seva preparació va deixar un rastre per *Acción Co-*

²⁴³ *Acción Cooperatista*, núm. 675, 10 d'abril de 1936, p. 2.

²⁴⁴ *Acción Cooperatista*, núm. 679, 8 de maig de 1936, p. 8.

Acción
Cooperatista,
núm. 682, 29 de
maig de 1936,
p. 1. Centre de
Documentació
Cooperativa,
Fundació Roca
Galès.

peratista que permet deduir que s'hi va invertir molt de temps. L'organització va arribar a estar tan avançada que es van elaborar segells col·laboratius, la compra dels quals permetia contribuir econòmicament en el projecte. Segurament influenciades per la visita de Dolors Abelló, les membres del grup femení de *La Flor Obrera* van ser de les primeres a donar-hi suport mitjançant aquesta via²⁴⁵.

Després del parlament de Dolors Abelló, li va tocar el torn a Jaume Arnal, que va identificar el cooperativisme com «la fase constructiva de la revolució social i explica les múltiples actuacions que corresponen als obrers, com a productors, com a consumidors i com a ciutadans». A continuació, va exposar la contradicció del sistema capitalista, que buscava un excés de producció que els treballadors no podien consumir, a causa de la falta de recursos. Arran d'això, va acabar reconeixent en el feixisme «l'última evolució del capitalisme decadent que vol resoldre els problemes socials per la força i per l'aixafament de l'obrer». Abans

SEGELLS DE COLONIES	
LLISTA DELS SOL·LICITATS FINS EL PRESENT	
Company Salaret	3'00 ptes.
Federació Local	5'00 »
Agrupació Femenina	5'00 »
Fàbrica de Sabó	25'00 »
Federació de C. de Catalunya	150'00 »
Agrupació Femenina	7'35 »
Unió de Cooperadors, Cornellà	1'00 »
Company Batlle	3'00 »
Obrera Tarragonenca	25'00 »
Nova Activitat Obrera	25'00 »
Germinal, Esparraguera	25'00 »
Unió Cooperadors, Cornellà	5'00 »
U. C. B. - Grup Femení	150'00 »
Escoles Privades	25'00 »
La Fraternalitat	25'00 »
Unió Coop. Mataró	100'00 »
Company Piñol	0'50 »
Company Masip	1'00 »
La Canetenca	10'00 »
Germanor, Tiana	2'00 »
Obrera, Pineta	25'00 »
Central de Compres	5'00 »
Integral Obrera	1'00 »
Federació Girona	5'00 »
Econòmica Ripollenca	50'00 »
Agrupació Femenina	12'00 »
L'Artesana	10'00 »
G. femení «Flor Gironellenca»	25'00 »
TOTAL	785'85 ptes.

En aquesta llista figuren Federacions, entitats i individus que han sol·licitat segells directament a les oficines de la Federació. Això no vol dir que els companys esmentats siguin els únics que hagin adquirit segells, car molts els prenen de les entitats, Seccions de Cultura, Grups femenins, etc.

d'acabar, va voler referir-se a les intervencions que havien fet les seves companyes abans que ell, i va remarcar la potencialitat alliberadora que tenia el projecte cooperativista per a les dones, així com la necessitat que l'entenguessin com una empresa pròpia per tal de poder avançar.

Coll Creixell va ser l'últim ponent de l'acte. Va començar el seu discurs al·ludint a temes introduïts pels oradors anteriors, com «els drets i deures de la dona en la cooperativa» i la idea «que la cooperació moderna és una obra de transformació social». Seguint aquesta última línia discursiva, «Diu que el capitalisme no seria suprimit si no es creés una organització que efectuï millor les funcions de producció i repartiment de riqueses, i aquesta organització poden ésser les cooperatives»²⁴⁶.

La següent població berguedana on es va constituir una cooperativa fou la capital, Berga, i va ser un mes abans de l'acte a Gironella que s'acaba de ressenyar. Si bé no es pot saber el dia exacte en què es va crear, ja que no s'ha trobat rastre de cap acte de constitució, a la reunió mensual de la Federació Comarcal de Manresa celebrada el 8 de març ja es va notar que

«Estan presents a la reunió dos companys de la cooperativa en constitució de Berga, els que s'interessen per l'efecte de compres, com així també preguntant que la nostra Comarcal intervingui prop de la Federació per a l'aprovació definitivament dels seus Estatuts, o almenys autoritzats per a donar començament a les tasques que tenen encomanades»²⁴⁷.

²⁴⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 682, 29 de maig de 1936, p. 1.

²⁴⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 679, 8 de maig de 1936, p. 8.

²⁴⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 674, 3 d'abril de 1936, p. 2.

²⁴⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 675, 1 d'abril de 1936, p. 6.

Gràcies a aquest text, se sap que a principis de març aquesta nova societat ja havia començat els tràmits per tal que se li aprovessin els estatuts, així com l'interès per pertànyer a l'estructura del moviment Cooperativista Català i participar de les compres en comú que organitzava. El fet que demanessin ajuda al consell de la Federació Comarcal de Manresa per lidiar amb els tràmits burocràtics també demostra que, ja des de bon principi, hi havia la voluntat d'inserir-se al moviment Cooperativista Català i tenir els òrgans superiors com a referents de suport. El dia 31 d'aquell mateix mes va ser aprovada pel Ple del Consell Superior de la Cooperació, juntament amb *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet, la cooperativa de la ciutat de Berga, *La Popular Harmonia*²⁴⁹, i el 7 d'octubre es va inserir a la Federació de Cooperatives de Catalunya amb el vistiplau del seu comitè executiu²⁵⁰.

Totes aquestes noves constitucions que s'havien donat al Berguedà es van traduir en una major representació d'aquesta comarca en els espais assemblearis del moviment Cooperativista Català. Per aquest motiu, el IV Congrés de la Federació de Cooperatives de Catalunya, celebrat del 27 al 29 de juny, va comptar amb l'assistència de la *Flor de Maig* i *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig, *La Flor Obrera* de Gironella, *La Salut* de Sant Corneli i *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet²⁵⁰.

Tanmateix, aquesta no fou l'última de les activitats amb participació berguedana abans del cop d'estat militar que va derivar en la Guerra Civil espanyola. Segons l'acta de la reunió del comitè executiu de la

²⁴⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 703, 23 d'octubre de 1936, p. 2.

²⁵⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 687, 3 de juliol de 1936, p. 3.

Ronda de Queralt de Berga, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 7, postal 54.

Federació de Cooperatives de Catalunya que va tenir lloc l'anterior 10 de juny, s'havia programat un acte de propaganda a la Festa de la Cooperació que s'anava a celebrar a Puig-reig el següent 5 de juliol, on s'esperava que Felip Barjau fes el parlament en representació de la Federació de Cooperatives de Catalunya²⁵¹. En la reunió del comitè celebrada l'1 de juliol, però, es va informar que l'acte s'havia d'aplaçar al dia 12. Així mateix es va informar que s'hi afegirien dos oradors més, Maria Mateu i Andreu Cortines²⁵².

Segons Serra Rotés i Artero Trasserra, aquest acte havia de ser «la trobada de cooperatives comarcals –que inclouen les del Bages i les del Berguedà– celebrada al local de l'Ateneu Cultural»²⁵³. Tanmateix, com que les cròniques dels actes no sempre es publicaven just després de les trobades, el cop d'estat va frustrar la publicació regular d'*Acción Cooperatista*, i als números posteriors ja no se n'han trobat més referències. Això ha impedit que ens hagi arribat a dia d'avui informació de com es va desenvolupar l'acte o, inclús, si es va celebrar, però com que no es tenen indicis del contrari s'assumirà que així va ser.

²⁵¹ *Ibid.*, p. 7.

²⁵² *Acción Cooperatista*, núm. 690-691, 31 de juliol de 1936, p. 2.

²⁵³ Rosa SERRA ROTÉS; Josep ARE-RO TRASSERRA, *Op. cit.* p. 167.

EL COOPERATIVISME DURANT LA GUERRA CIVIL, UN MODEL REFORMISTA PER A UNA REREGUARDA REVOLUCIONÀRIA (1936-1938)

144

Justament, el 12 de juliol de 1936, a Puig-reig, no se sap si en el marc de la Festa de la Cooperació o paral·lelament a aquesta, es va constituir el Sindicat Agrícola de Puig-reig. Era la segona entitat de cooperativisme agrari que s'ha localitzat i aquest sindicat comprenia entre les seves activitats principals la compra de maquinària per a ús comunal, així com de productes de sembra i d'adob. Tanmateix, sembla que també va assumir funcions de cooperativa de consum i va arribar a muntar una ferreria d'ús exclusiu per als seus socis:

«A més, disposan[t] aquest sindicat de claus ferrà i degut als abusos que hi ha per part d'alguns ferré[r]s en lo que es refereix al ferrà, acorden nombrar una comissió integrada pels ciutadans Segimon Torrecabota, Climent Canal i Josep Prat perquè fas[s]in les gestions que siguin necessàries per deixar instal·lada lo més prompte possible una ferreria junt al local del Sindicat, perquè puguin ferrar-s[h]i únicament els animals propietat dels socis del Sindicat»²⁵⁴.

²⁵⁴ Arxiu Municipal de Puig-reig, Classificació de serveis agropecuaris, juntes i comissions municipals, Sindicat Agrícola 1936/1939, Llibre d'actes del Sindicat Agrícola.

Segell del Sindicat Agrícola de Puig-reig, Arxiu Municipal de Puig-reig, Classificació de serveis agropecuaris, juntes i comissions municipals, Sindicat Agrícola 1936/1939, Llibre d'actes del Sindicat Agrícola.

Un cop començada la guerra, el problema dels actes propagandístics que es quedaren sense crònica a *Acción Cooperatista* es va repetir en algun altre moment. A finals d'octubre d'aquell mateix any es va organitzar un acte propagandístic a l'Alt Berguedà, del qual tampoc no es va escriure una crònica, malgrat marqués una fita important. El 30 d'agost, el comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya ja havia rebut de *La Protectora Obrera de la Pobla de Lillet* la sol·licitud de dos oradors per un acte que estava organitzant, els parlaments dels quals es van adjudicar a Ramon Hortonedà i Joan Rovira²⁵⁵.

El posterior 9 d'octubre, *Acción Cooperatista* va ampliar la informació explicant que en comptes de Rovira, com a conferenciant hi assistiria

²⁵⁵ *Acción Cooperatista*, núm. 702, 16 d'octubre de 1936, p. 2.

SUMARI ←

145

130 anys de cooperativisme al berguedà (1881-2011)

Dolors Abelló, així com un membre de la Unió de Rabassaires. Però el més rellevant era el fet que l'esdeveniment no consistiria en un sol acte a la Poble de Lillet, sinó que es tractava d'un seguit d'actes durant el 24 i el 25 d'octubre, els quals tindrien lloc a la Poble de Lillet, Guardiola de Berguedà i Bagà²⁵⁶. Tenint en compte que d'aquesta última població no se n'havien tingut notícies abans, es pot deduir que durant aquest últim cap de setmana d'octubre s'hi va constituir una nova cooperativa, *L'Obrera Bastareny*. Aquest nom no ens el revela cap crònica d'aquelles jornades, ja que, com ja s'ha dit, no se'n va publicar cap, sinó el seu posterior ingrés a la Federació de Cooperatives de Catalunya, aprovada pel comitè executiu el 3 de febrer de 1937²⁵⁷.

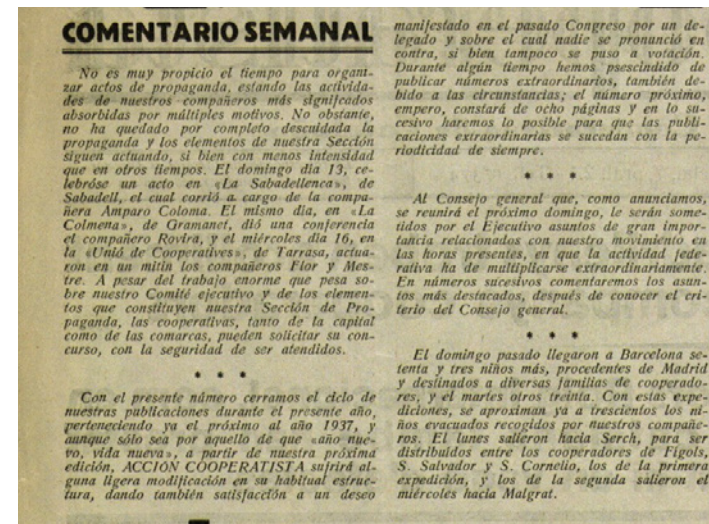
Tanmateix, el conflicte bèl·lic no només va influir en la vida del cooperativisme, també va dificultar la publicació regular de les cròniques dels actes organitzats per les cooperatives locals. Si fins aleshores la solidaritat cooperativista es materialitzava a través de les subscripcions per ajudar moviments cooperativistes forans, a partir de l'esclat de la Guerra Civil espanyola aquestes subscripcions es van dedicar «a socórrer les víctimes del feixisme». Una campanya en la qual van participar la pràctica totalitat de cooperatives berguedanes que es trobaven en el moviment cooperativista català.

La primera subscriptora de l'entorn del moviment cooperativista berguedà va ser la Federació Comarcal de Manresa²⁵⁸, segurament perquè les cooperatives locals federades en el seu si seguissin el seu exemple. Abans d'acabar-se el 1936 la van imitar *La Popular Harmonia*

de Berga, *La Protectora Obrera* de la Poble de Lillet, la *Flor de Maig* i *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig²⁵⁹, i al llarg dels primers mesos de 1937 s'hi van afegir *La Flor Obrera*²⁶⁰ de Gironella i *L'Obrera Bastareny* de Bagà²⁶¹. La contribució d'aquest tipus més important que es coneix, malgrat que fos a part de la subscripció solidària, fou la realitzada per *La Protectora Obrera*, la qual va fer un donatiu de 4.648,75 pessetes «amb destí al Govern de la República per a despeses de guerra»²⁶².

D'altra banda, el Berguedà, com molts altres indrets de Catalunya, va ser un important espai d'acollida de refugiats, una activitat que, ja a finals de 1936, va comptar amb la participació de la Federació de

Acción Cooperatista, núm. 712, 25 de desembre 1936, p. 2. Centre de Documentació Cooperativa, Fundació Roca Galès.

²⁵⁶ *Acción Cooperatista*, núm. 701, 9 d'octubre de 1936, p. 2.

²⁵⁷ *Acción Cooperatista*, núm. 720, 19 de febrer de 1937, p. 2.

²⁵⁸ *Acción Cooperatista*, núm. 699, 25 de setembre de 1936, p. 1.

²⁵⁹ *Acción Cooperatista*, núm. 703, 23 d'octubre 1936, p. 2.

²⁶⁰ *Acción Cooperatista*, núm. 717, 29 de gener de 1937, p. 2.

²⁶¹ *Acción Cooperatista*, núm. 729, 16 d'abril de 1937, p. 2.

²⁶² *Acción Cooperatista*, núm. 781, 6 de maig de 1938, p. 2.

Cooperatives de Catalunya. Aquesta última va utilitzar la xarxa que tenia estesa pel territori per a traslladar infants a zones d'acollida. Per al cas del Berguedà, concretament, la Federació de Cooperatives de Catalunya va prestar la seva estructura per enviar a Cercs nens que arribaren a Barcelona des de Madrid, l'acollida dels quals va ser gestionada per les cooperatives *La Salut* de Sant Corneli i *L'Obrera Renaixement* de Sant Salvador de la Vedella²⁶³.

Tot i això, l'aspecte de la Guerra Civil que més va condicionar el cooperativisme, no només el berguedà, sinó tot el moviment en general, va ser el fet que la Segona República el va integrar com a part estructural de la seva economia de guerra. El fet que passés a ser un vessant important de la cadena de producció i distribució de l'economia republicana va fer que s'intentés garantir la màxima eficiència, la qual passava per centralitzar els esforços cooperativistes en una sola entitat per cada poble. És per això que en el primer número d'*Acció Cooperatista* de 1937, en el balanç que es va fer de l'any anterior, s'explicava que «a totes les comarques, es va produir aquest canvi desitjat, fusionant-se totes les entitats que actuaven en una mateixa localitat»²⁶⁴.

Però aquestes fusions no sempre es van fer de manera orgànica i sense entrebancs, ja que els projectes que s'havien de posar en comú eren diversos, amb dinàmiques i tendències pròpies. Malgrat no en tinguem gaire informació, a l'acta de la reunió del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya celebrada el 30 de

desembre de 1936, consta com en aquesta trobada «Es parla de l'estat en què es troben les fusions de cooperatives, entre elles les de Puig-reig i de Calella, en què han sorgit alguns inconvenients que semblen possibles de superar»²⁶⁵.

Sembla que el problema derivava de les complicacions que sorgiren de l'intent de fusió entre la Flor de Maig de la Colònia Manent i *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig, que ja era producte d'una fusió anterior entre *L'Esperança Mútua* i una altra cooperativa, que es creu que podria ser *La Unió Obrera* de Puig-reig, però que no s'ha acabat d'identificar amb certesa (p. 96). En la reunió del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya del 3 de febrer de 1937 es va decidir enviar-hi Joan Rovira i Josep Farré²⁶⁶, els quals van desplaçar-se el dia 7 a la Colònia Manent per intentar resoldre les diferències entre les cooperatives puig-regenques.

Si bé s'ignora com es va resoldre el conflicte, és rellevant el fet que, posteriorment, ambdues entitats enviessin dos representants al V Congrés de Cooperatives de Catalunya que es va celebrar del 16 al 18 de juliol de 1937²⁶⁷, mentre que en el VI Congrés de Cooperatives de Catalunya, celebrat del 29 al 30 de juliol de 1938, tan sols ho va fer *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig²⁶⁸. Es podria deduir que, entre aquestes dues convencions, la Flor de Maig va ser integrada dins *La Unió de Cooperadors*, tot i que no es disposa de cap document que així ho provi. Rastrear les problemàtiques que van presentar aquestes fusions ha de ser un dels pròxims passos pels investigadors interessats

²⁶³ *Acció Cooperatista*, núm. 712, 25 de desembre 1936, p. 2. Per una aproximació al fenomen dels moviments forçats de població civil per l'interior del territori republicà durant la Guerra Civil espanyola vegi's Sandra MORÓN ROCES, "Refugiados en casa. Desplazamientos internos en la Guerra Civil Española", a Magdalini FYTIL; Javier RODRIGO SÁNCHEZ (eds.), *Los perdedores de todas la guerres*.

Refugio, exilio y desplazamiento forzoso. Granada: Comares, 2023, p. 79-99; i per saber més sobre la recepció de refugiats al Berguedà vegi's Ignacio HIERRO, *El Berguedà i els refugiats (1936-1939)*, Editorial Lletre Minúscula, Barcelona, 2022.

²⁶⁴ *Acció Cooperatista*, núm. 713, 1 de gener de 1937, p. 1.

²⁶⁵ *Acció Cooperatista*, núm. 715, 15 de gener de 1937, p. 2.

²⁶⁶ *Acció Cooperatista*, núm. 720, 19 de febrer de 1937, p. 2.

²⁶⁷ *Acció Cooperatista*, núm. 741, 23 de juliol de 1937, p. 5.

²⁶⁸ *Acció Cooperatista*, núm. 795, 12 d'agost de 1938, p. 2.

La Plaça de la Creu de Puig-reig, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 33, postal 30.

en aquest camp, ja que així es podran veure quines lògiques, praxis i objectius es compartien i quines altres foren motius de desavinença.

En alguns altres municipis, es va organitzar «la cooperativització del comerç local», tal com és el cas dels pobles de Figols i Cercs d'una banda, i el de la Pobla de Lillet de l'altra. Precisament, si es diferencien aquests casos és perquè en els primers sembla que es va instaurar el control total de l'aprovisionament i distribució de queviures de manera consensuada, mentre que en l'últim es va imposar forçadament. Tanmateix, la notícia de la implementació del

150

cooperativisme a Figols va ser criticada per un periòdic barceloní, fet que va portar Josep Farré i Joan Rovira a acudir a aquella població en representació de la Federació de Cooperatives de Catalunya per comprovar com es desenvolupava aquell procés.

El diari en qüestió era *Las Noticias*, l'òrgan de propaganda del comitè de l'UGT a Catalunya, el qual va publicar el següent article titulat «¿Qué pasa en Figols?» el 6 d'abril de 1937.

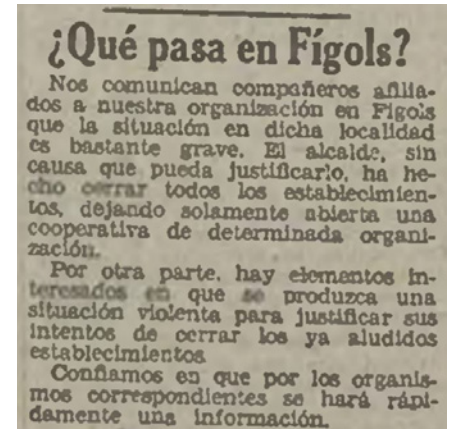
«Nos comunican compañeros afiliados a nuestra organización en Figols que la situación en dicha localidad es bastante grave. El alcalde, sin causa que pueda justificarlo, ha hecho cerrar todos los establecimientos, dejando solamente abierta una cooperativa de determinada organización.

Por otra parte, hay elementos interesados en que se produzca una situación violenta para justificar sus intentos de cerrar los ya aludidos establecimientos.

Confiamos en que por los organismos correspondientes se hará rápidamente una información»²⁶⁹.

Las Noticias. Portavoz de la Unión General de Trabajadores, núm. 14.024, 6 d'abril de 1937, p. 2.

151

²⁶⁹ *Las Noticias. Portavoz de la Unión General de Trabajadores*, núm. 14.024, 6 d'abril de 1937, p. 2.

De la seva visita a la colònia minera de Sant Corneli, Rovira en destacà que ja abans del cop d'estat, la cooperativa d'aquell poble comptava amb 275 socis, d'una comunitat de 325 persones. Després de l'esclat de la guerra i la implementació de la cooperativització de l'economia, el total de socis va augmentar als 300 i van passar a facturar 55.000 pessetes, un 57,14% més respecte el període prebèl·lic, moment en què tenien un gir de 35.000 pessetes. *La Salut* de Sant Corneli era la més antiga i la més nombrosa en socis entre les cooperatives del voltant, però entre Cercs i Fígols, hi havia quatre cooperatives que, conjuntament, tenien afiliades el 95% de la població de la zona. Segons Rovira, fou aquesta hegemonia cooperativista entre els habitants el que va portar a la cooperativització del comerç local de manera orgànica i consensuada.

Posteriorment, els dos delegats de la Federació de Cooperatives de Catalunya també van visitar els nuclis urbans de la Consolació i Sant Salvador de la Vedella, on es van entrevistar persones vinculades a diverses organitzacions i institucions locals, i van comprovar així:

«que el acuerdo de cooperativización de Cerchs [sic] y su zona minera de Figols [sic] es un acuerdo puramente democrático que satisface completamente los anhelos reivindicadores de aquellos buenos colectivistas y antifascistas que con tanto entusiasmo sostienen la bandera de la revolución en aquellos parajes tan montañosos»²⁷⁰.

²⁷⁰ *Acció Cooperatista*, núm. 729, 23 d'abril de 1937, p. 1.

Després de la visita, la Federació de Cooperatives de Catalunya va publicar una nota de premsa per aclarir que «En Fígols no pasa nada», en resposta a *Las Noticias*, i que la decisió de cooperativitzar el comerç allí va ser consensuada assembleàriament entre els delegats dels diferents sindicats i cooperatives, juntament amb el Consell Municipal. El comunicat justificava la mesura presa qualificant-la com una acció d'orientació revolucionària i legitimava l'abolició del comerç privat identificant-lo com el grup de "sequaços" de l'antiga empresa minera, als quals els havia atorgat tradicionalment l'exclusivitat del comerç. Així mateix, no es deixava d'assenyalar la legitimitat democràtica de l'operació, posant el focus en la quasi total afiliació cooperativista dels habitants afectats. Per tant, es conclouïa que a Fígols no hi passava res perquè, o tot el que hi succeïa també ocorria en altres indrets on es desenvolupava la revolució, o tot allò que hi esdevenia també acabaria passant als altres llocs on volguessin seguir aquest exemple revolucionari²⁷¹.

Una segona nota de premsa, aquesta vegada provinent del govern municipal, matisava que *Las Noticias* havia sigut víctima d'una «maniobra antirrevolucionaria y fascistoide» que havia volgut «crear un estado de opinión artificial y malévolo», al marge de la voluntat de la direcció d'aquesta publicació i el sindicat que representava. Sense identificar l'instigador de la manipulació, la nota anunciava que l'assumpte havia estataclarit i prosseguia a explicar detalladament com s'havia desenvolupat tot el procés de cooperativització. Malgrat la seva extensió, val la pena reproduir sencera la descripció dels fets

²⁷¹ *Ibid.* p. 1.

articulada en aquesta segona nota, els quals es concreta que van succeir sempre pacíficament.

«Es de dominio público que en este término municipal existen cuatro Cooperativas de consumo que agrupan en su seno al 95 por 100 de la población de Cerchs. Hay iniciadas gestiones de unificación que en nada modifican la situación general y por imperio de las circunstancias del momento revolucionario en que vivimos y haciéndose eco del clamor general, la Presidencia y Consejo Municipal convocó una asamblea, en la que estuvieron representadas, por su respectivo presidente y otros delegados, la U. G. T., la C. N. T., la Esquerra Catalana, los Rabassaires del Sindicato Francesc Maciá, las Cooperativas de S. Cornelio, Consolación, Serchs y S. Salvador, el Municipio y algunas secciones autónomas de obreros productores. En esa asamblea se examinó la situación general del abastecimiento, la situación de los comercios minoritarios, la orientación que podría tomarse para prevenir de un lado la ruina de dichos pequeños comerciantes y de otro la mayor justicia distributiva en relación a los productos disponibles, y por unanimidad, sin una sola abstención, se acordó centralizar el reparto de materias de boca y vida en las cuatro Cooperativas existentes, mediante convenio con los afectados y sin que ni una sola vez sonase para nada la palabra incautación. Como consecuencia de aquel acuerdo se han constituido unos Comités de evaluación que, de conformidad con los industriales, están

inventariando y tasando las existencias, sin que hasta la fecha se haya producido ninguna dificultad de criterio, ni se les haya negado ni una de las facilidades que los comerciantes han pedido, hasta el extremo que hemos admitido muy gustosos la intervención de personas de fuera de la localidad, en calidad de peritos y auxiliares de las gestiones mixtas. Por todo lo expuesto se viene en conocimiento de la supina mentira y dañosa intención que le asignaba el suelto de referencia a unas autoridades que no hicieron otra cosa que facilitar las determinaciones del pueblo soberano, sin exclusivismos ni preferencias para uno ni para otro de los sectores sociales o políticos de la localidad»²⁷².

Per tant, es feu evident que ni a Cercs ni a Fígols es va instaurar la cooperativització per la força, a diferència d'allò que assenyalava el text erroni de *Las Noticias*, ni tampoc s'havia abolit en cap moment el comerç privat, malgrat que la Federació de Cooperatives de Catalunya ho hagués arribat a justificar defensant-se de la publicació del periòdic esmentat. El que va succeir realment va ser una centralització de la venda i repartiment dels queviures, la qual va ser decidida i implementada per consens entre els diferents agents polítics, sindicals i cooperativistes. Si bé és cert que aquests últims van passar a controlar la pràctica totalitat de les «materias de boca y vida» sense que els botiguers locals participessin en aquesta decisió, aquests comerciants en cap moment van ser obligats a tancar, sinó que es van establir diversos àrbitres que decidissin què podien vendre.

²⁷² *Ibid.* p. 1, 3.

És important entendre que aquest procés va obeir una lògica de rereguarda en guerra. Degut a la necessitat de controlar aquests recursos, s'havia delegat la seva custòdia i distribució a unes entitats que ja es dedicaven prèviament a aquestes funcions i en les quals estava associada la gran majoria de la població local. El fet que aquestes societats formessin part del nou model econòmic incentivat per la revolució segur que no fou un factor menor per atorgar-los aquesta responsabilitat. Interessaria utilitzar el present estudi com a base de futures recerques per investigar quin pes va tenir el cooperativisme dins del projecte econòmic revolucionari del Front Popular.

Finalment, respecte a Fígols i Cercs, és important parar atenció a la importància que va donar Rovira al procés de fusió de les quatre cooperatives que operaven en aquells moments en aquella zona. D'una banda, hi havia un inequívoc interès legitimador de tota l'operació cooperativitzadora de l'economia de consum que s'havia fet allí²⁷³, però, de l'altra, també hi hauria pogut haver un comprensible interès en unir totes les cooperatives en una de sola per tenir-les a totes adherides a la Federació de Cooperatives de Catalunya, ja que fins aquell moment només ens consta l'afiliació de dues d'elles, *La Salut* de Sant Corneli i *L'Obrera Renaixement* de Sant Salvador.

Monedes de *La Salut*, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, caixa 51.

²⁷³ *Ibid.*, p. 3. «las cuatro Cooperativas de que acabamos de hablar, siguiendo instrucciones de la Federación, están en tratos de fusión para reducirse todas en una, cosa que no estada bien que no fuese así, ya que habiéndose suprimido el comercio individual donde ellos tienen su campo de

Els delegats de la Federació de Cooperatives de Catalunya, aprofitant la relativa proximitat de Fígols i Cercs, també van visitar la Poble de Lillet, un altre cas de cooperativització de l'economia local amb l'acord i el suport de l'ajuntament i de les organitzacions sindicals. La Federació de Cooperatives de Catalunya va celebrar aquesta notícia, però va matisar que:

«desitjaríem que això fos un fet a tots els pobles de Catalunya, sempre que la voluntat i els interessos dels comerciants fossin respectats, puix la nostra ideologia no pot ésser imposada per la força, sino per la persuació. La forma més pròpia de cooperativitzar el comerç consisteix en fomentar l'ambient cooperatiu i donar tota classe de facilitats a les cooperatives per a desenvolupar-se. El demés es fa sol»²⁷⁴.

Malgrat que celebrés l'hegemonia cooperativista a la Poble de Lillet, la Federació de Cooperatives de Catalunya va voler deixar clar que la manera òptima d'arribar a la cooperativització total de l'economia no consistia a forçar aquest model organitzatiu, sinó a incentivar-lo a través de polítiques que permetessin i afavorissin que el cooperativisme creixés fins a esdevenir hegemònic. En aquest sentit, es desmarcaren clarament d'altres mètodes revolucionaris vists a la rereguarda republicana com la imposició de les col·lectivitzacions, les quals van comportar alguns conflictes importants que no es van limitar al terreny politicoeconòmic de les assemblees²⁷⁵.

operaciones, sería absurdo que se presentaran desunidas ante el público y ante todo el país, que las contempla y espera de las mismas sepan ilustrar a los consumidores de todas partes cómo se vive en un pueblo que no hay comerciantes».

²⁷⁴ *Acció Cooperatista*, núm. 721, 16 d'abril de 1937, p. 2.

²⁷⁵ El cas violent paradigmàtic fou el de la Fatarella, vegi's José Luis MARTÍN RAMOS, *La rereguarda en guerra: Catalunya, 1936-1937*. Barcelona: l'Avenc, 2012, p. 299-314.

Una pretensió ridícula

Havia d'ho sempre, i es precis repetirlo, que la socialització del comerç, a menys que sea funció de propi Estat, es para menys que possible, si es pare la iniciativa de les corporacions. És en el correspondència de interessos entre la iniciativa que al comerç se dedica i la intervenció de la totalitat de los ciutadans que per el adreçament lo que es precis para un establiment.

Merced amb, en un règim de libertat, en canvi de situació que en tot el món, d'una forma directa el Poder, el comenci no para ser socialitzat sino per la cooperació, que es la única de todos los comencios, con el fin de establir la justícia i la moralitat, en la fabricació de mercaderies.

Estates vides a dirlo heles ininterrompibles que demostren, cómo los cooperativistas o socializantes del comercio, no solo no han sabido superar las peticiones normales de los burgueses sino que los han excedido, por una vez más, hasta diez o veinte veces más, en el sentido particular que, en estos casos, se convierte en interés de grupo o de clase. Porque, hasta el presente, no hemos podido ver, definitivamente, en la mayoría de las empresas explotadas en los campos de los textiles o del algodón, ni en las explotaciones en una posición más ventajosa, peñoneros, ya que, en general, los trabajadores dos castas arcaicas que se venían a la vez que vendían, y las de los que compran.

Si alguien cree que, en general, se le presenta por los mercados a por las decenas de buena maraca, antes de comenzar a hacerse el reparto general de los artículos manufacturados, sabe todo lo que se necesita, y podrá comprar como aquellos que al antiguo comercio se le atribuyen por Bazar o tienda, después de someterse a la absurda tortura de una cola, tan larga, en parte, distribuida por filas o líneas, respectivamente, entre los vendedores de todas clases que, en este momento, mandamos sus mercancías y bienes socializados que, en el comercio, a un mismo espíritu de clase. No obstante, poseen estas privilegiadas compañías su respectiva tarjeta de aprovisionamiento como es la ciudadanía, la cual ineluctablemente han de usar como los demás. Siempre, en todas las guerras, en todas las calamidades colectivas, el comercio ha sido el ser superior para el cual no ha existido la posibilidad ni la intención, y hoy, en plena revolución social, si queremos hacer ciudadanos que no entren de nada, seres para los cuales el dolor colectivo de las tristes circunstancias actuales está tan lejano como los felices pensamientos de un campo ornamental, buscados en el comercio, sobre todo en el comercio de viveres.

Generalmente, se dice poco importancia a estas anomalías, pero el comerciante podría llevarse a situaciones desesperadas para todos, pues no es aventurado suponer que quienes se refieren a su gusto en medio del dolor general, desean vivamente que se prolongue esta situación. Dije en una ocasión, recordando la frase de Cervantes «O la República acaba con March o March acaba con la República», que a la Revolución acaba con el Comercio o el Comercio acaba con la Revolución, y esto que ocurrirá cuando apenas esta se inicia, hoy lo repeto, convencido del todo de un fondo revolucionario.

El trapazo Mercaderes es injusto; no para jamás, por alguna razón, los países. Pero más que nunca prevé su fin y se apresta a la defensa de su existencia recurriendo a todas las argucias imaginables.

Así vemos cómo en Badajoz, donde el gran comercio de aprovisionamiento no ha existido nunca y la plaza de Cádiz operaba por la explotación de los recursos que una fortísima establecimiento que sirvió integrador al Puente Municipal, los formaron en el Sindicato de la Alimentación y Sindicato de Dependientes, adreçadors, distribuidors, a la E. N. 1, y a la U. F. T. Muchos desfilos, por no estar de guerra, poseen minúsculos negocios que, generalmente, sirven sus compañías en las áreas en que ellos se dedican, a otras profesiones, pues es imposible que con esa insignificante giro pueda servir una familia, por más que posea la tienda y se expusiera al comercio. Ahora los que entran en la mara socializada, no ésses bregos, asociando a todos los consumidores de la población, única forma de establecer la socialización totalitaria, sino con la única idea, de crear un familia población lo cosa del tendido, y claro está, el primero que se los otros, es el de des-socializar lo única que, en comercio, ya está socializado, o sea las tres cooperativas solidarias, una de las cuales agrupa cerca de mil familias y realiza un giro de dos millones anuales.

Es una necesidad evidente que, naturalmente, los socios de empresas cooperativas no sean capaces a dejar que llegue a ser el estado, esplotado a todos los extremos que sean necesarios, pues no pueden sino uno de estos días, de imperioses la acción directa, contra los que tan directamente afectan como la masa organizada y organizada.

La acción cooperativizadora en la Población de Lille

Es muy sensible tener que conseguir pretensiones como la española, que no se sino un baño de muestra de lo que el gobierno está pasando, y que demostre pacientemente la intención de elementos industriales en los días del proletariado. Merece los esfuerzos de industrialización de socializar las respectivas industrias, respecto de los productos de las extrínsecas empresas capitalistas, como base de una gran economía, pero también como medio; y mientras los explotados de Francia, Bélgica y Alemania socializan las funciones de estas extrínsecas financieras, sin dificultades al abastecimiento de agua o no reconstruir el osivo de cada ciudad, respetando las imprevisibles y curules, ostentando un momento individual, los explotados del comercio intentan socializar las cooperativas; iniciando los de su activa, generalmente sano, pero sin reconstrucción, positivo, fruto de una vida, económica y pacífica y aliviar de algunos cooperativistas que, a través de sus esfuerzos y sacrificios, logran crear una necesidad básica en todo el mundo, sin reservas, y de cuyos beneficios puede participar todo aquel consumidor que tenga la voluntad de aceptar sus peticiones.

No sabe nada que se trata de la construcción de una escuela, ni del no llegar a un fin, pero se intenta, pero sentirse entre todo el bienestar, el respeto, el sacrificio, el sacrificio, el sacrificio, el sacrificio, y por tanto, al estar de rifle, por la integridad, el espíritu del comercio, aunque la explotación social de un día de retraso que ahora, más que nunca, son necesarios a la causa de la Revolución, que es la causa del proletariado.

No se trata de ser el criterio sustento por las empresas sociales respecto al proceso de estas socializaciones en la distribución, pero el no cuenta que de la forma en que se algunas veces se pretende llevar a cabo, los efectos inmediatos serán catastróficos, para si solo cuando aumenta el crédito y desarrollo, el capital como un mecanismo, y sin crédito, y sin capital, no hay compra posible, por social que se diga.

La socialización del comercio ha de ser obra de los consumidores, pues de lo contrario habrá un fin a sus intenciones.

JUAN BARBERO
**Llaga i propaguem
Acció Cooperativista**

FERRAMENTES
*per a la construcció
o reparació de torns*

“Juan Ferré Matheu“
COLLECTIVITZADA
Tamarit, 146 - Telèfon 33018
BARCELONA

**ELS NOUS MODELS DE
MAQUINES
DE PASTAR**
QUE CONSTRUIM
*tenen unes perfeccions que no
reuneix cap altra màquina - -*

Por noticias diversas y fragmentarias, sabemos que en la Población de Lille se están haciendo algo que implica extensión cooperativista. Las noticias más bien poco exactas hasta la fecha en que estuvimos en Fíglas, que, aprovechando que la Población de Lille está un poco más allá del pueblo obrero del cual sirve como la suya, se dedica a desarrollar una línea de acción, respecto de los productos de las extrínsecas empresas capitalistas, como base de una gran economía, pero también como medio; y mientras los explotados de Francia, Bélgica y Alemania socializan las funciones de estas extrínsecas financieras, sin dificultades al abastecimiento de agua o no reconstruir el osivo de cada ciudad, respetando las imprevisibles y curules, ostentando un momento individual, los explotados del comercio intentan socializar las cooperativas; iniciando los de su activa, generalmente sano, pero sin reconstrucción, positivo, fruto de una vida, económica y pacífica y aliviar de algunos cooperativistas que, a través de sus esfuerzos y sacrificios, logran crear una necesidad básica en todo el mundo, sin reservas, y de cuyos beneficios puede participar todo aquel consumidor que tenga la voluntad de aceptar sus peticiones.

En efecto, así que llegamos al pueblo y nos encontramos con el Presidente de la «Obra Poblacion», el cual habiéndonos previamente avisado de nuestro viaje, nos dió una copia de un libro nuevo se estaba preparando en aquel pueblo ligando por la cuestión organizativa. Como ya sabemos, estamos en todo el mundo, sin reservas, y de cuyos beneficios puede participar todo aquel consumidor que tenga la voluntad de aceptar sus peticiones.

Con esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

Con esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

E-MUSEUdelTER

Así pues, la revolución cooperativista como es conocido siempre, de lo que según el lugar y según la acción de cada uno, sin que dependa de espíritu y método, sino de la voluntad que la acción implica el comercio individual. En este caso Población de Lille tiene un buen ejemplo de cómo se ha tratado la extensión del comercio particular, cuando una delegación de personas se dedica a desarrollar una línea de acción, respecto de los productos de las extrínsecas empresas capitalistas, como base de una gran economía, pero también como medio; y mientras los explotados de Francia, Bélgica y Alemania socializan las funciones de estas extrínsecas financieras, sin dificultades al abastecimiento de agua o no reconstruir el osivo de cada ciudad, respetando las imprevisibles y curules, ostentando un momento individual, los explotados del comercio intentan socializar las cooperativas; iniciando los de su activa, generalmente sano, pero sin reconstrucción, positivo, fruto de una vida, económica y pacífica y aliviar de algunos cooperativistas que, a través de sus esfuerzos y sacrificios, logran crear una necesidad básica en todo el mundo, sin reservas, y de cuyos beneficios puede participar todo aquel consumidor que tenga la voluntad de aceptar sus peticiones.

D'aquesta manera, *La Protectora Obrera* va passar a fer-se càrrec de la total distribució de queviures que arribaven al consistori entre els habitants de la Población de Lille a través de la regidoria de proveïments²⁷⁶, seguint exactament de la mateixa lògica que a Fíglas i Cercs. En el context bèl·lic, el proveïment oficial de la població moltes vegades es feia exclusivament a través del racionament, i com que les cooperatives de consum eren entitats dedicades a la distribució d'aliments i entraven en el marc politicoeconòmic de la Segona República, aquesta delegació de funcions segurament va ser una de les vies més orgàniques i coherents per a les corporacions municipals.

Una de les conseqüències immediates d'aquesta cooperativització de l'economia local va ser el creixement significatiu del nombre d'afiliats a la cooperativa de la Población de Lille²⁷⁷. Si abans de la Guerra Civil el nombre de socis d'aquesta entitat sempre havia voltat els 60 de mitjana, el 30 d'abril de 1937 *Acció Cooperativista* notificava que ja n'eren 240, un nombre molt important si es contempla que la Población de Lille d'aquells temps comptava amb uns 3.000 habitants²⁷⁸. Per acabar de dimensionar l'abast de les cooperatives, a aquestes dades s'hi ha d'afegir la consideració que a les cooperatives hi solia haver un soci per nucli familiar, i que aquests solien comprendre força més integrants que els que concebem actualment (vegeu el cas dels habitatges construïts per *El Llobregat*, que solien preveure que hi visquessin fins a 10 persones (p. 33).

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

En esta acción municipalista, el comercio particular va tratando paulatinamente, al tiempo que la cooperativa, en su funcionamiento, toda la distribución. Como puede verse el libro, la fórmula adoptada en Población de Lille no es la misma que se adopta en otros pueblos en los cuales se avanza la cooperativización. Puede decirse, para empezar, que en Población de Lille, no tan simpática como la que nosotros usamos en Fíglas y Cercas.

²⁷⁶ *Acció Cooperativista*, núm. 730, 30 d'abril de 1937, p. 3.

²⁷⁷ *Acció Cooperativista*, núm. 726, 2 d'abril de 1937, p. 2.

²⁷⁸ *Acció Cooperativista*, núm. 730, 30 d'abril de 1937, p. 3.

159 | 130 anys de cooperativisme alberguedà (1881-2011)

Inevitablement, a la Pobla de Lillet, com havia passat a Cercs i Figols, les cooperatives guanyaren força en detriment dels comerços locals, amb qui ja no només competien per la clientela, sinó també per l'estoc a vendre. Joan Rovira assenyalava que cada localitat desenvolupava de manera diferent la relació entre les cooperatives i el sistema de proveïment i distribució d'aliments entre la població civil. Segons Rovira, era l'experiència històrica amb el nepotisme i la corruptela de cada població el que determinava aquesta relació, i el cas de la Pobla de Lillet resultava paradigmàtic perquè tenia:

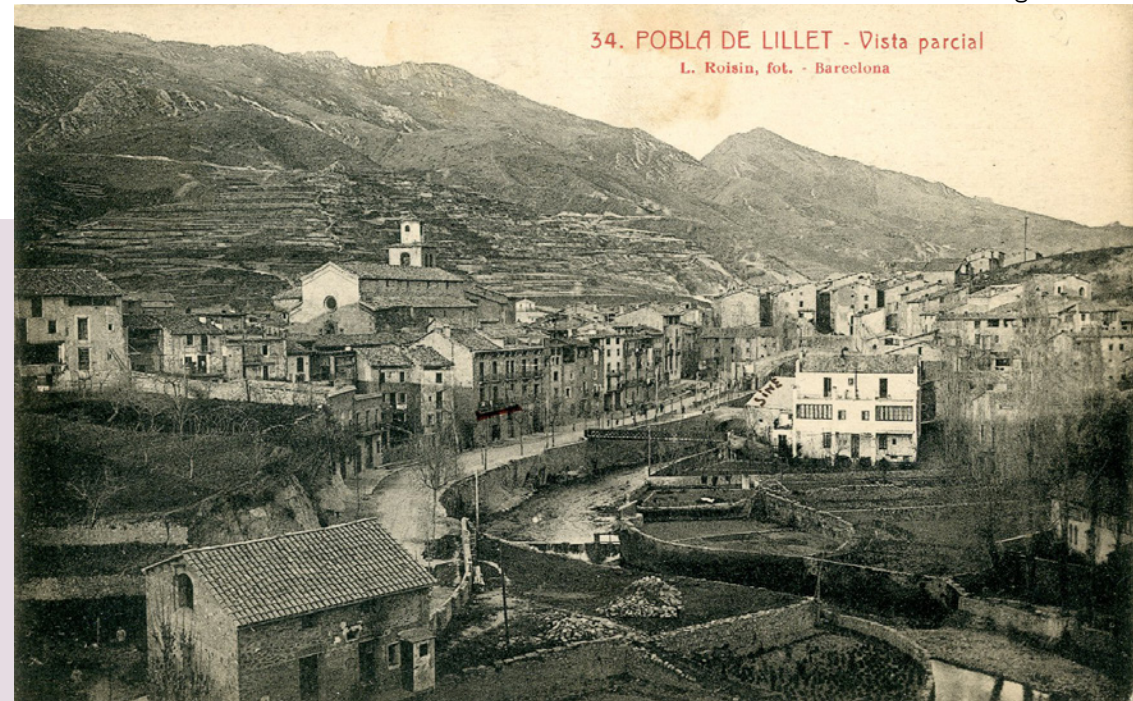
«un buen historial de caciquismo y latrocinio despojador del pueblo trabajador, robado tras del mostrador y despojado de sus pequeños bienes por la administración municipal de los primeros contribuyentes. Nos encontramos, pues, que en la población de que hablamos, el pueblo tenía la confianza en el Municipio al que dejaba sus ahorros, garantidos en una caja legal. Hecha la revolución y habiendo entrado en la administración municipal los elementos sanamente revolucionarios, se encontraron con que no había más que unas 3.000 pesetas en la caja de ahorros municipal de unas 100.000 que el pueblo le había confiado, por haber sido dejadas en préstamos a los comerciantes de la localidad, los cuales se declararon insolventes, tan pronto se les requirió para que retornaran lo que no era suyo».

Per tant, en la situació que s'havia desenvolupat a la Pobla de Lillet

durant la Guerra Civil, Rovira hi identificava una clara lògica de venjança de classe contra aquelles elits locals que s'havien estat aprofitant del seu poder i la seva influència per operar en benefici individual i propi. A més, si aquí s'hi afegeix la pugna que s'havia viscut anys enrere en aquella localitat entre comerciants i cooperativistes (p. 86-91), s'acaba identificant la cooperativa com l'ens idoni per fer caure la petita burgesia local de la seva posició de privilegi.

Per justificar l'acumulació de recursos de la cooperativa, Joan Rovira va argumentar que s'hi projectava la imatge antagonista a les anteriors males praxis, la qual tenia com a finalitat una missió econòmica i social. Per aquest motiu, segons Rovira, se li donaren totes les facilitats, com, per exemple, un local més gran. Finalment, es va identificar la cooperativa com un agent modernitzador que millorà altres aspectes de la vida comunitària com la higiene²⁷⁹. Tota aquesta infraestructura muntada entorn a la cooperativització de l'economia a la Pobla de Lillet va requerir una gestió d'un nivell tècnic avançat, i per això es va publicar a *Acció Cooperatista* que hi havia una vacant de «administrador per la cooperativització del comerç local», la qual es va tardar un mes en cobrir²⁸⁰.

Postal de la Pobla de Lillet, Arxiu Comarcal del Berguedà, Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 33, postal 18.

²⁷⁹ *Ibid.* p. 3.

²⁸⁰ *Acció Cooperatista*, núm. 726, 2 d'abril de 1937, p. 2; *Acció Cooperatista*, núm. 729, 23 d'abril de 1937, p. 3; *Acció Cooperatista*, núm. 730, 30 d'abril de 1937, p. 3.

En conclusió, pels membres de les altes esferes del moviment cooperativista català, la cooperativització de les economies de consum de les poblacions era una transformació positiva que emmarcaven dins del procés revolucionari que estava vivint la rereguarda republicana. Tanmateix, si bé la trobaven preferible a l'existència i, sobretot, preeminència del comerç privat, la naturalesa reformista de les cooperatives els obligava a expressar la seva incomoditat envers aquesta imposició. De fet, sospesant la informació trobada fins al moment, es pot concloure que aquesta va ser l'única diferència entre els dos casos analitzats. Per als dirigents de la Federació de Cooperatives de Catalunya, la cooperativització de Cercs i Fígols gaudia de més legitimitat per la clara hegemonia que el cooperativisme tenia en aquelles comunitats, mentre que, a la Pobla de Lillet, l'hegemonia del cooperativisme va ser producte de la mateixa cooperativització.

Des d'una altra perspectiva, durant la Guerra Civil, Fígols va destacar dins del món cooperativista perquè tenia una secció juvenil creada a finals de 1936²⁸¹, la qual estava enquadrada a la Unió de Joventuts Cooperatistes de Catalunya. En l'àmbit local, les joventuts cooperativistes de Fígols van articular una actuació significativa preparant diversos esdeveniments culturals i activitats d'oci. A tall d'exemple, van organitzar unes jornades esportives en què un dels actes fou la celebració d'un partit de futbol que va enfrontar l'equip local contra un equip format pels joves figolencs integrants d'aquella secció²⁸².

Dins de la Unió de Joventuts Cooperatistes de Catalunya, les joventuts cooperativistes de Fígols, juntament amb les de la Fuliola, destacaven entre les seccions juvenils d'altres contrades perquè eren de les poques que provenien d'una àrea rural²⁸³. A més, com a membres de la Unió de Joventuts Cooperatistes de Catalunya, van participar d'algunes de les activitats del moviment cooperativista català, com, per exemple, l'important acte de propaganda celebrat a la sala Gran Price de Barcelona el 28 de març de 1937²⁸⁴. Aquest fenomen serveix com una prova més que demostra la intensa activitat del cooperativisme en aquella comunitat.

Durant el transcurs de la Guerra Civil dues cooperatives berguedanes més s'adheriren al moviment cooperativista català. Primerament, a la reunió del Comitè Executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, celebrada el 17 de febrer de 1937, es va notificar la incorporació de la federació de *La Unió Obrera d'Olvan*²⁸⁵. Es tractava d'aquella cooperativa activa des de 1911 que havia participat del moviment cooperativista català durant la dècada dels 20 fins que va ser eliminada del cens de cooperatives de la Federació de Cooperatives de Catalunya el 1930, després d'haver abandonat lentament la seva activitat en el si del moviment (p. 71).

Mig any després es va produir la segona afiliació d'una cooperativa berguedana durant el transcurs del conflicte. En la reunió del comitè executiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya del 25 d'agost de 1937, va ingressar a *La Flors de Maig*, una cooperativa de la Nou

²⁸¹ *Tremp*, núm. 3, 1 de novembre de 1936, p. 2; *Tremp*, núm. 5, 1 de desembre de 1936, p. 2.

²⁸² *Tremp*, núm. 6, 1 de gener de 1937, p. 3.

²⁸³ *Tremp*, núm. 10, 15 de març de 1937, p. 4.

²⁸⁴ *Tremp*, núm. 11, 15 d'abril de 1937, p. 6.

²⁸⁵ *Acció Cooperatista*, núm. 723, 12 de març de 1937, p. 2.

Postal de la Colònia Rosal Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 33, postal 1.

del Berguedà²⁸⁶. Al no comptar amb referències prèvies d'aquesta cooperativa, s'assumirà que s'acabava de constituir. Per acabar, sense haver-ne notificat l'afiliació, entre les entitats assistents al VI Congrés de Cooperatives de Catalunya, celebrat el juliol de 1938, s'hi troba *L'Econòmica de Bergolvan*²⁸⁷, aquella cooperativa de 1887 ubicada a la Colònia Rosal. Durant la Guerra Civil aquesta colònia fou rebatejada amb el nom de Bergolvan, com a part de l'esforç revolucionari d'eliminar tot rastre de religiositat dels espais públics²⁸⁸.

164

26. - BERGA: Colonia Rosal. - HUCH.

²⁸⁶ *Acció Cooperatista*, núm. 748, 10 de setembre de 1937, p. 2.

²⁸⁷ *Acció Cooperatista*, núm. 795, 12 d'agost de 1938, p. 2.

²⁸⁸ Miguel GÓMEZ GÓMEZ, "El paper de l'anarquisme al Berguedà durant la Guerra Civil", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 141-142, 2019, p. 84-89, esp. 87.

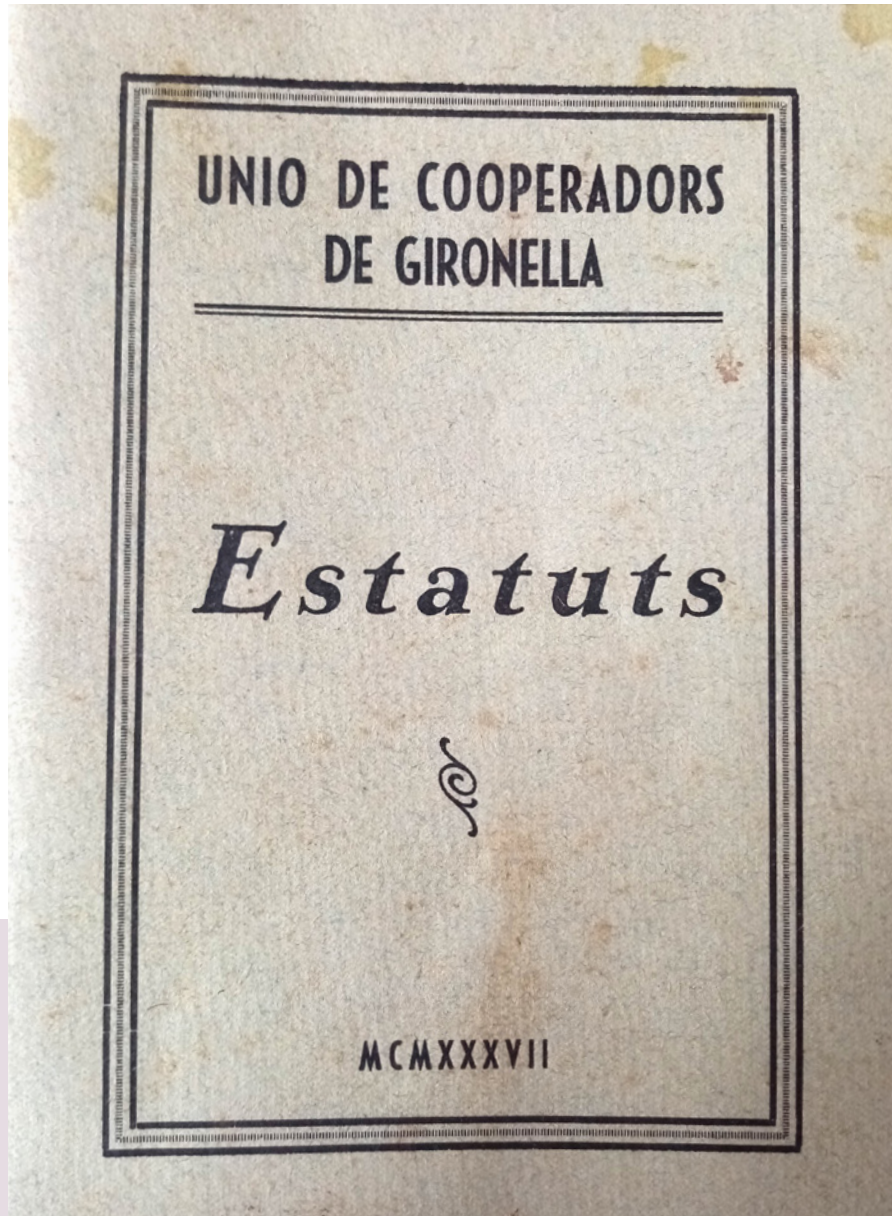
Valorant la incidència que va tenir la guerra sobre el cooperativisme, és evident que el context bèl·lic fou un factor que va determinar l'augment de l'afiliació cooperativista, sobretot en aquells pobles on es va cooperativitzar l'economia de consum local, degut al model econòmic impulsat per la revolució. Tanmateix, la guerra no va ser un agent accelerador de la constitució de cooperatives, com a mínim al Berguedà, ja que el ritme de creació de noves cooperatives no va créixer respecte al que s'havia arribat des de la instauració de la mateixa República.

A més, cal tenir en compte que les cooperatives, precisament per la seva naturalesa reformista i que seguia les lògiques dels mercats, van servir de refugi per a moltes empreses i empresaris que buscaven evitar l'impacte del Decret de Col·lectivitzacions de 1936. Des d'aquesta lògica va sorgir el fenomen de les falses cooperatives, denunciades pel Conseller d'Economia de la Generalitat el febrer de 1937 de la següent manera:

«A partir del 19 de juliol del 1936 i en el curs de la transformació econòmica que ve experimentant el país, algunes empreses productores per diversos motius i circumstàncies s'han acollit a la legislació catalana de cooperatives sense que en realitat s'ajusti la nova entitat industrial a l'esperit dels textos legals que regulen la matèria. Així s'ha vist la constitució d'empreses de tipus cooperatiu en les quals no existeix aportació paritària dels socis ni altres elements que són essencials en el règim cooperatiu»²⁸⁹.

²⁸⁹ Citat a Albert PÉREZ BARÓ, *30 mesos de col·lectivisme a Catalunya*. Esplugues de Llobregat: Edicions Ariel, 1970, p. 226.

165

Al llarg del conflicte, el cooperativisme berguedà no va deixar de participar en els espais assemblearis de la Federació de Cooperatives de Catalunya, de tal manera que en el V Congrés de Cooperatives de Catalunya que es va celebrar del 16 al 18 de juliol de 1937, van assistir-hi els delegats següents en representació de les seves respectives cooperatives: Climent Torner, de *L'Obrera Bastareny* de Bagà; Pere Vilalta i Ramon Espunya, de *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet; Pere Companyó, de *La Llibertat Obrera* de Guardiola de Berguedà; Lluís Viladomat, Joan Zapata i Miquel Martínez, de *L'Obrera Renaixement* de Sant Salvador de la Vedella; Albert Sanjuan i Antoni Casafont, de *La Popular Harmonia* de Berga; Jaume Roure i Antoni Cortina, de *La Flor de Maig* de la Colònia Manent; Josep Altarriba i Manuel Navarro, de *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig, i Lluís Seials i Narcís Fornells, de *La Unió de Cooperadors* de Gironella²⁹⁰.

Aquesta última cooperativa s'havia creat el 28 de juny anterior a partir de la fusió de la *La Bassachs* i *La Flor Obrera*²⁹¹. Segons un resum anònim de la trajectòria històrica de *La Bassachs* elaborat per algun dels seus integrants, una vegada aquesta es va haver reconstituït durant el franquisme, la idea de fer aquesta coalició va sorgir amb l'aprovació de la Llei de bases de cooperació de 1934. Aquesta legislació promovia la unió entre cooperatives d'un mateix municipi, però una sòlida majoria dels socis de *La Bassachs* hi eren contraris. Tanmateix, «després de moltes i moltes assemblees conjuntes amb tants i tants debats», finalment «acaben portant a terme la fusió»²⁹². A grans trets, ja que per falta de més informació no s'ha pogut descriure

Estatuts de *La Unió de Cooperadors* de Gironella, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

²⁹⁰ *Acció Cooperatista*, núm. 741, 23 de juliol de 1937, p. 5-6.

²⁹² Arxiu personal de Joan Duarri Coll.

²⁹¹ *Estatuts de La Unió de Cooperadors de Gironella*. Gironella: *La Unió de Cooperadors* de Gironella, 1937, p. 3, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

més detalladament, aquest va ser el procés d'unificació de les dues cooperatives gironellenques. Tot i això, abans d'acabar l'explicació, el cronista encara dona una última dada que resulta força reveladora, no només per allò que explica, sinó també per com ho explica: «cal dir que la central fou la Cooperativa Flor Obrera, i la Cooperativa Bassachs la sucursal»²⁹³. En aquesta darrera anotació, l'informador dona èmfasi en una jerarquització de la relació entre ambdues societats, fet que podria haver estat el motiu que provoqués la reticència entre els membres de *La Bassach*».

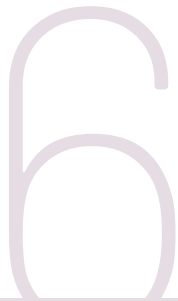
Un any després, en el VI Congrés de Cooperatives de Catalunya, celebrat del 29 al 30 de juliol de 1938, els representants de les cooperatives berguedanes foren Pere Font Tanyà i Ramon Espunya, de *La Protectora Obrera* de la Pobla de Lillet, Pere Campinyó, de *La Llibertat Obrera* de Guardiola de Berguedà, Antoni Jaén i Josep Manén, de *La Popular Harmonia* de Berga, Lluís Pons Canals, de *L'Econòmica de Bergolvan* de la Colònia Rosal, Ignasi Llimós, de *La Unió de Cooperadors* de Gironella i Isidre Caus i Feliu Orriols, de *La Unió de Cooperadors* de Puig-reig²⁹⁴.

Precisament va ser a Puig-reig on, localment, el cooperativisme agrari enquadrat dins del Sindicat Agrícola, que s'ha presentat a principis d'aquest capítol, també va agafar un rol important dins de la política municipal bèl·lica. El 2 de maig de 1938 es va constituir la Junta Municipal Agrària de Puig-reig, un òrgan municipal que es dedicava a controlar i administrar la producció local agrícola. Entre les seves competències, hi havia les funcions de decidir quines terres es podien

conrear, administrar els recursos per fer-ho, catalogar-les en funció de la seva productivitat i detectar la declaració de les collites i el bestiar dels pagesos puig-regencs.

Durant el temps que va estar en actiu, i fins a l'ocupació del poble per l'exèrcit rebel, la Junta Municipal Agrària la componien l'alcalde, assumint el rol de president, un representant d'Esquerra Republicana de Catalunya, un de la Confederació Nacional del Treball i un altre de la Unió de Rabassaires, a part del president del Sindicat Agrícola. Tanmateix, les places vacants a la Junta que deixaren la Unió General de Treballadors, el Partit Socialista i Acció Catalana van ser cobertes amb dos membres més del Sindicat Agrícola²⁹⁵, de manera que aquest va passar a ser la força més preponderant, amb quasi el 43% de la representativitat. Per tant, el Sindicat Agrícola de Puig-reig va tenir un poder significatiu a l'hora d'administrar la producció agrícola local durant la part final de la Guerra Civil.

L'hospital de Puig-reig, Postal de la Colònia Rosal Col·lecció de postals del Berguedà, àlbum 33, postal 2.

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ *Acció Cooperatista*, núm. 795, 12 d'agost de 1938, p. 2.

²⁹⁵ Arxiu Municipal de Puig-reig, Classificació de serveis agropecuaris, juntes i comissions municipals, Sindicat Agrícola 1936/1939, Llibre d'actes de la Junta Municipal Agrícola.

4. PUIGREIG — Hospital

Per acabar, en referència a la relació del cooperativisme berguedà amb el moviment cooperativista català durant la Guerra Civil, s'ha de subratllar que es van anar fent visites a la comarca pels líders de la Federació de Cooperatives de Catalunya. L'última de què es té constància fou la que es va fer la quarta setmana de març de 1938, en la qual es van visitar els centres cooperativistes de Puig-reig i de Berga per conèixer els projectes cooperatius que s'hi duïen a terme. L'alcalde del primer poble, Joan Pons, els va mostrar «l'obra intensament cooperatista portada a cap pel Municipi i de l'obra humanitària i d'auxili social desenvolupada en l'Hospital d'aquella localitat». En segon lloc, en referència a la capital berguedana, en van destacar «la bona impressió que ens ha causat la marxa, lloable en tots els aspectes, de la cooperativa "La Popular Armonia"»²⁹⁶.

²⁹⁶ *Acció Cooperatista*, núm. 775, 25 de març de 1938, p. 2.

COOPERATIVES I GERMANDATS DE LLAUDADORS I RAMADERS DURANT EL FRANQUISME (1944-1959)

172

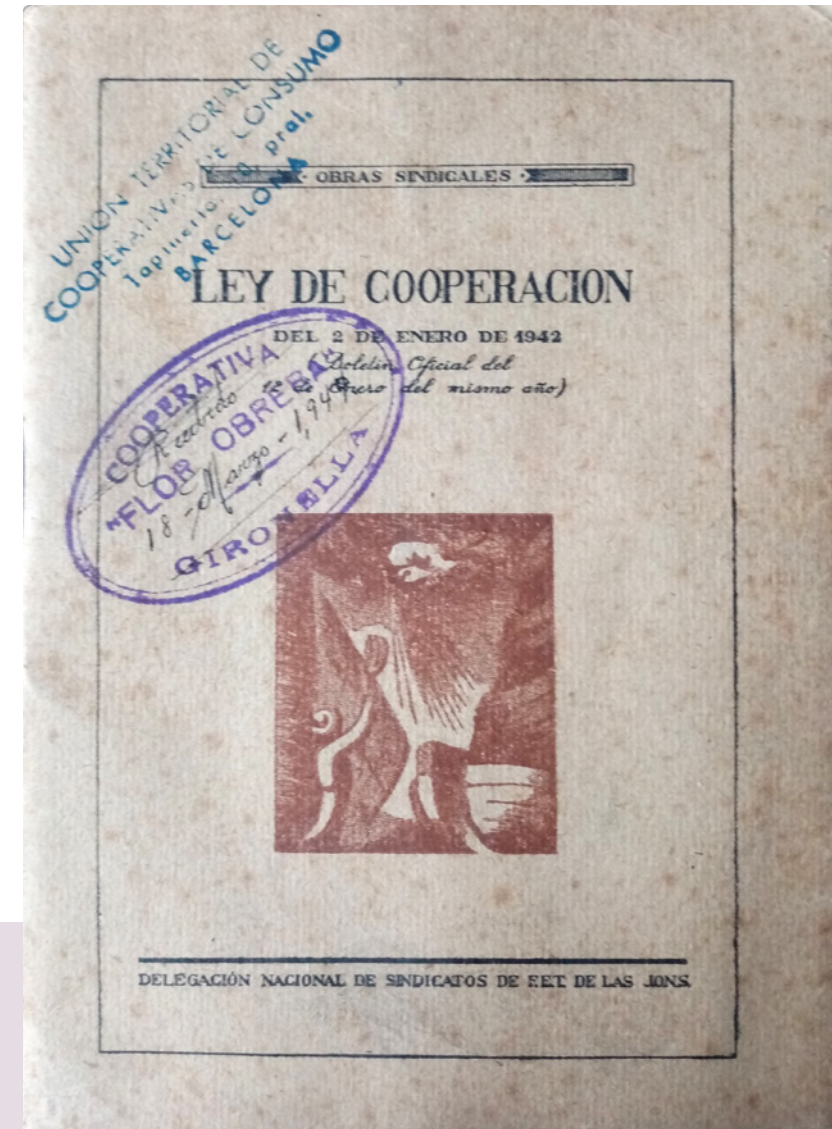
Un cop acabada la guerra, el nou règim dictatorial va dedicar els primers anys a revertir les iniciatives econòmiques de la Segona República, fet que va comportar el desmantellament de la xarxa, l'estructura i la legislació cooperativistes tal com les hem conegut fins al moment. A més, degut a la seva significació política, les figures cooperativistes més importants de l'etapa republicana van veure's obligades a amagar-se i inclús a exiliar-se per por de les represàlies²⁹⁷. És important tenir en compte que tot això va buidar el cooperativisme del discurs obrerista que havia tingut fins aleshores, substituint-lo per la reivindicació de la concepció falangista de justícia social del règim. Aquest concepte es basava en un assistencialisme per part del règim nacionalsindicalista que havia de pal·liar les dures condicions de vida de la classe treballadora, amb la finalitat última de reforçar la comunitat nacional²⁹⁸.

En aquest marc ideològic, el cooperativisme, que s'entenia com un annex al sindicalisme vertical, havia de ser un agent regulador de l'economia que garantís el seu funcionament al marge «de un capitalismo agitador y especulador»²⁹⁹, en paraules de José Antonio

²⁹⁷ Josep CASANOVAS PRAT, *Op. cit.*, p. 123-147; Javier TÉBAR, "Franquisme i contrarevolució agrària a Catalunya durant la immediata postguerra (1939-1945)", *Estudis d'Història Agrària*, 16, 2003-2004, p. 91-108.

²⁹⁸ Carme MOLINERO, *La captación de las masas. Política social y propaganda en el régimen franquista*. Madrid: Càtedra, 2005.

²⁹⁹ Aquesta és part d'una cita textual que s'atribueix al líder falangista el 1935 i que es reproduïx a *Ley de Cooperación. 2 de enero 1942*, Madrid: Departamento de prensa y propaganda, 1942, p. 4, Arxiu personal de Joan Duarri Coll.

Portada de l'edició de la *Ley de Cooperación. 2 de enero 1942*, Arxiu personal de Joan Duarri Coll.

173

Primo de Rivera, fundador de l'organització feixista Falange Española. Al mateix temps, es defugia de l'individualisme propiciat pels mateixos sistemes econòmics capitalistes³⁰⁰, trobant en el cooperativisme un mecanisme d'estalvi econòmic en el sentit més pragmàtic, però també una via per enrobustir, no només la comunitat nacional, sinó també la comunió nacional.

Si es consulta *Cooperación*, el butlletí informatiu de la Unió Territorial de Cooperatives de Catalunya y Balears, que fou l'estructura franquista substituïda de la Federació de Cooperatives de Catalunya, només hi consta l'existència de la cooperativa de consum La Bergadana de Alimentación, de la ciutat de Berga³⁰¹. En els arxius municipals berguedans no s'hi ha trobat cap fons sobre cooperatives durant el franquisme, tot i que aquest projecte ha començat a remeiar-ho localitzant els fons documentals de *La Flor Obrera* i el de *La Bassachs* i tramitant la seva donació a l'Arxiu Històric Municipal de Gironella, ambdós amb fons molt valuoses sobre la trajectòria d'aquestes entitats durant la dictadura.

Gràcies a la troballa d'aquests documents, s'ha pogut comprovar que *La Flor Obrera* va aprovar els seus nous estatuts el 24 de setembre de 1944 i va ser inscrita al Ministeri de Treball el 29 d'abril de 1946³⁰². Gairebé tres anys després, el 18 de març de 1949, aquesta entitat va rebre, de part de la Unió Territorial de Cooperatives de Catalunya i Balears, una còpia de la *Ley de Cooperación* de 1942. Després d'uns anys de debat intern, el 1960 aquesta societat va patir una escissió, de tal manera que els

³⁰⁰ *Ibid.*, p. 3.

³⁰¹ *Cooperación*, núm. 15, març de 1958, p. 9; *Cooperación*, núm. 27, febrer-abril de 1960, p. 12; *Cooperación*, núm. 34, novembre-desembre de 1961, p. 12.

³⁰² *Estatutos de la Sociedad Cooperativa de Consumo La Flor Obrera Gironellense*, Arxiu Personal de Ramon Codina i Cesari.

Visita de Franco a Gironella, 1966, Arxiu personal de Ramon Campos Borrego, cedida per la família Valledeperes-Mas-sanés.

membres dissidents van reconstituir *La Bassachs*³⁰³. Tal com explica aquell resum de la seva trajectòria:

«La sucursal de la Cooperativa Flor Obrera radicada a la Barriada Bassachs restà tancada per la venda d'articles als socis; més tard els baixos varen ser llogats i això durà fins l'any mil nou-cents cinquanta-set. Després de moltes reunions i debats de la comissió representant dels socis pertanyents a la sucursal de [la] Cooperativa Flor Obrera, amb la Junta Directiva de la Central, s'aconseguí un acord de reobrir la Sucursal; al febrer de l'any mil nou-cents cinquanta-vuit es desfusionaven les dues entitats i la Barriada Bassachs tornava a recuperar la seva "Cooperativa Bassachs de Gironella", avui existent en el lloc de la seva propietat»³⁰⁴.

Es desconeix la raó d'aquesta separació, però és important tenir en compte que, si bé *La Bassachs* havia col·laborat recurrentment amb la resta de projectes cooperatius que hi havia hagut a Gironella, com ja s'ha demostrat en aquest treball, sempre es va percebre com una entitat independent i va intentar conservar la seva autonomia.

A través de Serra Rotés i Artero Trasserra, sabem que la Flor de Maig de la Colònia Manent també va reprendre l'activitat durant la dictadura, tenint constància solament d'una reunió de socis l'any 1960 sota uns paràmetres d'actuació molt restringits³⁰⁵. Finalment, mitjançant la base de dades del Registre General de Cooperatives de la Generalitat

³⁰³ Arxiu personal de Joan Duarri Coll.

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ Rosa SERRA ROTÉS; Josep ARTERO TRASSERRA, *Op. cit.* nota 61 al peu de la p. 163.

Visita de Franco a Gironella, 1966, Arxiu personal de Ramon Campos Borrego, cedida per la família Valledeperes-Mas-sanés.

de Catalunya, es coneix que hi va haver una altra cooperativa, la Bergadana de Transportes SCCL, que també es va inscriure al mateix ministeri el 1964³⁰⁶.

Més enllà de l'enviament de la còpia del text legislatiu franquista a *La Flor Obrera* i la notificació de la celebració d'assemblees internes per part de la Bergadana de Alimentación, no s'ha trobat cap altra interacció entre cap de les cooperatives berguedanes amb la Unión Territorial de Cooperativas de Cataluña y Baleares. Per tant, no es pot avaluar quin rol i incidència va tenir el cooperativisme berguedà en el desenvolupament del cooperativisme franquista. Tanmateix, en la dimensió agrària del sindicalisme vertical, amb les germandats de llauradors i ramaders com a nuclis neuràlgics locals³⁰⁷, sí que s'ha enregistrat alguna activitat que va transcendir les fronteres comarcals.

Entre altres activitats relacionades amb el sindicalisme vertical, les germandats de llauradors i ramaders berguedanes van articular alguns serveis comunals que es podrien considerar cooperativistes, ja que representaven una inversió col·lectiva per aconseguir un recurs que individualment seria molt més costós. Aquesta és una afirmació que podria discutir-se teòricament i conceptualment, entrant en debats sobre què és el cooperativisme i els seus límits, una controvèrsia que no és l'objecte d'aquest treball.

Per tant, aquesta identificació d'algunes de les activitats de les germandats com a cooperativistes es justificarà a partir de dos

arguments principals: d'una banda, la similitud entre algunes de les lògiques articulades per les germandats i les cooperatives, i, de l'altra, com de difuses eren les fronteres entre els àmbits sindical i cooperativista en l'estructura del Sindicat Nacional Vertical. Per il·lustrar-ho, ens podem remetre a les memòries que havien d'elaborar anualment les germandats, el primer punt de les quals solia ser «a).- Actividad cooperadora (servicio de almacén, clase y volumen de artículos facilitados)»³⁰⁸.

Entre les iniciatives d'aquestes germandats s'hi troba la compra de maquinària agrària per fer-ne un ús comunal. El cas més representatiu del Berguedà és el de la germandat de llauradors i ramaders de Guardiola de Berguedà, el cap de la qual va aprofitar la distribució de tractors establerta per la Direcció General d'Agricultura el 19 de setembre de 1953 per demanar «un tractor para uso de los socios de la Entidad para el laboreo de sus tierras y para accionar en su época una trilladora»³⁰⁹. Tot i això, sembla que no se li va concedir, ja que a l'octubre de 1956 un veí de Sant Julià de Cerdanyola, Romà Jané Bagués, proposava la compra d'un tractor al cap de la germandat. La resposta d'aquest últim fou positiva, sota la premissa que «de adjudicarselo será a condición de que cuando algun socio de la misma [Germandat] lo necesite se obligue a servirlo por el tanto que se estipule»³¹⁰.

No va ser fins a l'octubre de 1958 que, pel preu de 205.000 pessetes, la germandat va poder adquirir un tractor, que va ser enviat des de Pamplona i tenia un motor Eicher de 35 CV. Finalment, el tractor no va

³⁰⁶ Aquesta base de dades ens permet conèixer les cooperatives de la comarca inscrites al Ministeri de Treball des del 1942 fins el 1983. Disponible a <https://analisi.transparenciacatalunya.cat/Treball/Registre-General-de-Cooperatives-de-la-Generalitat/euku-fzbx>.

³⁰⁷ Per una primera aproximació al fenomen de les germandats de llauradors i ramaders, vegeu José María GÓMEZ HERRÁEZ, "Las Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos (1942-1977). Del análisis franquista a la historiografía actual", *Historia Agraria*, 44, 2008, p. 119-155.

³⁰⁸ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 4, carpeta 1965-1967.

³¹⁰ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 2, carpeta 1955-1956.

³⁰⁹ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 1, carpeta 1954.

quedar al càrrec de Jané, sinó de Joan Pons Marginet, en representació de tota l'entitat, i el seu ús requeria un pagament de 300 pessetes. El més interessant, però, és la declaració jurada de finals d'estiu de 1959 que el cap de la germandat va haver de firmar i enviar a una autoritat que s'ignora. S'hi notificava que, juntament amb una trilladora de la marca Angeles, que ja estava en possessió de la germandat, «Durante el mes de agosto se efectuaron labores de trilla en esta localidad, y en el de septiembre en los pueblos inmediatos»³¹¹. No se sap fins quan es va mantenir aquest servei per part de la germandat, però consta que a finals de 1968 encara el conservava³¹².

Les gestions entorn d'aquest tractor revelen un últim detall molt significatiu i és que la germandat de llauradors i ramaders de Guardiola de Berguedà també l'anomenaven Cooperativa de Guardiola. Aquesta informació ens arriba a través d'una queixa d'impagament que el taller per a tractors Blas Vallverdú, ubicat a Tàrrrega, va traslladar a la germandat de part de l'empresa proveïdora Productos Industriales S.A. de Madrid el 18 d'octubre de 1962. El propietari del taller va proposar com a possible explicació del malentès la confusió entre els dos topònims, ja que, al notificar-li l'error, l'empresa madrilenya s'havia referit a la germandat com a «COOPERATIVA DE GUARDIOLA (...) Es posible que en Madrid no sepan que el giro debían dirigirlo a "Hermandad de Labradores y Ganaderos de Guardiola de Berga"»³¹³.

³¹¹ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 2, carpeta 1958.

³¹² Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 5.

³¹³ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Caixa 4, carpeta 1962.

³¹⁴ Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, Fons de la Germandat de Llauradors i Ramaders, Caixa 1, carpeta 1954.

En referència a la germandat de Guardiola, només queda explicar l'oferta que els va fer el 31 de juliol de 1954 la germandat de llauradors i ramaders de Santpedor. La carta que van rebre d'aquesta entitat els comentava que:

«Siendo próxima la campaña de molturación del trigo de reserva de consumo familiar, ofrecemos nuestros Servicios a todos sus asociados, con la nueva instalación de la Harinera, la que está dotada de la más moderna maquinaria, que será garantía absoluta de que sus productos serán elaborados con toda pulcritud»³¹⁴.

De fet, a la primavera de 1961, la germandat de llauradors i ramaders de Vallcebre també va sol·licitar construir aquest tipus d'instal·lació, concretament:

Propaganda de maquinària agrícola enviada a la germandat de llauradors i ramaders de Guardiola de Berguedà, Arxiu Municipal de Guardiola del Berguedà, caixa 3, carpeta 1959.

EL NUEVO FORDSON MAJOR

TRES NUEVOS MOTORES
Diseño FORD — Producción FORD

Funcionando con gasolina, aceite vaporizador o aceite Diesel, el Nuevo Tractor Fordson Major con motor de gasolina, válvulas en culata, 4 cilindros, ofrece una magnífica construcción que permite calidísima conservación de sus componentes que son comunes a los tres motores. Incluye el bloque de cilindros y el cigüeñal de aluminio, los tres ejes de bancada. Los tres motores tienen lubricación por presión y cambio de cilindros recambiables. Véase el corte seccional del nuevo motor a gasolina.

Un nuevo motor a aceite vaporizador (Kerosén) de máxima potencia. Una de sus características más destacadas es que el cambio de aceite al aceite vaporizador se efectúa con toda facilidad mediante un control incorporado en el panel de instrumentos. Se suministran carburadores separados para alimentación a gasolina o a kerosén, eliminándose de esta forma la necesidad de cargar la cámara de flarador. Tanto el motor a kerosén como el motor a gasolina son regulados automáticamente a velocidades de 400 a 1.700 r.p.m.

El nuevo motor Diesel Fordson Major tiene su alimentación de combustible por cuatro sistemas separados de filtro de aire de ser inyectado por las soberas de cuatro orificios. Un regulador automático controla el suministro de carburante en proporción directa al trabajo realizado. El sistema de refrigeración en los tres motores tiene control termométrico. Las perlas del radiador, accionadas desde el volante del tractor, aseguran un control exacto de la temperatura del motor.

Este tractor a aruga completa incorpora la nueva transmisión y los nuevos motores. Tiene capacidad de arar, para arado de tres surcos, y una gran potencia. Su mínima altura sobre el suelo.

Estos semiorugas aumentan considerablemente la potencia de la barra de tracción del tractor. Se afectan en la más sencilla de las formas. Arretra con facilidad arados de varios surcos o otros pesados implementos de cultivo, pudiendo ser convertida con facilidad para funcionar con ruedas o semiorugas.

TRACTOR
EL NUEVO TRACTOR FORDSON MAJOR
CON ORUGA COMPLETA "COUNTY"

Las destacadas características del Nuevo Fordson Major le convierten en el Tractor más versátil de nuestra época.

- Puede seleccionarse uno de tres motores de 4 cilindros con válvulas en culata —Motor Diesel, Motor a Gasolina, Motor a Aceite Vaporizador. (Kerosén). Diseño y construcción de Ford. Un consumo sumamente económico de combustible.
- Muchos de los componentes básicos son comunes a los tres motores: una característica destacadísima para simplificar el servicio, proporcionándose al mismo tiempo y por primera vez un motor Diesel a bajo precio.
- La velocidad adecuada para cada operación agrícola—seis velocidades hacia adelante y dos de marcha atrás.
- Nuevo sistema hidráulico con bomba a engranajes. Más facilidad de conducción y mayor comodidad para el conductor. Controles y dirección tipo automóvil.
- Construcción científica del surtido de implementos.
- Líneas modernas. Escasa altura total y adecuada distancia libre desde el suelo al cárter. Compacto y manejable.

AGRICULTURA CON MAJOR — LABOREO ECONOMICO

«un molino-triturador de piensos marca ROYAL TRIUMPH, tipo 4, accionado con motor electrico de 20 HP y con una producción de 800 Kgs. por hora.

Dada la necesidad de la instalación del citado molino, con objeto de dar facilidades y garantías de buena labor en la Molturación de los Piensos para los agricultores de la localidad, puesto que el molino hoy existente es de represa y de instalación Antigua y que además está enclavado en un paraje donde solo es posible el transporte de los Piensos con caballerías»³¹⁵.

Però Vallcebre sobretot destaca per custodiar una carta enviada des de la Delegació Comarcal Sindical del Berguedà a la germandat de llauradors i ramaders local per avisar-los que, «Al objeto de facilitar cuantas orientaciones sean precisas para la puesta en marcha de la Cooperativa Artesana del Bergadà, se desplazarán a esta Delegación Comarcal los Jefes Provinciales de las Obras Sindicales de Artesanía y Cooperación». Per aquest motiu es va convocar a la seu de la Delgació Comarcal del Berguedà a les 12 del migdia del 21 de febrer de 1968 al vallcebrès Mateu Tarrés Perarnau, «en su calidad de miembro de la Junta Rectora de la indicada Cooperativa»³¹⁶. Ni d'aquesta reunió en concret ni del projecte en general se n'han trobat més referències, però la iniciativa és un pla que seria convenient rastrejar en un futur.

Sense ser exactament el mateix, però seguint un criteri semblant, Ramon Clotet Vila, secretari de la germandat de llauradors i ramaders

de Montclar, va rebre una carta de la mateixa Delegació Comarcal Sindical notificant la celebració el 9 de febrer de 1957 de:

«una reunión de Jefes de y Secretarios de todas las Hermandades de la Comarca asl objeto de tratar de la constitución de un Servicio Cooperativo tal y como se trató en la última reunión de Secretarios celebrada en esta Delegación Comarcal. Dada la importancia que sobre la marcha de las Hermandades puede representar la misma y de los beneficios que sin duda reportaría a nuestros agricultores, estoy seguro que asistirás a la reunión acompañado del Jefe de esa Entidad, al objeto de aportar vuestros valiosos puntos de vista»³¹⁷.

El text permet d'intuir un intent de constitució d'una cooperativa agrària en l'àmbit comarcal per fer compres i altres serveis en comú, i així obtenir productes a un preu més econòmic. De la mateixa manera que en el cas anterior, aquesta és una qüestió en la qual s'hauria d'intentar aprofundir, per tal d'identificar i entendre les lògiques pròpies d'aquestes societats. Allò que es fa palès és la dinàmica que es va seguir de teixir una xarxa a través de l'activitat cooperativista, tant del punt de vista intracomunitari com de l'intercomunitari, així com també intercomarcal, de vegades a través de l'estructura del Sindicat Nacional Vertical i, altres cops, al marge d'aquest sindicat.

³¹⁵ Arxiu Municipal de Vallcebre, Fons de la Germandat de Llauradors i Ramaders.

³¹⁶ *Ibid.*

³¹⁷ Arxiu Municipal de Montclar, Fons de la Germandat de Llauradors i Ramaders, Caixa 3.

COOPERATIVISME I DEMOCRÀCIA: EL COOPERATIVISME ENFRONT DEL NEOLIBERALISME (1983-2011)

184

Per abordar l'escenari cooperatiu berguedà des d'una perspectiva genèrica, s'ha d'estudiar el buidatge de la base de dades del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya, malgrat els problemes metodològics als quals se l'ha associat (p. 12). Entre el 1983 i el 2011, al Berguedà es crearen 23 cooperatives, que representaren un 0,95% del total de cooperatives creades a tot el Principat en aquest interval de temps. Per tant, es fa palès que el pes del cooperativisme berguedà no va ser gaire important, com a mínim en termes quantitius. Tanmateix, s'ha cregut convenient dimensionar aquest fenomen en l'àmbit de la comarca, per tal de quantificar les cooperatives existents i, a la vegada, relacionar-les amb els sectors cooperatius i els municipis als quals van pertànyer. Vegeu les taules següents.

RELACIÓ COOPERATIVES BERGUEDANES SECTORS COOPERATIUS	
Sector	Nombre de cooperatives berguedanes
Construcció	7
Indústria	7
Serveis	6
Agricultura	3

Taula 1. Base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya.

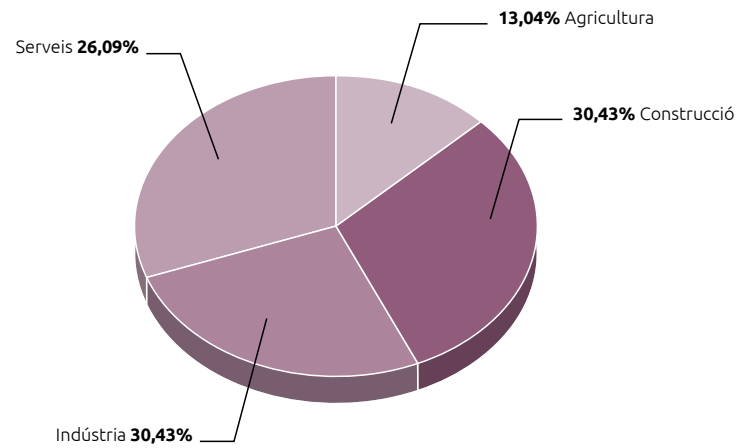
RELACIÓ COOPERATIVES BERGUEDANES MUNICIPI BERGUEDANS	
Municipi	Nombre de cooperatives berguedanes
Berga	11
Viver i Serrateix	2
Avià	2
Bagà	2
Casserres	2
Olvan	2
Puig-reig	1
Guardiola del Berguedà	1

Taula 2. Base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya.

185

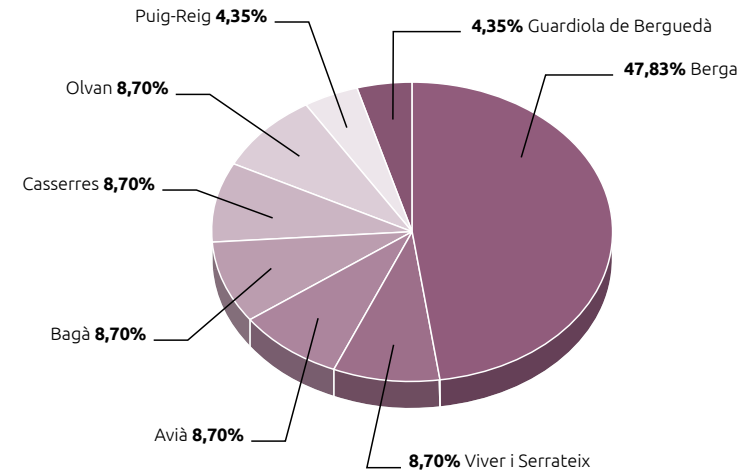
Per il·lustrar el pes relatiu d'aquests dos paràmetres en l'escenari cooperatiu comarcal, s'han elaborat els dos gràfics següents.

REPRESENTATIVITAT SECTORIAL SOBRE EL TOTAL DE COOPERATIVES BERGUEDANES (1984-2011)

Taula 3. Base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya.

REPRESENTATIVITAT MUNICIPAL SOBRE EL TOTAL DE COOPERATIVES BERGUEDANES (1984-2011)

Taula 4. Base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya.

La conclusió que extraiem d'aquests gràfics és que, d'una banda, en referència als sectors, durant les primeres tres dècades de democràcia, el sector agrícola no va pesar tant com els de la construcció, la indústria i, inclús, els serveis, on s'inserien les cooperatives de consum. Aquest últim, malgrat ser el segon menys representat, tenia quasi el mateix nombre de cooperatives que els primers, però, sobretot, doblava la quantitat de cooperatives agrícoles. De l'altra banda, la capital de comarca concentra quasi la meitat de cooperatives de tot el Berguedà, mentre la resta de pobles amb aquest tipus d'entitats mai van passar de dues. A més, si s'avalua el cas de Berga per si sola, trobem que en el cooperativisme de la ciutat hi dominen el sector de la construcció i el dels serveis, amb cinc i quatre cooperatives respectivament, molt per sobre de les dues d'indústria i l'única agrícola.

Passant a valorar les relacions que les cooperatives a les quals se'ls ha pogut resseguir mínimament la trajectòria van poder establir amb la xarxa cooperativista catalana, en primer lloc hi trobem *La Flor Obrera*. El seu últim president, Ramon Codina Cesari, explica que la gestió més burocràtica la deixaren al càrrec de la Gestoria Pla, ubicada a Gironella mateix, així que no van tenir mai gaire relació amb els

Esfondrament de l'edifici de *La Flor Obrera*, 2013, arxiu personal de Ramon Campos Borrego.

Enderroc de l'edifici de *La Flor Obrera*, 2013, arxiu personal de Ramon Campos Borrego.

òrgans federatius cooperativistes. De fet, tant és així, que no van arribar a donar de baixa la cooperativa, malgrat que van intentar gestionar-la amb l'Ajuntament. Segurament això està vinculat al fet que tothom relacionat amb *La Flor Obrera* a qui s'ha entrevistat afirmi que aquesta actuava com una botiga normal i no com a cooperativa, ja que era la dependenta qui portava el dia a dia i no es feien gairebé mai ni les assemblees ordinàries³¹⁸. Finalment, el 16 de febrer de 2013 el mític edifici del carrer Farguell, que servia de seu social a *La Flor Obrera* es va ensorrar i el consistori gironellenc el va haver de tirar a terra³¹⁹.

En el cas de *Cooperativa Tèxtil de Viladomiu Nou* – COTEVI, aquell que fou director general de la fàbrica els quatre primers anys de la Cooperativa, Antoni Niubó, explica una relació semblant per part de la cooperativa viladomina amb la xarxa cooperativista catalana. Aquesta societat va néixer el 1984 fruit d'una part dels treballadors de Viladomiu S.A. per seguir amb l'empresa en format de cooperativa després que la primera fes fallida, en el marc de la crisi de la indústria tèxtil berguedana i catalana. Segurament aquesta naturalesa particular va fer que en la seva trajectòria dins del món cooperativista, COTEVI

³¹⁸ Entrevista a Ramon Codina Cesari realitzada el 4 de setembre de 2023.

³¹⁹ *Aquí Berguedà*, 22 de març de 2013. Disponible a: <https://www.aquiber-gueda.cat/2013/03/22/lajuntament-de-gironella-enderroca-ledifici-de-lantiga-cooperativa/>

no tingués gaires interaccions, més enllà de les protocol·làries amb els organismes principals.

La crisi del sector tèxtil cotoner, que era l'imperant al Berguedà, va començar als anys 1960, moment en què es va produir una certa obertura de l'economia espanyola i començaren a entrar altres competidors estrangers. Tot i això, la màxima ocupació del sector a la comarca es va donar entre els anys 1972 i 1973, amb 11.500 llocs de treballs directes, i a partir d'aquest moment aquesta indústria va començar a decreïxer fins a tenir-hi una presència testimonial que ha perdurat fins avui. La crisi del tèxtil va evolucionar aleatòriament, condicionada no tant per factors intrínsecs del sector tèxtil, sinó en funció de característiques generals de l'economia d'aquells anys: tipus de canvi, els preus de l'energia, entrada en escena de nous països.

A partir de les dècades dels 1960 i 1970, va resultar molt difícil competir amb països com Txecoslovàquia o Romania, ja que tenien costos de producció més barats. Si bé és cert que la seva mà d'obra podia abaratir el preu final del producte respecte al confeccionat a Catalunya, també és important tenir en compte que alguns d'aquests països ja comptaven amb millor tecnologia. Per exemple, en el cas de Txecoslovàquia, la indústria tèxtil d'allí era pionera en el sector i innovaren en la modernització dels processos de filatura, mentre que la tecnologia catalana seguia estant força endarrerida. A finals dels 60, l'Estat espanyol va intentar impulsar un pla de reconversió tecnològic que pretenia renovar la maquinària vella per una de més moderna.

Tanmateix, aquest projecte no va tenir l'èxit esperat, i la situació només va empitjorar amb l'obertura de fronteres i la supressions d'aranzels de 1986, vinculats a processos com l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea o les negociacions conegudes com la Ronda Uruguai³²⁰.

Va ser en aquest període que el contacte amb la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa va ser més continu. Segons Niubó, juntament amb altres autoritats polítiques, fou precisament el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa qui va polititzar en excés la situació de crisi de COTEVI. Per seguir subsistent, la gerència de la fàbrica creia necessari no renovar part de la plantilla, una decisió que va ser impossible de prendre per la Junta Rectora degut a les relacions personals, i moltes vegades familiars, que hi tenien. Davant d'aquesta dicotomia, el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa no va tenir prou en compte els criteris econòmics i empresarials i va posar-se diametralment en contra de la postura de la gerència, fet que va contribuir a la seva demonització³²¹.

És interessant veure com el marc mental propi d'una colònia tèxtil, romanent encara en la realitat sociològica de COTEVI, va acabar projectant en Niubó la imatge de l'amo de la colònia. En una reunió de la Junta Rectora de COTEVI amb diferents agents assessors, un membre del Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa que no s'ha pogut identificar va assenyalar Niubó com un explotador i va demanar als cooperativistes gironellencs que no es deixessin dominar per ell.

³²⁰ Rosa SERRA ROTÉS; Albert BALCELLS GONZÁLEZ, *Les colònies industrials de la conca del Llobregat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2019, p. 411; Entrevista a Antoni Niubó realitzada el 12 de juliol de 2023.

³²¹ *Ibid.*

Val pel dinar de la festa d'inauguració de Bergolvan S.A.L., arxiu personal de Ramon Parramon Ballesteros.

Al veure que no se seguien els criteris que havia proposat, Antoni Niubó va dimitir com a director general de COTEVI el 1987³²². Aquesta empresa no va ser capaç d'adaptar-se al mercat tèxtil internacional, i de la mateixa manera que la majoria d'empreses tèxtils de la zona³²³, va acabar tancant el 1988³²⁴.

La majoria dels entrevistats relatius a COTEVI afirmen que, malgrat tenir la forma de cooperativa, aquesta fàbrica va seguir funcionant de la mateixa manera que quan funcionava com a societat anònima, i que de cooperativa en tenia ben poc. Tanmateix, va ser precisament la Junta Rectora de COTEVI i l'assessorament que aquesta va rebre de part d'altres instàncies del moviment cooperativista el que va acabar determinant el rumb que va prendre l'empresa.

Un cas similar al de COTEVI va ser el de Bergolvan S.A.L., de la Colònia Rosal. La fàbrica operant en aquesta colònia, dedicada també al sector del tèxtil cotoner, va declarar-se en suspensió de pagaments el 1979, i va esdevenir una societat anònima el 1980. Tot i el crèdit oficial de 250 milions que se li va concedir, el 1987 els seus treballadors van haver d'embargar l'empresa i la van convertir en una societat anònima laboral; d'aquesta manera van recuperar el nom que

³²² Ibid.

³²³ Rosa SERRA ROTÉS; Albert BALCELLS GONZÁLEZ, *Op. cit.*, p. 408-412; Josep CAMPRUBÍ, "Colònies tèxtils: una vitalitat que desapareix", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 47, 1995, p. 32-37..

³²⁴ Pere VALL CASAS, *De Colònies Tèxtils a Parc Fluvial. El sistema de Colònies Tèxtil del Baix Berguedà. Gènesi i revaloració*. Barcelona: Marcombo Boixareu Edicions, 1999, p. 32.

se li havia donat quan havia estat col·lectivitzada en el marc revolucionari de la Segona República. Tanmateix, el 1992 va fer fallida i va haver de tancar³²⁵.

L'entitat que més contacte va tenir amb la xarxa i el moviment cooperativista catalans fou *La Bassachs*, que com ja s'ha dit, el 1960 es va separar *La Flor Obrera* (p. 174-176). A principis dels anys 80, es va decidir renovar el Consell Rector incloent nous individus, per tal de donar resposta a totes les demandes d'informació que l'entitat rebia de la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya i la Fundació Roca i Galès, les quals s'interessaven per la seva activitat com a cooperativa. En referència a la Fundació Roca Galès, *La Bassachs* va estar inscrita durant 20 anys a la revista *Cooperació Catalana*, editada i distribuïda per aquesta fundació.

Aquesta cooperativa va formar part de la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya entre el 1989 i el 2005, i havia assistit anteriorment al Congrés de Vilafranca del Penedès de 1985 muntant un autobús a disposició del socis interessats a acudir-hi. Els assistents a aquell congrés van participar en diferents activitats formatives i culturals, i la cooperativa *La Bassachs* va pagar-los el dinar de germanor que s'hi va celebrar. El 1989 el secretari del Consell Rector, Joan Duarri Coll, va anar al Congrés de Sant Boi de Llobregat acompanyat de les dues dependents de la cooperativa, Maria Rosa Amills Percerissa i Rosa Maria Sobrevias Pey. A partir d'aquest moment, l'entitat va excusar la seva absència en els

³²⁵ Rosa SERRA ROTÉS; Albert BALCELLS GONZÁLEZ, *Op. cit.*, p. 408.

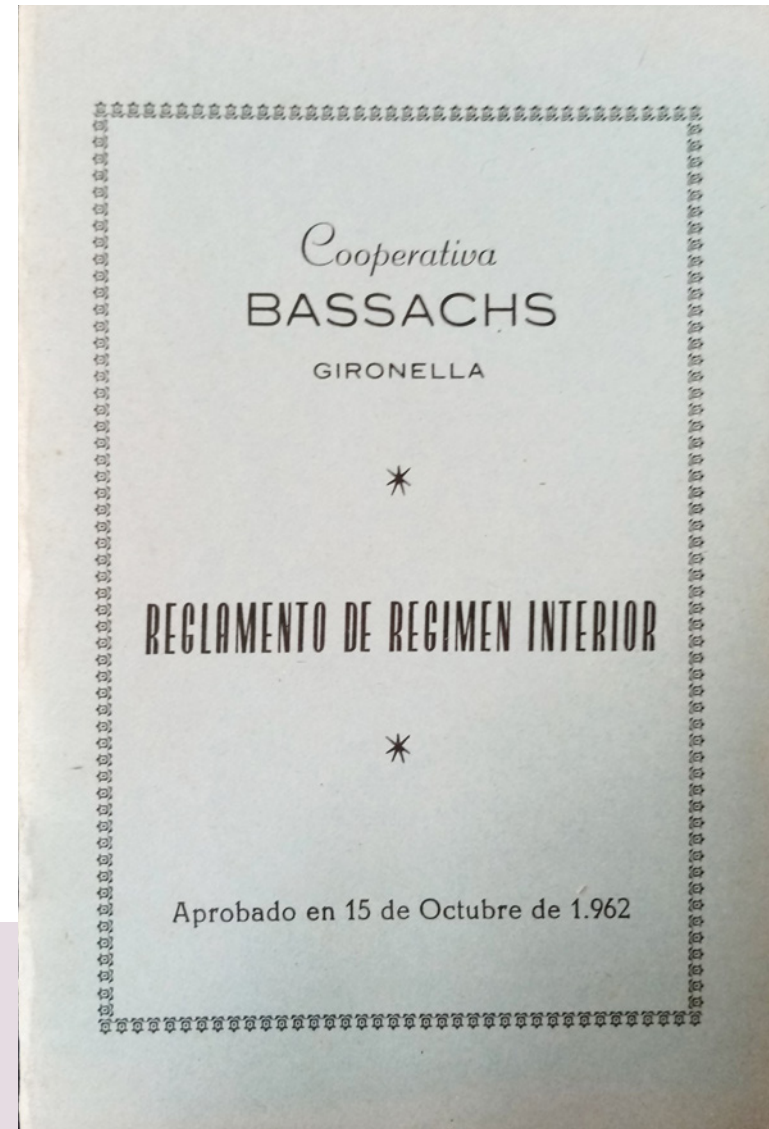
congressos següents, que se celebraven cada quatre anys, degut a la falta de socis que poguessin assistir-hi³²⁶.

Per la seva banda, les dues dones que treballaven de dependents a la botiga de la cooperativa expliquen que elles van establir relacions amb la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya i el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa quan *La Bassachs* estava en procés de tancament, per demanar assessorament laboral pel fet de ser-ne assalariades³²⁷. A més, Joan Duarri Coll explica que, entre finals dels 80 i principis dels 90, es va establir relacions amb *La Cooperativa Obrera de Balsareny*, la *La Cooperativa Agrícola de Sant Fruitós de Bages* i *La Unió de Cooperadors de Súria*. Segons Duarri, alguns membres d'aquestes societats es trobaren al local d'aquesta última per posar en comú dubtes i propostes sobre compres en comú a través de la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya.

Finalment, els entrevistats identifiquen la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya i el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa com els òrgans als quals va acudir el Consell Gestor de *La Bassachs* quan el 2005 va identificar una clara regressió econòmica de l'entitat, ja que no podien competir contra les plataformes de supermercats. Anteriorment, de la mateixa manera que *La Flor Obrera*, les qüestions burocràtiques les havien delegat a la Gestoria Pla, però a partir d'aquest any, el Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa es va fer càrrec dels àmbits laboral, social i fiscal, així com de la comptabilitat.

³²⁶ Entrevista a Joan Duarri Coll, Moisès Comellas i Marià Raquena realitzada el 12 de juliol de 2023.

³²⁷ Entrevista a Mª Rosa Amills Percerissa i Rosa Mª Sobrevias Pey realitzada el 31 de maig de 2023.

Portada dels Estatuts de *La Bassachs*, 1962, arxiu personal de Joan Duarri Coll.

Aquest organisme ja feia un temps que els orientava en qüestions de diversa naturalesa, com la importància de mantenir el nombre de socis per sobre de 50 o la necessitat de demanar aportacions extres als socis per tal de complir amb el mínim exigint per la llei, tot amb l'objectiu de mantenir l'estatus de cooperativa i evitar sancions. El guiatge del Centre de Gestió Cooperatiu de Manresa va ser un factor determinant en la longevitat de la cooperativa.

Per acabar, a part de l'assessorament burocràtic per dissoldre la cooperativa quan es va decidir que no es volia continuar, els antics cooperativistes contenen que es veia a la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya com l'ens que es quedaria amb el romanent de la cooperativa si aquest procés de tancament no es feia correctament. Però és que en el cas que es complís el procediment tal com requeria la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya, els membres de *La Bassachs* assenyalen amb cert despit que aquesta s'acabaria quedant igualment la part de diners que sobrés al final. Ells només buscaven tancar el procés per no haver-se'n de preocupar més, donat que havien assumit que la cooperativa ja no tenia futur, però se'ls seguia demanant que es fessin càrrec de totes les gestions burocràtiques.

«[Joan Duarri:] Aquests anys van ser molt durs, molt complicats, difícils, que si no es pot fer... Per portar això, teníem la Confederació de Cooperatives, que lo que restés s'havia de passar a la Confederació de Cooperatives.

[Moisés Comellas:] Això va ser quan a Manresa ens van dir que, si volíem deixar-ho, havíem de fer tot això. Poder vendre aquells pisos per pagar els diners als socis, a tots als socis, i que no quedés res brut. Llavors això va ser els últims dies, que ens van donar permís per tancar. És que costava molt de tancar la cooperativa i s'ho quedaven tot ells!»³²⁸.

³²⁸ Entrevista a Joan Duarri Coll, Moisés Comellas i Marià Raquena feta el 12 de juliol de 2023.

A tall de conclusió, i començant amb una valoració en retrospectiva, es pot afirmar que, des de finals del segle XIX, al Berguedà hi va haver una activitat cooperativista continuada. Aquesta activitat es va intensificar gradualment a partir del canvi de segle i va assolir el seu punt àlgid durant la Segona República, ja que va ser el moment en què més es va afavorir aquest model econòmic per part de les institucions. I cal dir que va aconseguir una centralitat econòmica molt important durant la Guerra Civil. Durant el franquisme s'ha comprovat com només algunes de les poques cooperatives actives fins al 1939 van poder seguir la seva activitat, tot i que van haver de renunciar al seu caràcter polític, assumint una lògica molt més pragmàtica. Per acabar, durant les primeres dècades de la democràcia, van ressorgir algunes societats cooperatives i en nasqueren d'altres de noves, però cap va poder adaptar-se a un mercat neoliberal que estava canviant molt ràpidament, sobretot amb la globalització de l'economia de finals del segle XX.

Entre aquestes cooperatives, les que més abundaren foren les de consum, sobretot fins al moment de la Guerra Civil. Més enllà d'aquest sector, abans de la caiguda de la Segona República, s'ha identificat el cas de la cooperativa d'habitatge *El Llobregat*, que representa una excepcionalitat al Berguedà, i s'han trobat indicis de l'existència de cert cooperativisme agrari. Tanmateix, no s'ha pogut dimensionar per la falta de documentació, tot i que en les visites als diferents arxius municipals s'ha pogut comprovar la dinàmica associativa intercomunitària que imperava al Sindicat Agrícola de Gironella i el poder que va arribar a acumular el de Puig-reig.

Durant el franquisme, en canvi, es fa palès com a causa del descens del nombre de cooperatives, la diferència quantitativa entre sectors s'equilibra i l'agrari guanya protagonisme en el format de germandats de llauradors i ramaders. Aquest equilibri entre cooperatives de consum i agrari es converteix en diversificació un cop acabat el règim franquista, ja que entren nous sectors com l'industrial i el de la construcció. Tanmateix, una qüestió que només s'intueix en el treball, tot i no aprofundir-s'hi, és el fenomen de les falses cooperatives, atès que, després del franquisme, es pot veure com l'adopció del format cooperativa per certes entitats no garanteix l'actuació com a tal.

Aquesta continuïtat al llarg del temps també demostra la resiliència que ha tingut el cooperativisme des de la segona meitat del segle XIX fins a l'actualitat, que ha estat capaç d'adaptar-se als diferents contextos polítics i socials que consecutivament van anar forjant la seva capacitat d'actuació. Aquesta dinàmica es va basar en assumir un rol i activitat més modestos quan la situació no els era tan favorable i un paper més actiu quan la situació els era més propícia, intentant treure el màxim de rèdit d'allò que cada règim oferia en cada moment.

D'una banda, van haver de renunciar al seu contingut polític reivindicatiu durant les dues dictadures que hi va haver a Espanya al llarg del segle XX, assegurant així la seva subsistència a l'espera de temps millors. De l'altra, van aprofitar els nous espais que els van oferir els marcs legals que es van anar succeint, com la Llei d'associacions de 1887, la Llei de sindicats agrícoles de 1906, les disposicions corporativistes de la dictadura de Primo de Rivera, tota la legislació republicana al llarg dels anys 30, la llei de cooperatives franquista de 1942 i la Llei de cooperatives de Catalunya de 1983.

Tanmateix, no es pot negligir la capacitat del cooperativisme per donar resposta a les diverses adversitats que la població de cada època va haver d'afrontar. Vegeu com va representar una estratègia de resistència de la classe obrera enfront de l'augment del cost de vida derivat de la industrialització que va viure Catalunya al llarg del segle XIX o davant el problema de l'habitatge a causa del creixement

demogràfic de principis del segle XX. Però, per al cas del Berguedà en particular, és realment il·lustratiu com el cooperativisme va assumir les tasques de gestió del proveïment i de la producció agrària en algunes poblacions en el transcurs de la Guerra Civil.

Gerard Vallejo i Joan Torrents no anaven gens desencaminats quan plantejaren la hipòtesi que l'activitat cooperativista al Berguedà va configurar «una realitat dual». Així, mentre s'han trobat senyals d'un cooperativisme agrari en algunes de les zones rurals de la comarca, a la vegada s'ha identificat un desenvolupament cooperativista preeminent a la conca del riu Llobregat. Aquest últim fou un espai àmpliament condicionat pel fenomen de les colònies industrials, el qual va marcar el desenvolupament econòmic, però també social, de la comarca. El seu protagonisme en la quotidianitat berguedana feu inevitable que les colònies interactuessin, amb major o menor mesura, amb les iniciatives cooperativistes del seu entorn.

Tal com s'ha vist al llarg de la investigació, aquesta relació entre cooperativisme i colònia no va ser sistemàticament la mateixa en tots els casos, sinó que la realitat de cada colònia la va modelar per adaptar-la millor a cada context concret. Algunes de les cooperatives ubicades en colònies industrials, per exemple, van incorporar-se a la Federació de Cooperatives de Catalunya des del primer moment del seu naixement, mentre que n'hi hagué d'altres que no ho van fer fins anys, i inclús dècades, després. A més, n'hi van haver que mai van ingressar-hi, com el cas de la cooperativa de la Colònia Vidal, que només se'n coneix l'existència per la seva aparició en anuncis publicitaris a *Acción Cooperatista*.

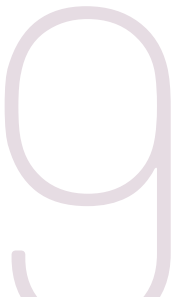
Per proposar una hipòtesi que pugui explicar aquest fet, s'ha de considerar l'antagonisme que representen l'autogestió i l'autosuficiència de les cooperatives d'una banda, i el règim d'ordre i paternalisme que imperaven en les colònies industrials de l'altra. A través d'aquesta òptica, també es pot plantejar fins a quin punt els amos de les colònies van estar interessats que els seus treballadors participessin en un moviment obrerista en què articulaven discursos

contra el sistema capitalista. Per tant, es podria entendre que com més forts eren el paternalisme i el control en la colònia, més improbable era que allí s'hi creés una cooperativa i encara menys que aquesta es vinculés al moviment cooperativista català.

El cooperativisme també fou un espai de politització important, elaborant i difonent un discurs en clau democràtica i en defensa de la classe treballadora, sempre que les circumstàncies ho permetessin. En aquesta tasca socialitzadora de la ideologia cooperativista foren molt importants la celebració d'actes en diversos indrets de Catalunya, així com la publicació dels òrgans de propaganda, els quals ens han servit per accedir no només a la retòrica del moviment, sinó també als debats interns que aquest va tenir i les iniciatives que va portar a terme.

Una de les primeres iniciatives que s'ha identificat del moviment i que, de fet, va ser un objectiu al qual van dedicar molt de temps i d'esforços fins a aconseguir-lo, fou la implementació d'una xarxa territorial que donés a l'estructura del cooperativisme català una incidència funcional i pràctica sobre les cooperatives de les zones rurals del Principat. Al ser, com ja s'ha dit, un moviment essencialment urbà, va costar molt aconseguir-ho, però es podria assumir que amb l'arribada de la Segona República, el cooperativisme va viure una institucionalització prou forta perquè a les cooperatives de comarques els interessés federar-se a la que aleshores era la Federació de Cooperatives de Catalunya.

També s'ha comprovat com en la quotidianitat del cooperativisme el factor classe acabava esdevenint un motiu de conflicte, ja fos en el si de les cooperatives o en la pugna d'aquestes contra la seva oposició més immediata, el petit comerç local. En el cas de la Poble de Lillet, s'ha vist com els socis de *L'Alt Llobregat*, que eren treballadors de la fàbrica, es van escindir i crear una nova cooperativa per no veure's subjugats a les pressions dels seus caps. En el cas de Puig-reig, en canvi, el conflicte entre cooperatives i comerciants locals es va materialitzar en forma d'injúries i guerra de preus. No s'ha d'oblidar que per al cooperativisme, aquests petits comerciants eren els intermediaris

abusadors que treien profit del treball aliè a través de l'especulació.

En perspectiva de gènere, s'ha fet palès que el moviment cooperativista català va intentar cedir nous espais d'actuació i visibilitat a les dones, malgrat que no van superar el marc de la divisió sexual del treball, ja que solien reservar-los les tasques i responsabilitats domèstiques. Tot i això, al llarg de les primeres quatre dècades del segle XX, les cooperativistes van anar guanyant força i visibilitat, a la vegada que construïen espais autònoms com el que van acabar sent les seccions femenines dins de les mateixes cooperatives. Això els va permetre ser un agent molt important en la construcció de xarxes intercooperativistes, fet que podria haver portat, per exemple, a la visita a Barcelona de *La Flor Obrera Gironellense*. De fet, tant homes com dones van reivindicar la importància d'estendre el cooperativisme entre la població femenina, ja que aquesta seria l'única manera de donar-li una dimensió global i realment representativa de la societat. En aquest sentit, i reprenent l'argument que s'havia presentat primerament en termes de perspectiva de gènere, el mateix estudi demostra el rol estructural que van tenir les dones en el desenvolupament de les cooperatives.

Vegeu la frase de Joan Duarri Coll sobre aquest tema: «Els homes socis formaven més part dels òrgans dels Consell Rector i assistien més a les assemblees, i les dones sòcies o familiars de socis més per les compres de la cooperativa, s'hi dedicaven més». Joan Antoni Niubó, en canvi, ho diu d'una altra manera: «Ras i curt, les dones eren les que pencaven més, una constant en el tèxtil i en altres sectors. (...) El treball dels homes era aquell que permet més *escaquejar-se*, tallers, serveis generals... Normalment, en una fàbrica, si veies grupets de gent, normalment no acostumaven a ser mai dones que estiguessin a peu de màquina.» Per tant, es demostra que, malgrat ser invisibilitzades per la documentació, les dones van ser una part estructural i activa del cooperativisme.

Al llarg de la investigació s'han identificat algunes possibles vies de recerca a explorar. Per exemple, la capacitat de construir xarxes per part de les seccions femenines de les cooperatives locals o els intents

de formar una institució cooperativa agrària i/o artesanal en l'àmbit comarcal durant el franquisme. Tanmateix, creient que aquesta anàlisi de perspectiva més general pot servir com a plataforma per iniciar futures recerques, és imprescindible començar a elaborar estudis micro sobre casos locals.

D'aquesta manera, realitzant un buidatge exhaustiu de la documentació consistorial, així com intentant, en la mesura del possible, fer un exercici de recuperació de memòria oral, es podrà conèixer detalladament les experiències que els diferents pobles van tenir en relació amb el cooperativisme. Si s'aconsegueixen sistematitzar aquests estudis i posar-los en comú, es podrà aprofundir en les dinàmiques internes de les cooperatives i les interaccions que van tenir entre elles i les institucions amb les quals estaven relacionades. Així s'enriquirà el coneixement que es té del cooperativisme al Berguedà.

LLIBRES

Ángeles BARRIO ALONSO, *La modernización de España (1917-1939). Política y sociedad*, Madrid, Editorial Síntesis, 2004.

Josep CASANOVAS PRAT, *El cooperativisme a Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1998.

Rafael CELADA, *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives, 1980, disponible a: https://treball.gencat.cat/web/content/05_-_economia_cooperativa/publicacions/documents/aproximacio.pdf

Marc DALMAU TORVÀ; Mar MASIP, *El moviment feminista cooperatiu. L'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista (1931-1939)*. Barcelona – Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions, 2022.

Marc DALMAU TORVÀ, Marc; Ivan MIRÓ ACEDO, *Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona (1870-1939)*. Barcelona: La Ciutat Invisible Edicions, 2010.

Montserrat DUCH PLANA, *Michaela Chalmeta*. Barcelona: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions, 2009.

Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, *La España de Primo de Rivera: la modernización autoritaria (1923-1930)*. Madrid: Alianza, 2005.

Ignacio HIERRO, *El Berguedà i els refugiats (1936-1939)*. Barcelona: Editorial Lletra Minúscula, 2022.

Georges Jacob HOLYOAKE, *Historia de los pioneros de Rochdale. Historia del movimiento cooperativo internacional*. Barcelona: Montaber, 2020.

Josep Maria HUERTAS CLAVERIA, *Obrers a Catalunya: Manual d'història del moviment obrer, 1840-1975*. Barcelona: l'Avenc, 1982.

Carme MOLINERO, *La captación de las masas. Política social y propaganda en el régimen franquista*. Madrid: Càtedra, 2005.

Rosa MONLLEÓ PERIS; Inmaculada BADENES-GASSET RAMOS; Eva ALCÓN SORNICHERO (eds.), *Mujeres públicas, ciudadanas conscientes. Una experiencia cívica en la Segunda República*. Castelló de la Plana: Servei de Comunicació i Publicacions de la Universitat Jaume I, 2018.

Albert PÉREZ BARÓ, *30 mesos de col·lectivisme a Catalunya*, Esplugues de Llobregat, Edicions Ariel, 1970.

Gabriel PLANA GABERNET, *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Fundació Roca Galès, 1998.

Jordi PLANAS; Francesc VALLS, *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)*. Vic: Eumo, 2011.

Reglamentos para la ejecución del Estatuto municipal aprobados por los reales decretos de 2, 10 y 14 de julio y 22 y 23 de agosto de 1924, Madrid, Ayuntamiento de Madrid, 1926, p. 63-71, disponible a: <http://www.memoriademadrid.es/buscador.php?accion=VerFicha&id=49803>.

Jaume SERRA CARNÉ, *El moviment obrer al Bages i al Berguedà*

durant la Segona República. Manresa: Centre d'estudis del Bages – Associació Cultural Dovella, 1988.

Rosa SERRA ROTÉS; Josep ARTERO TRASSERRA, *Puig-reig i la seva gent en temps de la II República (1931-1936)*. Puig-reig – Berga: Ajuntament de Puig-reig – Àmbit de recerques del Berguedà, 2022.

Rosa SERRA ROTÉS; Albert BALCELLS GONZÁLEZ, *Les colònies industrials de la conca del Llobregat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2019.

Rosa SERRA ROTÉS, *Les Mines de Cercs*. Cercs: Museu de les Mines de Cercs – Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, 1998.

Joan SERRALLONGA URQUIDI; Josep Lluís MARTÍN RAMOS, *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya Contemporània*. Sant Quirze de Besora: Associació Cultural Gombau de Besora, 1992.

Josep TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*. Barcelona: l'Avenç, 2011.

Joan TORRENTS JUNCÀ; Gerard VALLEJO BOSCH, *La història del cooperativisme a la Catalunya Central. Un estat de la qüestió i reptes de futur*. Manlleu: Publicacions del Museu del Ter, 2021, disponible a: <https://www.museudelter.cat/wp-content/uploads/2021/10/COPERATIVA- A5.pdf>.

Pere VALL CASAS, *De Colònies Tèxtils a Parc Fluvial. El sistema de Colònies Tèxtil del Baix Berguedà. Gènesi i revaloració*. Barcelona: Marcombo Boixareu Edicions, 1999.

CAPÍTOLS DE LLIBRE

Rafael ARACIL *et al.*, “La inmigración en la Cataluña rural (1860-1940): estructura demográfica y componentes espaciales”, a Karnele ZÁRRAGA; Manuel GONZÁLEZ (eds.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1996, p. 281-314, disponible a: https://www.researchgate.net/publication/309827056_La_inmigracion_en_la_Cataluna_rural_1860-1940_estructura_demografica_y_componentes_espaciales.

AAVV, “Estructura del moviment cooperativista” a *Jornades sobre la Cooperació a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Departament de Treball, 1980.

Josep BUSQUETS CASTELLA, “La Colònia Rosal”, a AAVV, *Cal Rosal 150 anys (1858-2008)*. Berga – Olvan: Àmbit de Recerques del Berguedà – Ajuntament d’Olvan, 2008, p. 61-74.

Eladi GARDÓ, *La cooperación catalana. Recopilación histórica 1898-1926*. Barcelona: Gráficas Funes, 1926, p. 187-190.

Sandra MORÓN ROCES, “Refugiados en casa. Desplazamientos internos en la Guerra Civil Española”, a Magdalini FYTILI; Javier RODRIGO SÁNCHEZ (eds.), *Los perdedores de todas la guerras. Refugio, exilio y desplazamiento forzoso*. Granada: Comares, 2023.

Mary NASH, “La lluita pel sufragi femení”, a AAVV, *Almanac de la dona*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

ARTICLES

Mikel AIZPURU, "La expulsión de refugiados extranjeros desde España en 1919: exiliados rusos y de otros países", *Migraciones y Exilios*, 11, 2010, p. 107-126. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3616984.pdf>.

ANÓNIMO, "Historia de las mujeres y de género: pasado y futuro", *Ayer*, 104/4, 2016, p. 249-276. Disponible a: <https://www.revistamarcialpons.es/revistaayer/article/view/historia-de-las-mujeres-y-de-genero-pasado-y-futuro>

Esmeralda BALLESTEROS DONCEL, "Contribuciones de las mujeres al bienestar material de los hogares en la España contemporánea: aproximaciones socio-históricas", *Arenal*, 9/2, 2002, p. 241-267. Disponible a: <https://revistaseug.ugr.es/index.php/arenal/article/view/16428/13985>.

Josep M. CALBET CAMARASA; Mercè VIGER ROVIRA, "Àngela Graupera i Gil: practicant i escriptora", *Gimbernat. Revista d'història de la medicina i de les ciències de la salut*, 73, 2020, p. 223-238, disponible a: <https://raco.cat/index.php/Gimbernat/article/view/370856/464549>.

Josep CAMPRUBÍ, "Colònies tèxtils: una vitalitat que desapareix", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 47, 1995, p. 32-37, disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/172249/250574>.

María A. CASTRILLO ROMÓN, "Influencias europeas sobre la «Ley de Casas Baratas» de 1911: El referente de la «Loi des Habitations à Bon Marché» de 1894", *Cuadernos de investigación ubranística*, núm. 36, 2003, disponible a: https://www.researchgate.net/publication/277992541_Influencias_europeas_sobre_la_Ley_de_Casas_Baratas_de_1911_El_referente_de_la_Loi_des_Habitations_a_Bon_Marche_de_1894.

Jaume COROMINAS CAMP; Ramon COROMINAS CAMP, "Arqueologia. Sant Salvador de la Vadella", *L'Erol, Revista Cultural del Berguedà*, 6, 1999, p. 26-31, disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/172695/250674>.

Sergi GARCÍA ESPINA, "Sant Salvador de la Vadella, un poble submergit per les aigües", *L'Erol, Revista Cultural del Berguedà*, 6, 1983, p. 16-22, disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/Erol/article/download/169595/261023>.

Miguel GÓMEZ GÓMEZ, "El paper de l'anarquisme al Berguedà durant la Guerra Civil", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 141-142, 2019, p. 84-89. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/366352/460302>.

José María GÓMEZ HERRÁEZ, "Las Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos (1942-1977). Del análisis franquista a la historiografía actual", *Historia Agraria*, 44, 2008, p. 119-155, disponible a: https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/161820/2008%2c_44%2c_119-155.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Mary NASH, "Experiencia y aprendizaje: La Formación Histórica de los Feminismos en España", *Historia Social*, 20, 1994, p. 151-172, disponible a: <https://www.jstor.org/stable/40340642>.

Jordi PLANAS; Francesc VALLS, "Associacionisme, cooperativisme agrari i conflictivitat social en un nucli rabassaire: els Hostalets de Pierola al primer terç del segle XX". *Miscel·lània Aqualatensia*, 13, 2009, p. 409-438. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/MiscellaneaAqualatensia/article/view/164825/217198>.

Jordi PUJOL MOIX, "Principis i dret cooperatiu en la Segona República i el Franquisme", *Revista de Dret Històric Català*, 20, 2021, p. 233-263. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/8785389.pdf>.

Rosa SERRA ROTÉS, "Temps de postguerra a les mines de carbó del Collet de Guardiola de Berguedà", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 145-146, 2020, p. 78-86. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/377262/470529>.

Javier TÉBAR, "Franquisme i contrarevolució agrària a Catalunya durant la immediata postguerra (1939-1945)", *Estudis d'Història Agrària*, 16, 2003-2004, p. 91-108, disponible a: <https://raco.cat/index.php/EHA/article/view/99925/145650>.

Xavier TORNAFOCH i YUSTE, "Cooperatives, ateneus i societats recreatives a Gironella durant el primer terç del segle XX", *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 144, 2020, p. 64-67, disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/373374/466982>.

TESIS DOCTORALS

Miguel GARAU ROLANDI, *Entre la Utopía y la supervivencia: El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*, tesi doctoral dirigida per Susanna Tavera García i defensada el 29 de gener de 2016 a la Universitat de Barcelona, disponible a: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/398542>.

Josep NOGUERA CANAL, *Industrialització i caciquisme al Berguedà 1886-1907*, tesi doctoral dirigida per Jordi Casassas i defensada l'11 de desembre de 2013 a la Universitat de Barcelona. Disponible a: <http://hdl.handle.net/10803/132968>

Francesc VILA MAJORAL, *Cultura Popular a l'Alt Llobregat de 1910 a 1933. Catalanisme, Republicanisme i Esquerranisme*, tesi doctoral dirigida per Pere Gabriel Sirvent i defensada l'abril de 2004 a la Universitat Autònoma de Barcelona.

RECURSOS DIGITALS

Dones d'aigua (2021): "L'agrupació femenina de propaganda cooperativista. El feminisme cooperatiu", disponible a: <https://donesdefoc.org/aigua/lagrupacio-femenina-de-propaganda-cooperativista-una-lluita-per-lequitat-cooperativa/>.

Base de dades de l'Associacionisme català contemporani de l'Institut Ramon Muntaner, disponible a: <https://www.irmu.org/base-de-dades-associacionisme>

Base de dades de cooperatives del Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya, disponible a: <https://analisi.transparenciacatalunya.cat/Treball/Registre-General-de-Cooperatives-de-la-Generalitat/euku-fzbx>.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES CONSULTADES

Acció Cooperatista

Acción Cooperatista

Aquí Berguedà

Cooperación

Cooperatismo

El Cooperador Cooperatista

Las Noticias

Revista Cooperativa Catalana

Nom	Data d'inscripció	Municipi	Sector
ELS AMICS	04/08/1883	Gironella	SERVEIS
L'ECONÒMICA	?/?/1887	Berga (Cal Rosal)	SERVEIS
EL LLOBREGAT	09/12/1903	Gironella	SERVEIS I HABITATGE
L'AMISTAT	05/10/1905	Gironella	SERVEIS
L'ESPERANÇA MÚTUA	?/?/1905	Puig-reig (Cal Marçal)	SERVEIS
LA UNIÓ OBRERA	18/04/1907	Puig-reig	SERVEIS
L'ALT LLOBREGAT	11/04/1907	La Pobla de Lillet	SERVEIS
LA FÀBRICA COMELLAS	?/?/1910	Casserres	?
LA FÀBRICA DELS SENYORS JACINT VILADOMIU I FILL	?/?/1910	Gironella (Viladomiu)	?
L'OBRERA DE CARBURS	15/07/1914	Berga	SERVEIS
L'OBRERA DE LES MINES DE LA S. A. CARBONES	23/03/1915	Fígols	SERVEIS
LA BASSACHS	19/08/1916	Gironella (Cal Bassacs)	SERVEIS
LA UNIÓ OBRERA	26/08/1911	Olvan	?
EL RUSC	?/?/1916	Casserres	?
FÀBRIQUES MATA I PONS	?/?/1919	Puig-reig (Cal Pons)	?
LA PANIFICADORA COOPERATIVISTA	01/03/1921	Gironella	PRODUCCIÓ
LA FLOR DE MAIG	08/05/1922	Puig-reig (Colònia Manent - Cal Riera)	SERVEIS
LA FLOR OBRERA	31/01/1925	Gironella	SERVEIS
LA CONSTÀNCIA	?/?/1928	Avià	SERVEIS

FEDERACIÓ DE COOPERATIVES DE CONSUM DE L'ALT LLOBREGAT	03/07/1930	Gironella	SERVEIS
LA NAIXEMENT DEL LLOBREGAT	27/03/1931	Castellar de n'Hug	SERVEIS
LA PROTECTORA OBRERA	?/12/1931	La Pobla de Lillet	SERVEIS
SINDICAT DE TREBALLADORS DE LA TERRA DE GIRONELLA I CONTORNS	22/02/1932	Gironella	AGRICULTURA
L'OBRERA RENAIXEMENT	30/07/1933	Cercs (Sant Salvador de la Vedella)	SERVEIS
LA UNIÓ DE COOPERADORS	estiu/1934	Puig-reig	SERVEIS
LA SALUT	15/07/1935	Cercs (Sant Corneli)	SERVEIS
LA LLIBERTAT OBRERA	29/11/1935	Guardiola de Berguedà	SERVEIS
LA POPULAR HARMONIA	31/03/1936	Berga	SERVEIS
SINDICAT AGRÍCOLA	12/07/1936	Puig-reig	AGRICULTURA
LA UNIÓ DE COOPERADORS	28/06/1937	Gironella	SERVEIS
L'OBRERA BASTARENY	03/02/1937	Gironella	SERVEIS
LA FLORS DE MAIG	25/08/1937	La Nou del Berguedà	SERVEIS
BERGADANA DE TRANSPORTES, SCCL (COTRABER)	10/02/1964	Berga	SERVEIS
EL TEIX, SCCL	03/08/1984	Viver i Serrateix	AGRICULTURA
CENTRE ESTUDIS MUSICALS L'ESPILL, SCCL	10/01/1985	Berga	SERVEIS
CONSTRUBER, SCCL	18/02/1985	Berga	CONSTRUCCIÓ
TRABOSA, SCCL	07/05/1985	Berga	CONSTRUCCIÓ

INSTAL·LACIONS CASSERRES, SCCL	21/12/1987	Casserres	INDÚSTRIA
RAAS (RAMADERS ASSOCIATS), SCCL	24/01/1990	Puig-reig	SERVEIS
RAMADERS DE MUNTANYA DEL BERGUEDA, SCCL	30/07/1992	Berga	AGRICULTURA
TFUCSA, SCCL	12/03/1993	Avià	INDÚSTRIA
CONSVAN, SCCL	24/03/1994	Olvan	CONSTRUCCIÓ
ESTUDI ECONÒMIC D'EMPRESSES, SCCL	19/01/1995	Berga	SERVEIS
AGROPECUÀRIA I FORESTAL DE CATALUNYA CENTRAL, SCCL	26/06/1995	Viver i Serrateix	AGRICULTURA
SERRALLERIA DEL BERGUEDA, SCCL	14/06/1996	Avià	INDÚSTRIA
FONDA NÚRIA, SCCL	07/01/1998	Berga	SERVEIS
MATERIALS CADÍ, SCCL	29/01/1998	Bagà	SERVEIS
CONSTRUCCIONES E. MILLAN ARIAS, SCCL	03/02/1999	Bagà	CONSTRUCCIÓ
TRISBER, SCCL	16/06/1999	Berga	CONSTRUCCIÓ
ESCODÉ I COMPANYIA, SCCL	17/04/2001	Berga	INDÚSTRIA
CONSTRUCCIONS FORAMSA, SCCL	08/09/2003	Berga	CONSTRUCCIÓ
CARNISSERS DE BERGA, SCCL	21/10/2003	Berga	INDÚSTRIA
OBRES MEGAN, SCCL	09/10/2007	Berga	CONSTRUCCIÓ
EL MOLINET, SCCL	10/03/2009	Olvan	SERVEIS
LET'S BO, SCCL	02/06/2011	Guardiola De Berguedà	INDÚSTRIA
EL REBOST DE LA VICTÒRIA, SCCL	15/09/2011	Casserres	INDÚSTRIA

